

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

İnsan Hakları Bağlamında
Hukuk ve Sinema Perspektifinde
Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası

Yüksek Lisans Tezi
Melike Eslem Ekinci

Nisan 2025

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

İnsan Hakları Bağlamında
Hukuk ve Sinema Perspektifinde
Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası

Yüksek Lisans Tezi
Melike Eslem Ekinci

Danışman
Doç. Dr. Sezen Kama Işık

Nisan 2025

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Melike Eslem Ekinci tarafından hazırlanan “İnsan Hakları Bağlamında Hukuk ve Sinema Perspektifinde Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası” başlıklı bu Yüksek Lisans Tezi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı’nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Sezen Kama Işık

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Doç. Dr. Murat Tümay

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Feyzan Olgunsoy

Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi

Tez Savunma Tarihi: 09/04/2025

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin ISNAD yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun ISNAD kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Doç. Dr. Sezen Kama Işık

Etik İlkeler Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Melike Eslem Ekinci

ÖZET

İnsan Hakları Bağlamında Hukuk ve Sinema Perspektifinde Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası

Ekinci, Melike Eslem

Yüksek Lisans Tezi/Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Üyesi Sezen Kama Işık

Nisan, 2025

İnsan hakları, bireylerin yalnızca insan olmaları sebebiyle sahip oldukları, evrensel, devredilemez ve dokunulamaz haklar bütünüdür. Modern hukuk sistemlerinin temelini oluşturan bu haklar, bireyin onurlu, özgür ve güvenli bir yaşam sürmesini sağlamayı hedefler. İnsan haklarının merkezinde yer alan yaşam hakkı ise insan varoluşunun temelini oluşturur ve diğer tüm hakların kullanılabilmesinin ön koşulu olarak kabul edilir. Yaşam hakkı, insanın fiziksel varlığını sürdürebilmesi için vazgeçilmezdir ve bu nedenle hukuk düzenleri tarafından mutlak bir şekilde korunması gerektiği savunulur. Ancak ölüm cezası, yaşam hakkını doğrudan ihlal eden bir uygulama olması sebebiyle bu temel hakla ciddi bir çelişki içerisinde. Devletin, cezai yaptırım adı altında bireyin yaşamına son vermesi, etik, hukuki ve toplumsal boyutlarıyla oldukça karmaşık ve tartışmalı bir mesele haline gelmiştir. Bu durum, ölüm cezasının yalnızca bir ceza türü değil, aynı zamanda insan haklarının sınırlarının sorgulandığı bir alan haline gelmesine neden olmuştur. Bu çalışma, yaşam hakkı ile ölüm cezası arasındaki gerilimli ilişkiyi hem hukuki hem de sanatsal bir bakış açısıyla değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle sinema, bu tartışmaların toplumda görünür kılınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Sanat, gerçek yaşamda karşılaşılan adaletsizlikleri dramatize ederek geniş kitlelere ulaştırır. Bu bağlamda, sinema hem eleştirel bir perspektif sunmakta hem de empati yoluyla farkındalık yaratmaktadır. Çalışmada, ölüm cezasının tarihsel gelişimi, farklı ülkelerdeki uygulamaları ve çeşitli hukuki yaklaşımlar ele alınmış; sinemanın bu uygulamaya bakışı ve etkisi on film üzerinden yapılan içerik analizleriyle değerlendirilmiştir. Bu filmler aracılığıyla, yaşam hakkı ile ölüm cezası arasındaki çizginin ne kadar keskin olduğu, hukuk ve sanatın nasıl etkileşime girdiği ortaya konmuştur. Böylece sinemanın, toplumsal ve etik açıdan bu tartışmaya nasıl katkı sunduğu analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Ölüm Cezası, Yaşam Hakkı, Film, Sinema.

ABSTRACT

Right to Life and Death Penalty in the Perspective of Law and Cinema in the Context of Human Rights

Ekinci, Melike Eslem

Master's Thesis/Public Law Department

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Sezen Kama Işık

April, 2025

Human rights are a set of universal, inalienable and inviolable rights that individuals have simply because they are human. These rights, which form the basis of modern legal systems, aim to ensure that individuals live a dignified, free and secure life. The right to life, which is at the center of human rights, forms the basis of human existence and is considered a prerequisite for the exercise of all other rights. The right to life is indispensable for a person to maintain their physical existence and therefore it is argued that it must be absolutely protected by legal systems. However, the death penalty is in serious contradiction with this fundamental right as it is a practice that directly violates the right to life. The state's decision to end an individual's life under the guise of penal sanctions has become a very complex and controversial issue with its ethical, legal and social dimensions. This situation has caused the death penalty to become not only a type of punishment but also an area where the boundaries of human rights are questioned. This study aims to evaluate the tense relationship between the right to life and the death penalty from both a legal and artistic perspective. Cinema, in particular, plays an important role in making these discussions visible in society. Art dramatizes injustices encountered in real life and conveys them to a wide audience. In this context, cinema both offers a critical perspective and creates awareness through empathy. The study examines the historical development of the death penalty, its applications in different countries, and various legal approaches; the cinema's perspective on this practice and its impact are evaluated through content analyses conducted on ten films. Through these films, it is revealed how sharp the line between the right to life and the death penalty is, and how law and art interact. Thus, it is analyzed how cinema contributes to this discussion in social and ethical terms.

Keywords: Human Rights, Death Penalty, Right to Life, Film, Cinema.

ÖNSÖZ

Dünyaya bakışını ilk olarak kitaplar sonra filmler sayesinde şekillendiren biri olarak yüksek lisans tezimi de ilgi duyduğum alanları hukukla birleştirerek yazmak istemiştim. Sinemanın hukuka bakışa etkisini ölüm cezası özelinde ele aldığım bu çalışmada edebiyat, müzik, resim ve birçok farklı sanat dalına değinerek tam hayal ettiğim şekilde bir çalışma ortaya koymuş oldum. Bu konuya karar verişimden, tezimi savunduğum güne dek benimle emek veren birçok kişi oldu.

Emek veren kişilerin en başında gelen, hayatın her anında beni destekleyen hayat arkadaşım, yoldaşım Emre Ekinci'ye teşekkür ederek başlamak istiyorum. Onun yanında tabii ki mütemmim cüzümüz evimizin can şenliği, küçük prensesim İnci Meva'ya da teşekkür ediyorum.

Her zaman mutlu ve çalışkan biri olmam için çabalayan, ömrüm boyunca elini hep sırtımda hissettiğim canım babama teşekkür ederek devam etmek istiyorum. Öğrenmenin bitmeyen bir şey olduğunu ve her zaman kendimize katacak şeylerimiz olduğunu gösteren sevgili anneme ve can kardeşim Zeynep Sena Nur'a da çok teşekkür ediyorum. Geniş ailemin her bir üyesine ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Bu uzun yol onlar sayesinde nihayete erdi.

Sevgili arkadaşlarım Ecem Baka Pamık ve Beyza Alkın da her zaman manevi destekleriyle yanımdaydı. Bedirhan Çelik ve Tuğba Küçüker'e de yardımlarından dolayı çok teşekkür ediyorum. Son olarak da bu çalışmada yaşadığım bazı aksaklıklar sonucunda yolumuzun kesiştiği büyük şansım, biricik danışmanım Sezen Kama Işık hocama teşekkür ederek bitiriyorum. İyi ki adı geçen her kişi hayatıma girdi. İyi ki kader çizgimiz her biriyle kesişti. İyi ki bu çalışmayı yazma fırsatı buldum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
GİRİŞ.....	VI

1. HUKUK VE SANAT

1.1. Hukukun Sanat Dallarıyla İlişkisi.....	4
1.1.1.Hukuk ve Edebiyat/Şiir.....	5
1.1.2. Hukuk ve Resim/Heykel.....	12
1.1.3. Hukuk ve Müzik/Dans.....	13
1.1.4. Hukuk ve Mimari.....	16
1.1.5.Hukuk ve Tiyatro.....	17
1.2. Hukuk ve Sinema.....	18

2. YAŞAM HAKKI

2.1. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Yaşam Hakkı.....	24
2.1.1.Yaşam Hakkı Kavramı.....	25
2.1.2.Yaşam Hakkının Hukuksal Gelişimi.....	27
2.1.2.1.Yaşam Hakkının Batıda Gelişimi.....	28
2.1.2.2.Yaşam Hakkının Türk Hukukunda Gelişimi.....	32
2.2. Yaşam Hakkının Korunması.....	33
2.2.1.Genel Kapsamda Korunması.....	34
2.2.2.Yaşam Hakkının Korunduğu Belgeler.....	38
2.3. Yaşam Hakkının Sonu.....	48

3.ÖLÜM CEZASI

3.1. Ölüm Cezası Kavramı ve Çeşitleri.....	50
3.1.1.Eski Dönem Hukuk Sistemleri.....	50
3.1.2. Modern Hukuk Sistemleri.....	52
3.2. Ölüm Cezasının Tarihsel Süreci	53
3.2.1. Dünyada Ölüm Cezası.....	53
3.2.2. Eski Türklerde Ölüm Cezası.....	56
3.2.3.Osmanlı İmparatorluğunda Ölüm Cezası.....	58
3.2.4.Türkiye Cumhuriyetinde Ölüm Cezası.....	58
3.3. Ölüm Cezasının Uygulandığı Ülkeler.....	63
3.3.1.Amerika Birleşik Devletleri.....	64
3.3.2. İran.....	65
3.3.3.Mısır.....	66
3.3.4. Japonya.....	66
3.3.5.Çin.....	67
3.3.5.Suudi Arabistan.....	67
3.3.6.Diğer Ülkeler.....	68
3.4. Ölüm Cezası ile İlgili Görüşler.....	68
3.4.1.Lehine Görüşler.....	69
3.4.1.1.Caydırıcılık Görüşü.....	69
3.4.1.2.Kısasa Yönelik Zaruriyet Görüşü.....	70
3.4.1.3.Meşru Müdafa.....	70
3.4.1.4.Uygulamamanın Mali Külfet Oluşturması.....	71
3.4.2.Aleyhe Görüşler.....	72
3.4.2.1.Faydasız Olması.....	72
3.4.2.2.İnsan Onuru ile Bağdaşmaması.....	73
3.4.2.3.Adli Hataların Telafisi İmkansız Zarar Doğurabilecek Olması.....	73
3.4.2.4.Suçlunun Rehabilitasyon Şansını Elinden Alması.....	75
3.4.2.5.Orantılılık İlkesine Aykırı Olması ve Şahsa Göre Ayarlanamaması.....	75
3.5.Ölüm Cezasına Dair Değerlendirme.....	76

4. SİNEMADA ÖLÜM CEZASI

4.1. Sinemada İnsan Hakları.....	79
4.1.1.İşkence Yasağı	80
4.1.2.Kölelik ve Zorla Çalıştırılma Yasağı	82
4.1.3. Özgürlük ve Güvenlik Hakkı.....	83
4.1.4.Adil Yargılanma Hakkı	86
4.1.5.Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı	87
4.1.6.Düşünce ve Vicdan Özgürlüğü.....	89
4.1.7.İfade Özgürlüğü.....	90
4.1.8.Ayrımcılık Yasağı.....	91
4.2.Ölüm Cezasının Filmler Üzerinden Değerlendirilmesi.....	92
4.2.1. İskoçya Kraliçesi Mary'nin İdamı(<i>The Execution of Mary Queen of Scots</i>).....	93
4.2.2. 12 Kızgın Adam (<i>12 Angry Men</i>)	94
4.2.3. Otomatik Portakal (<i>A Clockwork Orange</i>)	96
4.2.4. Öldürme Üzerine Kısa Bir Film (<i>A Short Film About Killing</i>)	97
4.2.5.Ölüm Yolunda (<i>Dead Man Walking</i>).....	100
4.2.6. Öldürme Zamanı (<i>A Time to Kill</i>).....	102
4.2.7. Yeşil Yol (Green Mille).....	104
4.2.8. Ölümle Yaşam Arasında (<i>The Life of David Gale</i>)	106
4.2.9. Cellat (Schepherds and Butchers).....	108
4.2.10. Sadece Adalet (Just Mercy).....	109
SONUÇ.....	111
KAYNAKÇA.....	116

KISALTMALAR

AIHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
Çev	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan/Hazırlayanlar
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirisi
m.	: Madde
No.	: Numara
UAÖ	: Uluslararası Af Örgütü
Para.	: Paragraf
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayıncılık

GİRİŞ

Hukuk, birçok farklı dalla bağlantısı olan disiplinler arası bir alandır. Farklı dallarla arasındaki bu etkileşim; hukuku geliştirmekte ve farklı perspektiflerle incelenmesine olanak sağlamaktadır. Sanat da hukuku etkileyen ve ondan etkilenen alanlardan biridir. Dışarıdan farklı görünmelerine rağmen birbirlerine dair içlerinde birçok done barındıran ve birbirini anlamlandıran bu iki alanı iyi anlamak ve özümsemek hayata dair birçok soruya yanıt verecektir. Friedrich Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt* eserinde “İki temel sorunu vardı insanlığın: adaletsizlik ve anlamsızlık. Birine karşı hukuku buldu diğerine karşı sanatı. Ama insanlar hukuka ulaşamadı ve sanat da insanlara¹.” diyerek bu iki alanın önemini vurgulamıştır.

Sanat, hukukun temel kavramlarının anlaşılması hususunda dahi etkilidir. Hak, adalet, özgürlük gibi kavramları doğru anlamak oldukça önemlidir. Hak kavramı, Türk Dil Kurumu Sözlüğünde(TDK) “doğru, gerçek, adaletli davranmak, adaletin hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç²” olarak tanımlanmaktadır. Hukuken bakıldığında ise hak kavramının birçok tanımı yapılmaya çalışılmıştır fakat tam tanımını yapabilmek oldukça zorlayıcı olmuştur. Hukuken bir tanım yapılması gerekirse; hak, adalet gereği kişiye tanınan yetkidir. Kişiye yapabilme yetisini yükleyip buna saygı gösterilmesini isteme yetkisi sağlar³. Hakkın meşru bir talep ve varlığı kabul edilmiş bir yetki olması hukukun gereklerindendir. Hak, ödev gibi takdir yetkisinden yoksun değildir. Hak sahibinin takdir yetkisi vardır ve hukuk düzeninden talep etme imkânı sağlar⁴.

Hakkın ve yetkinin kullanımı ancak gerekli bilinçle sağlanmaktadır. Pozitif hukuk tek başına burada yetersiz kalabilmektedir. Çünkü hakkın yalnızca hukuk ve iktidarcı sağlanıyor olması, onun kişilerce kabul görüp talep edileceği anlamına gelmez. Teorik olan hakkı, yalnızca bir tanım olmaktan çıkarıp pratikte talep edilebilir hale getirebilmek için bazı araçlara ihtiyaç duyulur. Burada da sanat devreye girmektedir. Özellikle sinema halkın dikkatini çekip, sahip olduğu hakları, talep

¹ Friedrich Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt* (İstanbul: Can Yayınları, 2024), Önsöz.

² TDK Güncel Türkçe Sözlüğü, “Hak”, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim 15 Şubat 2025)

³ Rona Aybay, *İnsan Hakları Hukuku*, (İstanbul: Der Yayınları, 2022), 3.

⁴ Mustafa Erdoğan, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku* (Ankara: Hukuk Yay., 2019), 131.

edebileceklerini ya da tahammül etmeyecekleri sınırları göstermek için bir yoldur⁵. Yalnızca kavramlar temelinde kalmayan sinema hukuk ilişkisi bu çalışmada detaylı incelenerek etkileri ve bunun insan haklarına yansımaları araştırılacaktır.

İnsan hakları, günümüzde modern toplumun en önemli göstergelerinden olan ve bir devletin ideal devlet olarak tanımlanmasına sebep olabilecek olan haklar olarak tanımlanabilir⁶. Bu haklar kişinin yalnızca insan olma sıfatını haiz olmasından dolayı sahip olduğu haklardır. Herhangi bir belgede düzenlenmesine gerek olmaksızın yalnızca insan olmaktan dolayı sahip olunan bu hakları korumak için zaman içinde ulusal ve uluslararası sözleşmeler, kanunlar, anayasalar düzenlenmiştir. Bu hakların koruma altına alınması sağlanmaya çalışılmıştır⁷. Bu hakların en temelinde de yaşam hakkı vardır.

Çalışmanın temelini oluşturan yaşam hakkı ile ilgili birçok tartışma bulunmaktadır. Başlangıcından kapsamına, sonuna, devletlerin yükümlülüklerine her bir kısmı ayrı tartışma konusu yapılmıştır. Ölüm cezası ile ilgili tartışmalar da yaşam hakkı ile ilgili en kapsamlı tartışmalardan biridir. Halen uygulanıp uygulanmaması ile ilintili tartışmalar sürmekte, uygulanmasını savunan görüşler dahi kendi içinde ayrılmakta ve konjonktüre göre farklı görüşler baskın çıkmaktadır.

2020 senesinde patlak veren pandemi, Rusya, Ukrayna, Filistin gibi ülkelerde başlayan savaşlar, terör olayları, son dönemde artan taciz, tecavüz, cinayet olayları sonucundaki konjonktürel değişimler halkta farklı bakış açıları oluşturmuş ve bazı kişilerin ölüm cezasını sosyo-psikolojik olarak daha fazla savunmasına sebebiyet vermiştir. Bir yandan savaş dönemleri, küresel pandemi gibi büyük olaylar sonucu bazı devletlerin insan hakları hususunda esnek davranmaya başlaması, diğer yandan terör olayları, taciz, cinayet gibi olayların halk üzerindeki duygusal etkisi özellikle son dönemde ölüm cezası tartışmasını fazlasıyla öne çıkarmıştır.

⁵ A. Aslı Şimşek Öner, *Kentte İnsan Haklarından “Kente Hakka Mı Kentin Haklarına Mı?: Sinema ve İnsan Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme*, Sinema Filmlerinde İnsan Hakları (İstanbul: Kriter Yayınevi), 2020, 10.

⁶ Mehmet Semih Gemalmaz, *Devlet Birey Özgürlük* (İstanbul: Legal Yay., 2015), 188.

⁷ Erdoğan, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, 23.

Güncel dinamiklerin ve toplumdaki sosyolojik değişimlerin ışığında ölüm cezası incelenecek ve ölüm cezasına bakış açısına sinema etkisi tartışılacaktır. Sanatın hukuka ve hukuki normlara bakış açısını fazlasıyla etkilediği savını savunan çalışmada; sanatın hukuk öğrenimi gören öğrencilerin ve hukuk uygulayıcısı olan avukat, hâkim, savcı yahut öğretim görevlilerinin hukuku ve hayatı anlamlandırıp yorumlamasına katkı sağlayacağı savunulmaktadır.

Bu tez üç ana bölümden oluşacaktır. İlk bölüm olan “Hukuk ve Sanat” kısmında hukukun edebiyat, tiyatro gibi diğer sanat dallarıyla ilişkisi de ele alınacak son olarak sinema ile ilişki detaylandırılarak bitirilecektir. İkinci bölüm olan “Yaşam Hakkı” kısmında ve üçüncü bölüm olan “Ölüm Cezası” kısımlarında yaşam hakkı ve ölüm cezasının tarihsel süreci, ulusal ve uluslararası mevzuat, verilen yargı kararları incelenecektir. Dördüncü Bölüm “Sinemada Ölüm Cezası” olarak adlandırılacaktır. Bu kısımda ilk olarak sinemada diğer insan haklarının işlenişine girilecek sonra da sinemada ölüm cezasının işleniş seçilen on farklı film üzerinden incelenecektir. Bu filmlerin ölüm cezasına bakış açımıza etkileri tartışılacak ve ölüm cezası uygulamasına dair kanaatimizle çalışma sonlandırılacaktır.

1. HUKUK VE SANAT

1.1. Hukukun Sanat Dallarıyla İlişkisi

Hukukun tanımının yapılması çok zordur. Öğretide birçok farklı tanım bulunmaktadır. En uygun tanımlardan biri Yasemin Işıқтаç'ın “adalete yönelmiş toplumsal yaşama düzeni” şeklindeki tanımıdır⁸. Bu yaşam düzenini tesis etmek adına önden kurallar koyup bu kurallara uygun davranmak ve uymayanlara yaptırım uygulamak adına geliştirilmiş bir sistem vardır. Bu sistem çizgileri ve sınırları net, uygun davranma üzerine kurulmuş bir sistemdir.

Sanat hukukun aksine daha eleştirel ve düşünce üzerine bir alandır. Kalıplara koyulması mümkün olmayan, farklı gözlerle farklı anlamlar kazanabilen, özgür bir daldır. Her ne kadar hukuk daha ciddi bir dal gibi görünse de sanatın insana kattığı estetik ve kreatif bakış açısı kişiyi etkileyerek hukuku ve hukukçuyu şekillendiren farklı bir entelektüel birikim kazandırır.

Farklı alanlardan beslenip birikim yelpazesini çeşitlendiren bir hukukçunun bakış açısı genişleyecek ve etik, erdem üzerine düşünceleri farklı şekillenecektir. Bu da aslında topluma ve toplumsal gelişmelere duyarlı, özgürlükçü hukukçular yetişmesine ve bu kişilerin hukuku şekillendirmesine sebebiyet verecektir. Hukuk ve sanat ilişkisi aslında ayrı kollar gibi dursa da birbirini çevreleyen ve tamamlayan iki dal olarak kabul edilirse sistem çok daha efektif ve estetik ilerleyecek ve çok daha sağlam bir zemin oturacaktır⁹.

Bu bölümde hukuku etkileyen farklı sanatlardan bahsedilecek ve her birinin toplumda oluşturduğu farklı yansımalar üzerinde durulacaktır. Son olarak sinema ve hukuk ilişkisi incelenerek değerlendirmeler yapılacaktır.

Sinema, 1894'te Fransız Lumiere kardeşlerin 46 saniyelik “Lumiere Fabrikasından Çıkan İşçiler” kısa filmi ile başlangıç yapmış sayılmaktadır. Sonrasında

⁸ Yasemin Işıқтаç, “Bir Hukuk Tanımı Vermenin Zorunluluğu”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2/2 (1998): 3.

⁹ Selim Misafir, *Devlet ve İnsan Hakları Perspektifinde Hukuk ve Sinema* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 6.

1902’de Parisli bir şovmen olan George Melies’in sırf eğlence için çektiği kısa filmlerden sonuncusu olan *Ay’a Seyahat*” (*Le Voyage dans La Lune*) isimli kısa filmi tüm dünyada yankı uyandırarak sinemanın daha geniş kitlelerce fark edilmesini sağlamıştır. Sonrasında teknoloji ile daha ilgili Amerikalı bazı kişilerin filmleri daha çarpıcı hale getirmek için yaptıkları değişikliklerle adım adım ilerlemeye başladı¹⁰.

Fransız ve Amerikalıların başlattığı sinema akımı Almanya’da bir sanat haline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında kargaşa içindeki ülkede sinema öne çıkarak Robert Wienne, F. W. Murnau, Fritz Lang, Karl Freund gibi isimlerin önderliğinde bir sanat halini almıştır. Özellikle Karl Freund’un kamerayı vücuda yahut bisiklete bağlama gibi farklı fikirleriyle sinemada bir devrim oluşmuştur. Sovyetler Birliği’nde de sinemanın sanat olduğunu kabul edilmiş hatta halka ait tek sanat formu olarak kabul edilmiştir. Amerika Birleşik Devleti’nde ise bu sürecin devamında ilk stüdyolar açılmış ve sessiz filmler yoluyla sinema sektörü daha büyük bir hale getirilmiştir¹¹.

Sinemanın; mimari, resim, müzik, heykel, dans ve şiiri kapsayan bu altı sanatı birden içinde barındıran *Yedinci Sanat* olduğu kabul edilerek sinemaya bu isim verilmiştir¹². Film izlemenin diğer altı sanatı bir arada deneyimleme şansı olduğu iddia ediliyordu. Çalışmada öncelikle bu altı sanat başta olmak üzere hukukun diğer sanat dallarıyla ilişkisi incelenecek ve sonrasında bunları kapsayan sinema sanatına girilecektir.

1.1. 1.Hukuk ve Edebiyat/Şiir

Edebiyat, his ve düşünceleri estetik şekilde dil yoluyla anlatma sanatıdır. Yazarın hayatta olup olmamasından bağımsız olarak başkalarıyla kurulan bir iletişim olarak da tanımlanabilir¹³. Edebiyat; insanı, diğer insanlara, çözümlemelerle anlatan gerçek hayattan ilham alan bir daldır¹⁴.

¹⁰ Danny Leight vd., *Sinema Kitabı*, (İstanbul: Alfa Yay., 2023), 18.

¹¹ Leight, *Sinema Kitabı*, 19.

¹² Tunç Yıldırım, Sinemanın “Yedinci Sanat” Olma Niteliği: Ricciotto Canudo’nun Schopenhauer ve Hegel Felsefelerinden İlham Aldığı Bütüncül Sanat Görüşü Üzerine Bir İnceleme, *Sinefilozofi Dergisi*, 4 (2022): 159.

¹³ Oya Menteşe Batum, “Edebiyat Nedir?”, *Littera Dergisi*, 22 (2008): 50.

¹⁴ Betül İşler, *İnsan Hakları Açısından Ölüm Cezası, Edebi Eserlerden Örneklerle* (İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 50.

Edebiyat, herhangi bir statü gözetmeden insana ulaşabilen bir daldır. İnsan paydasında birleşen ve ortak yönlerimizi sergileyen, ayrılıklarımızın altını çizen eserler, çevreye ve kendine dair oluşturulan birer bilinçtir¹⁵.

İletişim ve doğru ifade etme teknikleri açısından baktığımızda hukuk ve edebiyatın aslında ne kadar benzer oldukları görülebilmektedir. İyi bir edebiyatçı tez ve antitezi güzel bir şekilde sentezleyerek sunan ve bunu estetik şekilde yapan kişiyken; hukukçu, önce karşısındaki kişinin tezlerini çürütüp sonra kendi tezinin altını çizen kişidir. Her ikisinde de belagat ve mantık ön plandadır.

Edebiyat hayatı yansıtır. Bu nedenle yazar bulunduğu coğrafyada gerçekleşen hem toplumsal hem hukuki olayları eserlerine yansıtır. Yazar, olayları farklı açılardan ele alarak bazen mizahi bazen trajik şekilde yaklaşarak eleştirir ve okurunu sorgu safhasına çekebilmektedir. Yazar aynı zamanda siyaset yapmak istediğinde öngörülerini hicivleri, anlatıları aracılığı ile halkı etkilemekte hatta bazen ayaklandırabilmektedir. Edebiyatın yükseltici yönü olduğu gibi dinginleştirip teselli edici bir araç olduğu dönemler de olabilir.

Edebiyat yukarıda sayılan sebeplerle hukukçular için de her zaman önemli olmuştur. Çünkü toplumsal olaylar siyasi, iktisadi vs. olduğuna bakılmaksızın her zaman hukuku etkilemiştir. Hukuk, insan demektir ve bir toplumda yaşanan olaylar insanı etkiliyorsa hukuku da etkiliyordur. Hukukçu da edebiyatı bir kılavuz gibi kullanarak olayları analiz edebilmekte ve farklı cenahların farklı olaylara nasıl baktığını, okuma yaparak en iyi şekilde kavrayabilmektedir.

Edebiyat ve hukukun birlikteliği üzerine çalışmalara tarihsel olarak baktığımızda ilk olarak 1900'lü yılların başında Henry Wigmore ve Nathan Cardozo öne çıkmaktadır. Sonrasında Batı'da oldukça etki uyandırdığını ve İspanya, İtalya, Almanya ve zaman içinde tüm Batı Avrupa'da bu konuda çalışmalar olduğunu görülmektedir. Yıllar içinde edebiyat ve hukuk ilişkisi tüm dünyaya yayılmış ve hukuk eğitiminde kullanılan bir disiplin halini almıştır¹⁶.

¹⁵ Nermin Uygur, *İnsan Hakları Açısından Edebiyat* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), 7.

¹⁶ Hüseyin Öntaş, "Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisinin Alt Dallarından Biri Olarak: Hukuk ve Edebiyat", *Varlık Dergisi*, 1180 (2006): 11.

Wigmore hukukla uğraşan kimselerin klasik eserleri okumasının aslında insan doğasını algılama ve anlama isteği¹⁷ olarak betimlemiştir. Bu şekilde hukukçu insanı keşfedecek ve önyargılardan arınarak daha doğru tahliller yapabilecek hale gelecektir¹⁸.

Hukukçunun en önemli alametifarikaları eleştirel bakış açısı, muhakeme yeteneği ve insanı anlama kapasitesidir. Bunlar, ancak iyi bir okuyucu olup aynı zamanda da gözlem yapabilme yeteneğini haiz kişilerde bulunur. Hukukçuları incelediğimizde başarılı olanların insan ruhunu okuyabilen ve iletişimi kuvvetli olanlar oldukları anlaşılabacaktır.

İnsan ruhunu okuyamayan ve iletişimi kuvvetli olmayan bir savcı, doğru delil toplayıp muhakemeyi yönlendiremeyeceği gibi, bu özelliklerden yoksun bir avukat nasıl bir savunma yapacağını bilemez, bir hakim de bu özelliklere sahip olmadan suçu suçluyu anlamayacağı için doğru şekilde hüküm veremez. Yargı mensuplarının iyi eğitim alması ve gerçek bir adalet anlayışına sahip olması hukuku ve adalet sistemini fazlasıyla etkileyecektir. Toplum ve toplumun değerlerini anlayan hem geleneğe bağlı hem de dünyayı ve değişik sistemleri takip eden, yalnızca yazılı kuralları değil insanları da okuyan hukukçular içinde bulundukları topluma ışık tutup daha aydınlık bir sistem oluşturacaktır¹⁹.

Edebiyatçılar konuşulmayı konuşan, ortaya dökülmeyen gerçekleri gösteren kişilerdir. Bu nedenle edebiyat hem sosyal hayata dair bir ürün olarak hem de sosyal hayatın belirleyicisi olarak tanımlanabilir. İnsanın belli haklardan yoksun kalması ve yaşadığı büyük sıkıntılar tarih boyunca kitaplarda ele alınmıştır. Özgürlüklerin kısıtlanması, sömürü düzeni her daim dünya edebiyatında ve Türk edebiyatında kendisine yer bulmuş konulardır. Bu konularla ilgili detaylı örnekler çalışmanın devamında verilecektir.

¹⁷ Gest Wigmore, “The Lawyer in Literature”, Erişim 5 Mart 2025, <https://ia801601.us.archive.org/21/items/lawyerinliteratu00gest/lawyerinliteratu00gest.pdf>.

¹⁸ Faruk Turinay, *Hukuk ve Edebiyat ya da İki G'nin Ötesinde: Gerçek ve Güzellik, Edebiyat, Hukuk ve Sair Tuhaflıklar*, (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2016), 23.

¹⁹ Misafir, *Devlet ve İnsan Hakları Perspektifinde Hukuk ve Sinema*, 24.

Edebiyattaki bu konuları incelemeye, ilk olarak hukukçuların anılarından yola çıkılacak olunursa Faruk Erem'in *Bir Ceza Avukatının Anıları* isimli kitabında yıllarca yaptığı avukatlık hayatında karşılaştığı vakaları, yaptığı görüşmeleri, dava süreçlerini anlattığı görülmektedir. Erem aslında yargı sisteminin eksikliklerine ve mahkumların suçun öncesinde ve sonrasında yaşadıklarına ışık tutmuştur.

“Suçluyu kazıym altından insan çıkar²⁰.” düsturu ile hareket eden Faruk Erem'in ölüm cezasına bakış açısı da farklıdır. Kendisi ölüm cezasına karşı durmakta ve kitabındaki öykülerle de ölüm cezasına çarptırılmış kişilerin yaşadığı sıkıntıları ve hissettirdiklerini anlatmıştır. Hatta kitapta “*adalet yanıldığını anlayınca geri veremeyeceğini baştan almamalı*” diyerek ölüm cezasının geri döndürülemezliğini ve en ufak bir yanılmanın oluşturacağı telafi edilemez tahribatı çok güzel örneklemiştir²¹.

Kurgu metinlere geldiğimizde ise, ölüm cezası ve edebiyat denilince ilk olarak ele alınması gereken eser “*Bir İdam Mahkumun Son Günü*” isimli romandır. Bu romanın yazılışının en büyük amaçlarından biri ölüm cezasının insani olmadığını göstermek ve bu cezanın kaldırılmasını sağlamaya çalışmaktır²². Hatta yazar, romanda “Gardiyanın yeterli olduğu yerde cellada gerek yoktur²³.” diyerek düşüncelerini çok net özetlemiştir.

Hugo aynı zamanda edebiyatı kitleleri harekete geçirmek için en etkili şekilde kullanan yazarlardandır. Örneğin Paris'e gelen turistlerin çoğalması için yazdığı *Notre Dome'ın Kamburu* isimli eser inanılmaz bir başarıya ulaşmış ve gerçekten de Hugo'nun ülkesinin turist çekmesine sebep olmuştur. Aynı şekilde *Bir İdam Mahkumunun Son Günü* romanı da o dönemde çok revaçta olan ve normal görülen hatta halkın destekleyip şenlik şeklinde gerçekleştirilmesini sağladığı ölüm cezasına sert eleştiriler getirmiştir²⁴. Kasten insan öldürmeden cezalandırılan bir markinin hislerini ve bakış açısını okura gösteren bu eserin girişine “*bu kitap herhangi bir hakime yazılmıştır.*” diyerek aslında tam da Necip Fazıl'ın *Reis Bey* isimli eserinde yaptığı gibi ölüm cezasının nelere sebebiyet

²⁰ Faruk Erem, *Bir Ceza Avukatının Anıları* (Ankara: Lykeion Yay., 2021), 34.

²¹ Misafir, *Devlet ve İnsan Hakları Perspektifinde Hukuk ve Sinema*, 50.

²² Victor Hugo, *Bir İdam Mahkumunun Son Günü* (İstanbul: Karbon Kitaplar, 2018), Önsöz.

²³ Hugo, *Bir İdam Mahkumunun Son Günü*, 23.

²⁴ Neşe Kızıllı, *Hukuk ve Edebiyat* (İstanbul: Legal Yayıncılık, 2015), 11.

verebileceğini ve “kalem kırmanın” mahkeme salonundaki kadar kolay olmadığını anlatmak istemiştir.

Hugo romanın önsözünde düşüncelerini tam olarak ortaya koyan şu cümlelerle çok net ifade etmiştir.

“Düzen, cellatla ortadan kalkmayacaktır; buna hiç inanmayın. Gelecekteki toplumun tavanı, bu korkunç anahtara sahip olmadığı için, çökmeyecektir. Uygarlık, birbirini izleyen dönüşümler dizisinden başka bir şey değildir. O halde neye katılacaksınız? Ceza yasasının değiştirilmesine. Sonuçta İsa’nın yumuşak yasası, kanuna girecek ve çevresini aydınlatacaktır. Suça bir hastalık gibi bakılacak ve bu hastalığın, yargıçlarınızın yerini alan doktorları, küreklerin yerini alan hastaneleri olacaktır. Özgürlük ve sağlık birleşecek. Demirin ve ateşin kullanıldığı yerlere merhem ve yağ dökülecek. Öfkeyle davranılan bu hastaya iyi yüreklilikle yaklaşılabilecek. Bu basit ve kutsal olacak. Darağacının yerine (din) konulacak. Hepsi bu kadar.”²⁵

Aslında bu kısa metin tezde anlatılmak istenen, rehabilitasyon ve eğitimin önemidir. Ölüm cezasına Hugo’nun kendi bakış açısından özet olarak kabul edilebilecek bir alıntıdır.

Albert Camus’nün *Ölüm Cezası Üstüne Düşünceler*²⁶ isimli kitabına bakıldığında ise ölüm cezasının ve infaz anının detaylı bir tasviri görülmektedir. Camus kitabında “*idam sehpasının çevresinde tek bir soylu duygu yoktur*”²⁷ diyerek aslında o an ortamda olan tek şeyin iğrenme, hakir görme olduğunu ifade eder ve bunun zevklerin en alçağı olduğunu belirtir. Hatta ölüm cezası kanser gibidir der ve aralarındaki tek farklılığının birilerinin çıkıp kanseri savunmaması olduğunu söyler. Acısız ölüme çabalayanları, asıl acının ölümü beklemek olduğunu söyleyerek eleştiren Camus ölüm cezası konusunda net bir duruş sergilemiştir.

Kafka’nın “*Dava*”²⁸ romanını incelediğimizde, halen günümüzde de süren “sürüncemede kalan işler, yıllar süren davalar” olgularının anlatıldığı görülmektedir. Birden evinden alınarak adliyeye götürülen ve hakkında hiçbir şey bilmediği bir

²⁵ Hugo, *Bir İdam Mahkumunun Son Günü*, Önsöz.

²⁶ Albert Camus, Arthur Koestler, *Ölüm Cezası Üstüne Düşünceler* (İstanbul: Alan Yay., 1986), 29, Erişim 15 Şubat 2025, https://ipfs-library.net/ipns/k51qzi5uqu5dilpz7m511k9sq15alyfm_h27f3_5213_nz99j2e7urb77adivvumd/albert-camus-arthur-koestler-olum-cezasi-ustune-dusunceler.pdf.

²⁷ Albert Camus, Arthur Koestler, *Ölüm Cezası Üstüne Düşünceler*, 33.

²⁸ Franz Kafka, *Dava* (İstanbul: İş Bankası Yay., 2019)

suçlamayla karşı karşıya olan Joseph K'nın mücadelesi konu edilmektedir. Hiç görmediği hakimler tarafından ölüm cezasına çarptırılan ve kitabın sonunda infaz edilen Joseph K'nın yaşadıkları, sanığın ölüm cezasını beklerken ve ölüm cezası uygulanırken yaşadıklarını gözler önüne sermektedir. Bu eserde Kafka; yargı sürecini, korkuları, sanık psikolojisini, ölüm cezasını, infazı ele alarak adalet sistemini çok net bir şekilde eleştirilmektedir²⁹.

Leonid Andreyev'in "*Yedi Asılmışların Hikayesi*" isimli kitabına bakıldığında ölüm cezası almış 7 kişiyi anlattığı görülmektedir. Burada aslında bir şekilde suç işlemek için mazereti olduğunu iddia eden 6 kişi ve suç işlemek için en ufak bir mazereti olmayan bir işçinin ölüm cezası yolculuğu anlatılmaktadır³⁰. Yanson isimli bu işçi hem hırsızlıktan hem tecavüzden hem de kasten insan öldürmeden yargılanmaktadır. İşlediği suçlar çok büyük olmasına rağmen çok soğukkanlı olan Yanson'a ölüm cezası verildiğinde dahi çok ciddiye alamaz ve onu öldürmelerine gerek olmadığını söyler. Hücresine döndükten sonra da asla cezanın gerçekleşeceğine inanmayan Yanson'un rahatlığı okuyucuyu gerçekten rahatsız etmektedir. Asılacağına emin olduktan sonra mahvolur ve bu dönemde de bir gardiyan "*Adam öldürmeseydin seni kimse asmayacaktı. İşe bak, cana kıymasına kıy, asılmaya gelince lazım değil diyorsun.*" Diyerek suçların cezasız kalmaması gerektiğini vurgular.³¹ Yazar, yalnızca ölüm cezasının korkuttuğu kişiler olduğunu ve bu nedenle bu cezanın uygulanması gerektiğini savunmakta ve adaletin bu olduğunu düşündüğünü belirtmektedir.

Yalnızca ölüm cezası üzerinden değil hukuk ve edebiyat mantığında gidilip edebiyatın kitleleri harekete geçirme özelliğinden bahsedilmesi gerektiğinde de öne çıkan başka birçok yazar olacaktır. Bunlardan biri Emile Zola'dır. Kendisinin *Germinal*³² isimli romanında Zola, işçi sınıfını ve maden işçilerinin hayat şartlarını gözler önüne sermiştir. Bir grevi anlatan, başkaldırı ve umut üzerine ilerleyen bu romanda işçilerin maddi sıkıntıları ve içinde bulundukları sefalet Fransa halkına

²⁹ Leyla Coşan- Emre Verimli, "Hukukun Kırılma Noktaları Franz Kafka'nın Dava ve Melih Cevdet Anday'ın İsa'nın Güncesi Romanlarında Bireysellik, Kimlik ve Aidiyet Sorunsalı", Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik, 4/2 (2016): 22.

³⁰ İşler, *İnsan Hakları Açısından Ölüm Cezası, Edebi Eserlerden Örneklerle*, 67.

³¹ Leonid Andreyev, *Yedi Asılmışların Hikayesi* (İstanbul: Yar Yayınları, 2020), 42.

³²Emile Zola, *Germinal* (İstanbul:Alfa Yay.,2018)

anlatılmış ve büyük bir farkındalık oluşturulmuştur³³. Hem işçi hakları ve grev hem de insan hakları açısından oldukça vurucu olan bu eser, aslında edebiyatın hukuka ne kadar tesir ettiğinin de bir kanıtıdır.

George Orwell'in '*Hayvan Çiftliği*³⁴' romanı da hayvanların konuşturulması ile muhteşem bir toplumsal nizam eleştirisi ortaya koymaktadır. Hayvanların insanlara baş kaldırışını ve sonrasında kendi içlerindeki yönetim kurma şemasını tarihten figürleri de gizlice hicvederek anlatan eser aslında politika ve hukuka dair çarpıcı eleştiriler içermektedir³⁵.

John Maxwell Coetzee'nin "*Barbarları Beklerken*" isimli romanı da bir ülkede hep birlikte yaşayan ve ülkelerinin dışındaki barbarları bekleyen bir halkı anlatmaktadır. Sözde barbarların isyanı bekleyen bir albay, bu bekleyiş sırasında oldukça ağır bir zulme başlar. Bir hakim bu sırada yaşanan hukuksuzlukları görmekte ve aslında barbarların gelmediğini bildiğinden vicdan yapmaktadır. Sonunda bu haksızlıklara karşı çıkan hakim vicdanı aslında hukukun ve hukukçunun hakların gasp edildiği dönemdeki önemine bir örnek oluşturmaktadır³⁶.

Edebiyatı genel olarak anılar, denemeler, romanlar yönünden ele aldıktan sonra bir de altı sanattan biri olarak sayılan şiir kısmıyla da incelemek gerekmektedir. Şiir katı hukuk normlarını insanı değerler çerçevesinde eşleştiren bir hayati gerekliliktir³⁷. Şiir haksızlığa karşı çıkan, mazlumu savunan, iktidarı destekleyebilen yahut eleştirebilen çok güçlü bir türdür. Şairler mesleki ve sanatsal uğraşları dışında aynı zamanda yargıyı, gerçeği, güzelliği de konu almış evrensel değerleri ele alan kişilerdir.

15. ve 16. yy.da çoğu şiir padişahları övmek için yazılmıştır. Fakat aynı dönemde padişahı ve saray ahalisini hicveden şiirler de vardır. 19. yy.da ise ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik bunalım eleştirel şiirlerin fazlalaşmasına ve öfkenin artmasına sebebiyet vermiştir. Necip Fazıl Kısakürek, Nazım Hikmet, Namık

³³ Adnan Mahiroğulları, "Emile Zola'nın "Germinali" ve XIX. Yüzyılın Sonlarında Fransız Endüstri İlişkileri", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 43-44 (2012): 15.

³⁴ George Orwell, *Hayvan Çiftliği* (İstanbul:Kitap Pazarı Yay.,2024)

³⁵ Selfiye Özkan, "Politik İktidar Bağlamında Hayvan Çiftliği Romanı", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7/2 (2018):1435.

³⁶ John Maxwell Coetzee, *Barbarları Beklerken* (İstanbul, Can Yayınları, 2016), 210.

³⁷ Kızıl, *Hukuk ve Edebiyat*, 29.

Kemal, Ziya Paşa gibi şairler memleket meselelerini ele almış ve sisteme dair düşüncelerini şiirleriyle ortaya koymuşlardır. Şairler adalet ve özgürlük için öne çıkan kişiler olmuşlardır. Bu nedenle sürgün edilen, hapse giren ya da öldürülmüş şairler olmuştur³⁸.

1.1.2. Hukuk ve Resim

Edebiyat gibi resim de hukukla ve siyasetle oldukça iç içe bir sanat dalıdır. Çok eski dönemlerden beri var olan resim sanatı belli bir dönemden sonra hukuk, adalet gibi farklı kavramları da ele almaya başlamıştır.

İlk olarak yerleşik yaşama geçilmesiyle birlikte resim sanatı ortaya çıkmıştır. Mağaralardaki resimlerden, ünlü yağlı boya tablolara dek uzanan büyük bir gelişim göstermiştir. Avrupa'daki Rönesans ve Reform hareketleri sonrasında daha çok dini öğeler barındıran resim sanatı gelişmiş ve farklı kavramları da ele almaya başlamıştır. Hukuk ve adalet de bu yeni kavramlardan olmuştur³⁹.

Savaş, barış, eşitlik gibi konuları ele alan resimler zaman geçtikçe artmış ve dönemleri hakkında bize birçok ipucu veren eserler haline gelmişlerdir. Jacques-Louis David'in 1787'de çizdiği "*Sokrates'in Ölümü*" isimli eser bunlardan biridir. Gençlere sorular sorarak zaten cevabı bildiklerini kanıtlamaya kendini adanmış olan düşünürün, gençleri ahlaksızlığa sevk ettiği suçlamasıyla baldıran zehri içmek ile cezalandırıldığı anı resmeden ressam bu resmiyle ölüm cezası üzerine düşündürüp aynı zamanda da ibret vermiştir⁴⁰.

Francisko Goya'nın bir tablosu da aynı şekilde hem etkilemekte hem de ibret vermektedir. "*3 Mayıs 1808*" isimli tablosunda sanatçı, Fransızların Madrid'i işgali sırasında, Napolyon ordularına direnen İspanyolların kurşuna dizilerek ölüm cezasına çarptırılmasını konu edinmiştir. Eserinde hem dini öğelere yer vermiş hem öldürülen kişilerin ifadelerinden, etrafta izleyen kişilerin haleti ruhiyelerine mesaj veren ressam;

³⁸Abdülhakim Koçin, *Hukuk ve Edebiyat* (Ankara: Adalet Akademisi Yay. 2017): 69.

³⁹Derya Uzun Aydın, "Benzer ve Farklı Yönleriyle Resim ve Sinema İlişkisi", *The Journal of Academic Social* (2017): 407.

⁴⁰Daniel Wolt, "Fotoğrafın Arkasındaki Hikaye: Sokrates'in Ölümü", Erişim 15 Şubat 2025, <http://www.phil.bilkent.edu.tr/index.php/fotografın-arkasındaki-hikaye-sokratesin-olumu/>.

savaşa, ölüme ve verdiği acılara dair başkaldırısını tablosu üzerinden yapmıştır. Eser halen Madrid’te sergilenmekte ve bu elim olayın unutulmamasını sağlamaktadır⁴¹.

Bir başka çok ünlü örnek de Picasso’nun “*Guernica*” tablosudur. Bu tabloda İspanya İç Savaşı anlatılmıştır. Franco rejimine karşı savaşan faşizm karşıtı halkın üstüne Nazi uçaklarıyla bomba yağdırılmasını anlatan ve aslında soyut şekilde işlenen tablo dünyanın en ünlü tablolarından biri olmakla beraber, yaşam hakkı ihlalini de anlatan ve bu katliamı büyük kitlelerin duymasını sağlayan bir eserdir⁴².

Resimler birçok açıdan insanları etkilese ve olayların algılanışı değiştirse de içinde bulunduğu yer, yapıldığı dönem, konsept gibi farklı etmenlerin de bu etkide rolü olduğunu unutmamak gerekir. Örneğin İtalyan Rönesans sanatçısı Raphael’in Atina Okulu adlı ünlü freskine baktığımızda ünlü felsefeciler görülmektedir. Bu fresk yapıldığı dönemde, bulunduğu yerde incelendiğinde anlatmak istediği anlaşılabilir. Fakat birisi bu görüntüyü bir kafenin duvarında kullanırsa, ya da freskin tamamı olmasa da sadece bir kısmını kullansa anlamı tamamen değişebilir. Bu da dönemimizde çoğaltılan materyaller ile özellikle politik ve ticari amaçlarla, varoluş amaçlarını manipüle etmek amacıyla kullanılabileceğini göstermektedir. Fakat bunlardan ayrı yalnızca bir çizim olarak görüldüğünde yahut üzerinde oynama yapıldığında çok farklı anlamlar içerip amacından sapabilir. Bu hususta dikkatli olunması gerekmektedir⁴³. Bu şekilde dikkat edildiğinde ve amacından saptırılmadığında resimlerin hukuku ve siyaseti ne kadar yansıttığı görülecektir.

1.1.3. Hukuk ve Müzik/Dans

Müzik ve hukuk aynı dönemlerde yazılı hale gelmeye başlamıştır. Devlet yokken dahi eski toplumlarda düzeni sağlamak adına müziğin kullanıldığı bilinmektedir. Örneğin Eskimo toplumlarında anlaşılamayan konularda şarkı

⁴¹Sanata Başla, “3 Mayıs 1808 “The Third of May” GOYA, Erişim 15 Şubat 2025, <https://sanatabasla.com/2012/07/3-mayis-1808-the-third-of-may-1808-goya/>.

⁴²Mustafa Özbey, “Tabloda, Ölüm, Şiddet, Gaddarlık ve Çaresizlik”, PressTürk, Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.pressturk.com/yazarlar/mustafa-ozbey/tabloda-olum-siddet-gaddarlik-ve-caresizlik/2049/>.

⁴³Murat Tümay- İsmail Mutlu, “Human Rights, In Films: A Thought Experiment on a Theretical Basis”, Human Rights Review, 15 (2018): 53.

düelloları yapıldığı ve daha çok alkış alanın kazandığı bir ritüel olduğu hatta şu anki duruşmaların da mantık olarak buraya dayanabileceği öne sürülmektedir⁴⁴.

İlkçağda düşünürler hukukun tüm doğanın gözlemi olduğunu ve ancak buradan kaynaklanabileceğini iddia etmişlerdir. Aynı şekilde o dönemde müzik de doğaya ait bir ses olarak yorumlanmıştır. Orta Çağda ise hem hukuk hem de müzik Tanrısal bir kimlik kazanmıştır. Yeni Çağ ile ikisinde de rasyonalizm ölçü olmuştur. Müzik de hukuk da zaman içinde sosyolojik olarak değişmiş ve birer sosyal olgu olarak algılanmaya başlamışlardır⁴⁵.

Orta çağa detaylı bakıldığında, kilisenin baskınlığı görülmektedir. Bu dönemde müzik kilise için dinsel ayinlerin en önemli parçalarından sayılmıştır. Nota yazımı dahi kilisenin keşişleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde aynı şekilde hukukun yazıya geçişinin de kilise tarafından olduğu görülmektedir. 15. yy.den itibaren kanun yapımı, geçmişin kaydını tutmaktan çok mevcut zamana uyumlu ve hizmet eden bir anlayışa dönüşmüştür. Aynı şekilde bu dönemde müzikte de kanon başlamış ve parçalar aynı anda fakat eşzamanlı olmayan şekilde söylenmeye başlamıştır. Bu da müzikal hukuk olarak tarif edilmiştir. Farklı çizgilerdeki notaların beraber seslendirilmesi ve farklı zamanların kanunlarının birleştirip değiştirilip aynı döneme hitap etmesi benzetilmiş ve armoni olarak adlandırılmıştır⁴⁶.

Sonrasında gelişen orkestra müziği ile müzik bir başkaldırı olarak kullanılmaya başlamış ve Bach, Mozart gibi müzisyenler yükselen burjuvaziyi, sarayı, halkın sıkıntılarını eserlerine konu ederek müziği, politika ve hukuka daha da yaklaştırmışlardır⁴⁷. Mozart her ne kadar saray müzisyeni olarak anılsa da aslında aristokrasiye dair derin eleştiriler içeren eserler vermiştir. Örneğin Figaro'nun Düğünü isimli eserinde feodal beylerin topraklarındaki düğünlerde gelinlerle damattan önce bir gece geçirme hakkını operasında ele alarak izleyiciyi güldürürken düşündürmüştür. Aynı zamanda bu konu Cervantes'in Persiles ve Sigismunda'nın Acıları (*Los trabajos de Persiles y Sigismunda*) isimli romanından ilham alınarak yazılan "Ülkenin

⁴⁴ Dilara Ağaoğlu, *Müzik ve Hukuk İlişkisi Üzerine*, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi 19. Kitap (İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2010), 14.

⁴⁵ Ağaoğlu, *Müzik ve Hukuk İlişkisi Üzerine*, 15.

⁴⁶ Ağaoğlu, *Müzik ve Hukuk İlişkisi Üzerine*, 16.

⁴⁷ Ağaoğlu, *Müzik ve Hukuk İlişkisi Üzerine*, 16.

Geleneği (*The Custom of the Country*)” oyununda da geçmektedir⁴⁸. Bu oyunlar da aslında yine dönemdeki önemli sorunları sanatın içine harmanlayarak nasıl kitlelere duyurulacağına güzel örneklerindendir.

Opera gibi dansın da hukukla bağdaştırılabilecek tarafları vardır. Dans yalnızca zevk için değil sanatsal olarak yapıldığında oldukça ciddi ve çok katı disiplin gerektiren bir sanattır. Özellikle bale, içinde büyük bir hiyerarşi barındıran, çok katı kurallardan oluşan, eğitimin ve donanımın ön planda olduğu bir sanat dalıdır. Bu dalda yönetimin ve kuralların önemi çok büyüktür. Hatta bale baş koreograflarının insan yönetimleri ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. Aynı hukuk gibi balede de önceden belirlenmiş kurallar vardır ve bu kurallara sıkı sıkıya uyulması gerekmektedir. Yöneticiler ve onların yönettikleriyle ilişkisi de yine hukuk gibi oldukça incelikli ve önemlidir⁴⁹. Balede ele alınan konular; adalet, yönetici sınıf, aristokratlar (Giselle Balesi), ülkeyi yönetenler ve onların hayatı (Kuğu Gölü Balesi) olabilmektedir. Hukukla ve siyasetle bu şekilde de bağ kurulmaktadır.

Aynı şekilde ulusal marşlar da günümüzde hukukla müzik ilişkisini ortaya koyan örneklerdendir. Ulusal marşların siyasi denetim ile yoğun bir bağı olduğunu söyleyen Cerulo, o dönemdeki yönetim anlayışını marş üzerinden yorumlanabileceğini iddia etmiştir. Örneğin baskın denetimli bir yönetim varsa marş basittir, aksi halde daha karmaşık bir marş karşımıza çıkar demiştir⁵⁰. Alman Milli Marşı’nın ilk iki kıtasında üstün ırk mesajı olduğundan ve Naziler tarafından okutulduğundan İkinci Dünya Savaşı sonrası marştan çıkarılmıştır. Üçüncü kıtasındaki kardeşlik, birlik, adalet temaları okunmaya devam edilmiştir⁵¹.

Günümüzde de halen müzik ve dans halkın sorunlarını anlatmak, yaşanan sıkıntıları yaymak için kullanılmaktadır. Son dönemlerde popüler olan rap müzik özellikle politik ve toplumsal eleştiriler üzerinden ilerlemektedir. Sonuç olarak müzik

⁴⁸ W. D. Howarth, “Droid du Seigneur: Fact or Fantasy”, *Journal of European Studies*, 1/4 (1971): 291.

⁴⁹ Rüya Kozan, “Devlet Opera ve Balesi Müdürlüklerinde Bale Baş Koreograflarının İnsan Yönetiminin İncelenmesi” (İstanbul:Mimar Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), 6.

⁵⁰ Karen A. Cerulo, “Sociopolitical Control and the Structure of National Symbols: An Empirical Analysis of National Anthems”, *Social Forces*, 68/1 (1989): 90.

⁵¹ Caner Çakı, “Horst-Wessel Marşı Üzerinden Nazizim İdeolojisi İnşası”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 46 (2018):100.

ve dans; her dönem kendi şartlarında siyasal yahut kültürel olayları ele alan, sorgulayan bir yöntem olmuştur.

1.1.4. Hukuk ve Mimari

Bir binaya bakıldığında kapısının tarzı, penceresinin biçimi, yapı malzemesi, tasarımı, dönemi, o dönemin alışkanlıkları ile ilgili birçok çıkarım yapılabilir. Hukuk kuralları da aynı şekildedir. Bir kanuna bakıldığında yapım tekniğine, konusuna, dilin yapısına bakarak ülkenin dönemine ve iktidara dair çıkarımlar yapılabilir. O dönem en çok hangi konuların üzerinde durulmuş, ne şekilde yönelimler varmış anlaşılabilir. Aynı mimari gibi hukuk da birçok mesaj barındırır. Bu mesajları muhataplarına gerek sembollerle gerek açıkça iletirler. Her ikisi de iletişimi ve insan hareketlerini şekillendirir⁵².

Winston Churchill, Almanların yıktığı binanın nasıl tekrar inşa edileceği sorusuna “*Biz binaları biçimlendiririz sonrasında binalar da bizi biçimlendirir*”⁵³ diyerek cevap vermiştir. Hukuk binaları için de mimari oldukça önemlidir. Churchill’in dediği gibi binaları insanlar yapsa da sonrasında binalar insanlara ve içlerinde gerçekleşen faaliyetlere şekil verir. Adliyeler; adaletin, egemenliğin, devletin algılanma biçimi olarak görülmüş ve ona göre tasarlanmıştır. Hukuk ile toplum arasında bağ kuran ara yüzlerden biri de mekandır ve oldukça önemlidir. Bir adliyenin kiralama usulü hukuktaki süreklilik ve düzenliliği gösterebilirken, binanın kalitesi ve yapısı da kişilerin memnuniyetini ve yargıya güveni etkileyebilmektedir. Binada kullanılan heykel ve anıtlar da doğrudan mesajlar içerir. Örneğin çoğu adliye mimarisinde bulunan Themis heykeli adaleti simgelemekte ve binalara konularak gelenlere adil bir yargılama vaat edildiği mesajı verilmektedir. Hakim ve savcı odalarının boyutundan makam odası şeklinde düzenlenmesine, duruşma salonlarından, bekleme alanlarında kadar her kısımda verilmek istenen ayrı bir mesaj vardır.

⁵² Duygu Hatipoğlu Aydın, “Mimarlık ve Hukuk İlişkisi Bağlamında Ankara Adliyesi Balgat Hizmet Binası Üzerine Notlar”, Ankara Barosu Dergisi (2020/2): 139.

⁵³ Norman Spaulding, “The Enclosure of Justice: Courthouse Architecture, Due Process, and the Dead Metaphor of Trial”, Yale Journal of Law & the Humanities, 24 (08 Mayıs 2013): 311, Erişim 5 Mart 2025, <http://digitalcommons.law.yale.edu/yjlh/vol24/iss1/16>.

Rejim değişiklikleri dahi mimariye etki etmiştir. Cumhuriyetin ilanı sonrasında yeni bir mimarlık anlayışı benimsenmeye çalışılmıştır. Eskiden kopulduğunun ve yeni başlangıçlar yapıldığının göstergesi olarak mimari kullanılmıştır. Batı mimarisini örnek alan ve ulus devletin modernleşme sürecini gösteren bu yeni mimari tamamen eskiden soyutlanma düşüncesiyle yola çıksa da sonrasında dış cephelerde bazı Osmanlı motiflerinin kullanılmasıyla karma bir şekle bürünmüştür⁵⁴. Ülkelerdeki hukuki değişiklikler, rejimin farklılaşması, iktidarın değişmesi gibi birçok konunun binaların tarzlarına yansması hukuk ve mimarinin birbirini etkilediğinin ve iç içe iki alan olduğunun kanıtlarıdır.

1.1.5. Hukuk ve Tiyatro

Tiyatro en eski sanat dallarından biridir. Henüz ortada herhangi bir alet, enstrüman yokken yalnızca insanın kendi içinde bulunduğu durumları yorumlayıp sergileme isteğiyle oluşmuş ve çok eski çağlardan beri süregelen bir sanattır. İnsan hakları ve insan onuruna dair oldukça fazla ipucu barındıran ve bizi düşünmeye sevk eden ilk dallardan biridir.

Hukukla ilişkisine baktığımızda özellikle adalet ve insan hakları çerçevesinde çok aydınlatıcı ve yardım edici olduğunu görmekteyiz. Örneğin Sophocles, oyunlarında evrensel hukuktan ve kanunların üstünlüğünden söz etmektedir⁵⁵. Hukuk ve müzik kısmında bahsedilen “The Custom of the Country” oyunu da ilk gece hakkıyla ilgili kısmıyla bu konuya eleştirel bir bakış getirmiştir.

Necip Fazıl’ın Reis Bey isimli oyununa bakıldığında aslında bir hakimin dış dünyaya açık olması gerektiğini ve topluma açık olmayan ve duygularını bastırmış bir hakimin ne kadar yanlış olaylara sebebiyet verebileceğini çok güzel anlatmaktadır. Bir hakimin insanı duygularıyla ve mantığıyla hareket etmesi gerektiğini yalnızca kanunda yazanı uygulamakla değil toplumsal düzeni de yönetmekle mükellef olduğunu, telafi edilemez zararlar verebileceğinin bilincinde olması gerektiğini anlaşılmaktadır⁵⁶.

⁵⁴ Hatipoğlu Aydın, “Mimarlık ve Hukuk İlişkisi Bağlamında Ankara Adliyesi Balgat Hizmet Binası Üzerine Notlar”, 147.

⁵⁵ Sophocles, *Antigone* (İstanbul: Mitos Boyut Yayınları,2005), 86.

⁵⁶ Kızıl, *Hukuk ve Edebiyat*, 238.

Tiyatro aslında hukuki ve siyasi sorunları perdeleye koyarak bir sosyal bilinç oluşturur. Kendi çağına tanıklık yapar⁵⁷. Yazıldığı döneme ve hukuk anlayışına ışık tutan tiyatrolar, yine yazıldıkları dönemdeki haklara ve hak ihlallerine de çok güzel ışık tutmaktadır.

1.2.Hukuk ve Sinema

Çalışmanın asıl konusu olan sinema kısmına gelindiğinde; hukuk ve sinemanın birbirine etkileri, gelişimi ve tarihte nasıl örnekler olduğu incelenecektir. Bu etkiler incelenirken unutulmamalıdır ki hukuk ve siyaset hayatın her anında vardır. Hiçbir devletin olmadığı ya da sınırların dahi belirli olmadığı bir dünyada yaşamak mümkün değildir. Çünkü sistem bir şekilde kendi güçlüsünü, otoritesini, siyasetini oluşturmaktadır.

Sineklerin Tanrısı⁵⁸ filminde, siyasetin devletin yahut hukukun hiç olmadığı bir yerde olursa dahi hatta yetişkin değil çocuk olursa dahi sonuçta yine bir hukuk ve devlet doğacağını konu almıştır. Kitap uyarlaması olan filmde 2. Dünya Savaşı sonrasında nükleer savaştan etkilenen ve sonrasında ıssız bir adaya düşen çocukların sıfırdan kurdukları sistemi ve çocuk dahi olsalar kendi içlerinde girdikleri savaşı, terörü, kötülüğü anlatarak aslında insanın özünü, devlet hukuk kavramlarını ele alarak okuyanı ve izleyeni derinden sarsmaktadır⁵⁹.

Bu kavramlar aslında günlük hayatın en önemli parçalarındandır. Seyredilen şeyler siyasetin birer aracı olabilmektedir. Hatta yalnızca seyredilen değil, yenilen, içilen, içinde bulunulan, okunan her şey siyaseti, hukuku ve devlete bakışı etkileyebilmektedir. Bu nedenle siyaseten güç kazanmak ve hukukta en önemli söz sahibi olmak isteğiyle yapılan birçok reklam, dizi, film vardır. Bu görsel medya araçları aslında belli ölçüde zihinleri etki altına alma ve kendi düşüncesini haklı çıkararak pompalama amacı da gütmektedir.

⁵⁷ Kıvılcım Turanlı vd., *Edebiyatın İyi Kötü Tanıklığı, Edebiyat, Hukuk ve Sair Tuhaflıklar* (Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2016), 144.

⁵⁸ Harry Hook, *The Lord of the Flies*, (1990), <https://www.imdb.com/title/tt0100054/>

⁵⁹ Funda Civelekoğlu, “Korkunçlaşan Dünyanın Teselli Noktası Olarak Distopya”, *Doğu Batı*, 80 (2017): 21.

Örneğin Ertesi Gün⁶⁰ filminden sonra nükleere karşı çok büyük bir tepki oluşmuştur. Filmin yayınlandığı gün 20 Kasım 1983'te reklam arası olmaksızın yayınlanan filmi 100 milyondan fazla kişi izlemiştir. Tüm zamanların en çok izlenen işlerinden biri olmuştur. Dış politika için dönüm noktası olarak görülen filmden sonra ABD başkanı Reagan filmi izledikten sonra nükleer silahların dünyadan silinmesinin kendisinin hayali olduğunu söylemiştir. Bu açıklamadan birkaç sene sonra da Sovyetler Birliği ile tüm nükleer silah kategorileri ortadan kaldırmaya yönelik anlaşma imzalamışlardır. Her ne kadar şu an bu anlaşmaların geçerliliği tartışılabilir da bir filmin ülkeleri, başkanlarını ve hukukunu nasıl etkilediğine dair çok net bir örnek teşkil etmektedir⁶¹.

Hitler için yapılan ve çok büyük bütçe ile çekilen İradenin Zaferi⁶² filmi propaganda için verilecek en büyük örneklerden biridir. Bu filmin yanında bine yakın film çekilmiştir. Fakat Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin 1934'te gerçekleştirdiği 6. kongreyi anlatan ve sinematik olarak çok üstün bulunan İradenin Zaferi en önemli örnek kabul edilmektedir. Burada yönetmen Nazi Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'ndan sonra nasıl ülkelerini ayağa kaldırdıklarını, emsalsiz buldukları büyük kongreyi ve ünlü liderlerini konu almıştır. Yönetmen de çok ünlü bir Nazi destekçisidir ve yargılamalarda hapis cezası almıştır. Bu film ünlü sinema dergilerinde "her vatandaş için fahri bir görev" olarak tanımlanmış ve çok büyük kitlelere Hitleri ve Nasyonal Sosyalist düşüncüyü tanıtmıştır⁶³. Yıllar sonra bu filmi çekenler ve filmdekiler yine bu filme konu olan Nürenberg şehrinde yargılanacak ve gerekli cezaları alacaktır.

Sonrasında bu filmin etkilerinin tam tersi etki yapmak için de birçok film çekilecektir. Shindler'in Listesi⁶⁴, Hayat Güzeldir⁶⁵, Piyanist⁶⁶ gibi birçok fil o

⁶⁰ Nicholas Meyer, *The Day After*, (1983) <https://www.imdb.com/title/tt0085404/>.

⁶¹ Buletin of the Atomic Scientist, "Facing Nuclear Reality 35 Years After The Day After", Erişim 11 Mart 2025, <https://thebulletin.org/facing-nuclear-reality-35-years-after-the-day-after/>.

⁶² Leni Riefenstahl, *Triumph des Willens*, (1935) <https://www.imdb.com/title/tt0025913/>.

⁶³ Sibel Uçkaç Altun, "Hitler Almanya'sında Sanat ve Propaganda", Sanat ve Tasarım Dergisi, 1/5 (2010): 29.

⁶⁴ Smithsonian Magazine, "How Schindler's List Transformed Americans' Understanding of the Holocaust", Erişim 11 Mart 2025, <https://www.smithsonianmag.com/history/how-schindlers-list-transformed-americans-understanding-of-the-holocaust-180983408/>.

⁶⁵ Roberto Benigni, *Life is Beautiful*, (1997), <https://www.imdb.com/title/tt0118799/>.

⁶⁶ Roman Polanski, *Pianist*, (2002), <https://www.imdb.com/title/tt0253474/>.

dönemdeki hukuksuzluğun ve yapılan yanlışların görülmesi için oldukça etkili kaynaklar olmuştur.

Daha sonra Yahudilerin Filistinlilere yaptıkları zulmü anlatmak içinse Gidecek Yer Yok⁶⁷, 200 Metre⁶⁸, “Farha⁶⁹” gibi filmler çekilmiştir. Farha’da İsrail Ordusu’nun Gazze’de yaptıklarını gözler önüne serilmekte ve Filistin topraklarında yaşanan zulüm anlatılmaktadır. Bu film ve benzeri filmler çok ilgi görünce, İsrail’e tepkiler başlayınca Yahudiler kendi yayın organlarından Netflix’e baskı yaparak⁷⁰ filmleri kaldırtmıştır. Sonrasında bazı ülkelerde tekrar yayına sokulsa dahi filmin insanları etkilemesinden korkularak Netflix’e baskı yapılması sinemanın etkisine başlı başına bir örnektir. Zulmeden ve zulüm yapılan tarih boyunca değişse de sinema tarihi kaydetmeye ve insanlara yaşananları göstermeye devam etmektedir.

Potemkin Zırlısı⁷¹ filmi ise İradenin Zaferi’nin tam tersi bir örnektir. Komünist denizcilerin Çarlıkla mücadelesini ve isyanını anlatan film, Ekim Devrimini yükselten öncü bir film olmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin çektiği bu film devrimi savunmakta ve izleyenleri devrime teşvik etmektedir. İradenin Zaferi filmi hakim ideolojinin yanındayken ve iktidarı parlatırken bu film de iktidara karşı mücadeleyi desteklemiş ve iktidara karşı yandaş toplamıştır.

Hitler’in sinemayı kullanıp kitleleri harekete geçirmesi Mussolini’yi çok etkilemiş ve o da sinemanın gücünden yararlanarak kendi propagandasını yapmayı hedeflemiştir. Sinemanın kitleleri etkileme gücünü fark eden ve onu faşist ideolojinin yayılmasında etkili bir propaganda aracı olarak kullanan Mussolini, “Sinema bizim için en güçlü silahtır” (*La cinematografia è l’arma più forte*) sözü ile bu düşüncesinin altını çizmiştir⁷². Bu doğrultuda, 1924’te LUCE Enstitüsü’nü (L’Unione Cinematografica Educativa) kurdurarak rejimin başarılarını ve ideolojik mesajlarını halka aktaracak haber filmleri ve belgeseller üretmiştir. 1932’de dünyanın ilk film

⁶⁷ Yuval Abraham vd., *No Other Land*, (2024), <https://www.imdb.com/title/tt30953759/>.

⁶⁸ Ameen Nayfeh, *200 Meters*, (2020), <https://www.imdb.com/title/tt12246266/>.

⁶⁹ Darin J. Sallam, *Farha*, (2021), <https://www.imdb.com/title/tt11555492/>.

⁷⁰ Action Network, “Netflix: Remove the Antisemitic Blood Libel Film Farha”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://actionnetwork.org/letters/netflix-remove-the-antisemitic-blood-libel-film-farha>.

⁷¹ Sergei Eisenstein, *Battleship Potemkin*, (1925), <https://www.imdb.com/title/tt0015648/>.

⁷² Jacqueline Reich, “Italian Fascism and the Female Body: Performance and Aesthetics in Cinema”. University of California Press (2002): 12.

festivali olan Venedik Film Festivali'ni başlatarak faşist kültürü uluslararası alanda tanıtmaya çalışmış, 1937'de ise Roma'daki Cinecittà stüdyolarını kurarak İtalyan sinemasının üretim merkezi hâline getirmiştir. Mussolini yönetimi ayrıca sıkı bir sansür mekanizması ile tüm film içeriklerini denetim altında tutmuş, yalnızca rejime uygun yapımlara izin vermiştir⁷³. Bu çabalar, sinemanın sanatsal yönünden ziyade ideolojik işleviyle ön plana çıktığı bir faşist kültür politikası oluşturmuştur.

Günümüzde de bu siyasal propaganda devam etmektedir. Top Gun⁷⁴ filmi ile ABD donanmasına asker sağlanmış, Pearl Harbor filmi ile devlete olan bağlılık ve inanç artmış, diğer ülkelerin kötü propagandası yapılarak halkın bakış açısı değiştirilmiştir.

ABD'nin dış politikası ve sinema etkisi ile ilgili de benzer örnekler verilebilir. Afganistan, Rusya işgali dönemi Amerika için mazlum ve sıkıntılı bir ülke olarak değerlendirilip ABD televizyonlarında o şekilde propaganda yapılırken, 11 Eylül sonrası ABD'nin Afganistan'a girdiği dönemde Afganlar terörist ve korkunç bir halk olarak gösterilmiş ve birçok Hollywood filminde de bu konular işlenerek Amerikan halkının oradaki askere destek verilmesi sağlanmaya çalışılmıştır⁷⁵.

Türkiye'de çekilen Anadolu Kartalları⁷⁶ filmi de savaş pilotlarını anlatmaktadır. Filmin gösterisi sonrası büyük ilgi uyandırdığı hatta Hava Harp Okulu'na yapılan başvuruların dahi arttığı görülmüştür⁷⁷.

Sinema her zaman bir propaganda ve yönlendirme aracı olmuştur. Filmlerle bağ kuran seyirci verilmek istenen mesajı net şekilde almakta ve izlediği filmlerle empati yaparak oradaki fikre daha kolay ikna olmaktadır. Her ne kadar kurgu izlediklerinin farkında olsalar da aslında gerçek dünyadan koparak kendilerini filmlerdeki kişilerin yerine koymakta yahut sinemada anlatılan olayların içinde

⁷³ Steven Ricci, *Cinema and Fascism: Italian Film and Society, 1922–1943* (Berkeley: University of California Press, 2008), 74.

⁷⁴ Tony Scott, *Top Gun*, (1986), <https://www.imdb.com/title/tt0092099/>.

⁷⁵ Abdul Hannan DOĞHAN, “2001'den Günümüze ABD İşgalinin Afganistan'daki Sosyo-ekonomik Yansımaları, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum”, 10/30 (Kış 2021): 745.

⁷⁶ Ömer Vargı, *Anadolu Kartalları*, (2011), <https://www.imdb.com/title/tt0092099/>.

⁷⁷ Hürriyet Gazetesi, “Anadolu Kartalları Şafak Bekçilerini Arattı”, Erişim 15 Şubat 2025 <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ugur-cebeci/anadolu-kartallari-safak-bekcileri-ni-aratti-19177913>.

kendisini hayal etmektedirler. Bu nedenle sinemanın etkisi insanlar üzerinde fazlasıyla yüksektir. Her zaman devletler ve siyasiler için bir araç olmuştur. Kişinin önce kendisini sonrasında çevresini ve son tahlilde ülkesine hakim olan fikirleri geliştirip değiştirmesine sebep olabilmektedir. Toplumsal değişim bu şekilde bireyden başlayarak demokrasi vasıtası ülkeye ve örgütler ve sözleşmeler yoluyla dünya için dahi geçerli olabilmektedir.

Her ne kadar sinema, doğruları gösterme aracı, sıkıntılara dikkat çekme merkezi olarak tanımlayabileceğimiz bir sanat olsa da bu şekilde pompalamaların olumsuz etkilerinin de bulunduğunu unutmamak gerekmektedir. Çünkü çelişkili şekilde hem dünyanın çeşitli yönlerine dair eşsiz bir bakış açısı sağlar hem de yanılsamalar oluşturup manipüle edebilir⁷⁸.

Örneğin 2. Dünya Savaşı sırasında oluşan yokluk ve imkansızlıklar sonucu devletler, sinemayı ve görsel medyayı kullanarak halkı özellikle yanlış yönlendirmek için kullanmıştır. Örneğin İngilizler aslında faydası olmasa da havucun çok önemli olduğunun propagandasını yaparak yokluk bilincini kırmaya çalışmışlardır⁷⁹.

Margarin ve süt tozu propagandaları da medya ve sinema etkisiyle yapılan büyük yanlışlardan gösterilebilir. Marshall Planı dahilinde 2. Dünya Savaşı ardından 1948-51 yılları arasında yürürlüğe konan ve antikomünist hedefler iddiasıyla 16 ülkeye yardımlar yollamayı içeren Amerika Birleşik Devletleri planı sonrasında büyük sağlık sıkıntılarına yol açmıştır. O dönemde gönderilen süt tozları ve margarinler çok faydalıymış gibi anlatılmış, o dönemki Amerikan filmlerinde de pompalanarak dünya Amerikanvari hayat tarzına özendirilmiştir. Süt tozu varken süt içmenin bile yanlış olduğunun iddia edildiği ve yabancı hayat tarzına özenen insanların özellikle filmlerden ve reklamlardan etkilenecek tüketimini abarttığı bu iki ürünün inanılmaz sağlıksız olduğu zaman içerisinde ortaya çıkmıştır⁸⁰.

⁷⁸ Tümay- Mutlu, “Human Rights, In Films: A Thought Experiment on a Theretical Basis”, 50.

⁷⁹ BBC Science Focus, “Do Carrots Really Help You See in the Dark”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.sciencefocus.com/the-human-body/do-carrots-really-help-you-see-in-the-dark>.

⁸⁰ Fikriyat, “Süt Tozu ile Zehirlenen Nesiller”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.fikriyat.com/fikriyat-ozel/2018/05/22/sut-tozu-ile-zehirlenen-nesiller>.

Manipüle etme yahut yanlış yönlendirme propagandalarına karşı dikkatli olmak gerekmektedir. Fakat doğru kullanıldığında sinemanın etkisi pozitifdir. Yaşam hakkı ve ölüm cezası hususunda da oldukça doğru kullanıldığı örnekler vardır.

Hukuk ve sinemanın birbirine etkilerine bir örnek de aslında haklarından bihaber olan, mahkemeleri korkutucu gören halkın sinema sayesinde temel düzeyde de olsa hukuki bilgi edinebilmesi ve sistemi anlayabilmesinin desteklenmesidir. Mahkemelerdeki işleyişi ve ceza adalet sistemini bilmeyen biri için; duruşma sahneleri, araştırma dönemlerinin zorluğunu göstermeleri, hakim savcı ve avukatların kişisel hayatlarını göstererek onların insani yanını vurgulamaları kişilerin önyargısını kırmak için de bir araçtır.

2. YAŞAM HAKKI

2.1. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Yaşam Hakkı

İnsan hakları, hiçbir statü ayrımı yahut din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin insanın yalnızca insan olmasıyla sahip olduğu ve insan onurunu koruyan haklardır. İnsan haklarının amacı çok boyutlu bir varlık olarak tanımladığımız insanın hem fiziki hem ruhi hem de sosyal değerlerini korumaktır⁸¹.

İnsanın saygınlık, haysiyet ve insani yaşam koşullarının bir bütünü olarak tanımlanmakta olan insan hakları insanlık için bir ortak değerdir. Uzun mücadeleler sonucunda şu anki haline gelmiştir⁸².

İnsan hakları kavramının ortaya ilk çıkışı üzerinden üç yüz yıldan fazla zaman geçmiştir. Felsefi kökleri çok daha eskiye dayansa da 17. ve 18. yy.da “insan hakları doktrini” olarak gelişim gösteren düşünce akımı, insanın doğuştan bazı haklara sahip olduğunu ve bu hakların dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez olduğunu savunmuştur. Devletin sınırsız ve dokunulmaz görünen gücünü sınırlandırmak ve insanı devlet baskısından korumayı şiar edinen bu doktrinde devletin insanın doğal hukuktan gelen haklarına saygı göstermesi gerektiği savunulmuştur⁸³.

İnsan hakları, gerçek şartlardan ziyade olması gereken şartları göstermektedir. İnsanların içinde bulunduğu durumdan ziyade olması gereken durumu ele almaktadır. İnsanların nasıl yaşayabileceklerine dair ahlaki geçerliliği ele alır ve insana olanakları gösterir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi⁸⁴ (İHEB) hayatın pratik anlamda nasıl olduğundan ziyade nasıl olması gerektiğinin yollarını gösteren bir belgedir. İnsan hakları düzenlemeleri, insanın doğasındaki temel ahlaki görüşün gerçekleşmesi için olması gereken sosyal değişimleri ele almaktadır⁸⁵.

⁸¹ Bahri Savcı, "Yaşam Hakkı; Felsefesel Açıdan Pratiğe Doğru", AÜHFD, 1/12 (1980): 12.

⁸² Oktay Uygun, *İnsan Hakları Kuramı, İnsan Hakları* (İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2003), 12.

⁸³ Münci Kapani, *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları* (Ankara: Bilgi Yay., 2011), 19.

⁸⁴ İnsan Hakları Daire Başkanlığı, “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”, Erişim 27 Mart 2025, <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019101449insanhaklaribeyannamesi.pdf>.

⁸⁵ Jack Donnelly, *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları* (Ankara: Yetkin Yay., 1995), 29.

Tarihsel gelişim açısından insan hakları, ilk olarak devletlerin sisteminde yer bulmuş sonrasında uluslararası düzlemde tartışılmaya başlanmıştır. Toplumlardaki farklar, insan hakları gelişiminin de her toplumda farklı ilerlemesine sebebiyet vermiştir. Fakat zaman içinde evrensel belgeler yayınlanmış ve belli bazı korumalar sağlanmıştır⁸⁶.

İnsan temel alınarak ve insanın değeri göz önünde bulundurularak hareket edilen insan hakları çerçevesinde bir kişinin diğer haklarına sahip olabilmesi için gereken ilk hak yaşam hakkı olduğundan, yaşam hakkı diğer temel hak ve özgürlüklerden bir adım öndedir. Devletin asıl görevi vatandaşların temel haklarını kullanabileceği bir ortam sağlamaktır. Yani devlet, artık vatandaş üzerinde sınırsız bir yetkiye sahip değildir. Devlet hem kendisi için hem de başka kişiler için dokunulmaz alanlar çizmelidir⁸⁷.

Yaşam hakkının yokluğu durumunda diğer hak ve özgürlükler anlamını yitirecek ve o haklardan yararlanma olasılığı doğmayacaktır. Diğer tüm haklarının somut temeli bu haktır⁸⁸.

2.1.1.Yaşam Hakkı Kavramı

Günümüzde en üstün hak olması konusunda bir mutabakat olsa da geçmişte yaşam hakkının durmaksızın ihlal edildiği görülmektedir. Eski çağlardaki kölelik anlayışı ile başlayan bu süreç hukuk öğretilerinin olduğu çağlarda dahi dönemsel metinlere eklenmemiştir. Böylelikle yaşam hakkına dair bir koruma uzun yıllar gelişmemiştir. Sonra ise yaşam hakkını korumak için çalışmalar başlatılmış ve tüm uluslararası hukuk belgelerinde yerini almıştır. Farklı tanımları bulunan ve sınırları net olmayan bu hakkı tam olarak anlamak için terimsel inceleme yapılması gerekmektedir.

Türk hukukunda yaşam hakkı kavramı yerine öldürülmeme hakkı, öldürülmezlik kuralı, yaşama hakkı gibi farklı tabirler de kullanılmaktadır. Bu çalışmada yaşam hakkı tabiri kullanılacaktır. Bunun sebebi yaşam kelimesinin doğum

⁸⁶ Kapani, *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları* (Ankara: Bilgi Yay., 2011), 20.

⁸⁷ Şeref Ünal, *Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku* (Ankara: Yetkin Yay., 1996), 23.

⁸⁸ Yüksel Bat, *Demokratik Hukuk Devletinde Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası* (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 39.

ve ölüm arasında geçen hayatı tamamıyla kapsayan şekilde kullanılmasıdır⁸⁹. Yaşama kelimesi daha çok bir iş bir oluş bildiren bir sözcüktür ve yaşama işi olarak tanımlanmaktadır⁹⁰. Bu çalışmada, yaşam hakkında korunmak istenen olgunun, doğum ve ölüm arasında kalan dönem olduğunu kabul edilmektedir. Kişi herhangi bir fiil gerçekleştirmese ve bu konuda herhangi bir efor sarf etmese de bu hakka sahiptir⁹¹. Bu yaşam süreci, devletler tarafından garantiye alınmak ve korunmak zorundadır. Devletin bu çerçevede eylemler gerçekleştirmesi ve kişilerin kendi refahlarının yükseltilmesini talep etmesi tamamen yaşam hakkı kapsamındadır⁹².

Yaşam hakkını Nozick en önemli hak olarak tanımlamaktadır. Yaşam hakkının kişinin kendi üzerinde sahip olduğu haklardan olduğunu söylemektedir. Yaşam hakkını kendi kendimizin sahibi olma düşüncesine dayandırmaktadır.⁹³ Zafer Gören de farklı bir yere vurgu yapmakta ve yaşam hakkını, savunma hakkı niteliğinde görmekte ve kişinin isteği dışında tüm müdahalelerin yasak olması gerektiğinin altını çizmektedir⁹⁴.

Savcı ise yaşam hakkını; kişinin, fiziksel yahut biyolojik varlığını, herhangi bir müdahale olmaksızın devam ettirebilmesi için gereken bir sağlık ve bütünlükle doğması, bu varlığı ahlaki ve entelektüel olarak geliştirebilmesi ve bu varlığın hukuki bir süje olarak yok edilememesi olarak tanımlamaktadır. Yok edilememeyi toplum yararına dahi olsa kabul etmemekte ve doğal sınırları bu tanımın dışında bırakmaktadır⁹⁵.

Yaşam hakkının görüldüğü üzere birçok farklı tanımları vardır. Bu hakkı tam anlamıyla anlamak için iki yönden açıklanması gerekmektedir. İlki; kişinin yaşamayı kabul etmesi ve diğeri de yaşamına başka kişilerin saygı göstermesini istemesi hakkıdır. Bu şekilde kişi hem kendi varoluşunu korumak ve sürdürmek gibi bir

⁸⁹TDK Güncel Türkçe Sözlüğü, “Yaşam”, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim 15 Şubat 2025)

⁹⁰TDK Güncel Türkçe Sözlük, “Yaşama”, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim 15 Şubat 2025)

⁹¹ Çağlar Özel, “Medeni Hukuk Açısından Ölüm Anının Belirlenmesi ve Ceset Üzerindeki Hakka İlişkin Bazı Düşünceler”, AÜHFD, 5/1 (2002): 45.

⁹² Güner Akyazı- Onur Atar, *Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası* (Ankara: Ankara Barosu İnsan Hakları Komisyonu Yay., 2002), 7.

⁹³Gerald Allan Cohen, *Self-Ownership, World-Ownership and Equality* (New York: Cornell University Press, 1986), 110.

⁹⁴ Zafer Gören, *Anayasa Hukukuna Giriş* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., 1999), 392.

⁹⁵ Savcı, “Yaşam Hakkı; Felsefesal Açıdan Pratiğe Doğru”, 14.

yükümlülük altına girmekte hem de başkalarından bu bütünlüğe saygı duymalarını temel bir hak olarak isteyebilmektedir⁹⁶. Yani devlet eliyle öldürülemez ve tehlike ve risklerden korunma hakkı doğumu itibari ile kendisinde olacaktır. Bu nedenle kişinin kamusal şiddet altında ölmesi bir hak ihlali olarak kabul edilir. Bu kamu şiddeti altında kişi yaşamını kaybetmediyse de işkence ve kötü muamele yasağı ve kişi dokunulmazlığı ihlali açısından değerlendirilecektir⁹⁷.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi de yaşam hakkını en üst hak olarak kabul etmiş ve devletlerin pozitif önlemler almasını gerekli bulmuştur⁹⁸. Anayasa Mahkemesi de yaşam hakkını devredilemeyen, vazgeçilemeyen haklardan saymakta ve bu hakka yönelik her tür engelin devlet tarafından ortadan kaldırılması gerektiğini vurgulamaktadır⁹⁹. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) hakimlerinden Garlicki'nin yaşam hakkı yaklaşımına göre can almak fiilinin yasak olmasının sebebi tamamen devletin hayatı koruma yükümlülüğüdür¹⁰⁰.

Farklı birçok tanımı bulunsa da tüm görüşlerin ana noktası, en kutsal haklardan olduğu ve kendisiyle diğer hakların anlam kazandığıdır. Devletin hem koruması hem de gerekli şekilde yaşanması için şartları sağlaması gerekmekte olduğunun altı çizilmektedir.

2.1.2.Yaşam Hakkının Hukuksal Gelişimi

Temel hak ve özgürlüklerin temelinde insan olması hasebiyle diğer hakların söz konusu olabilmesi açısından insanın fiziksel bütünlüğü gerekir¹⁰¹. Bu nedenle devletin insanın fiziksel bütünlüğünü koruma altına alması gereklidir. Yaşam hakkı fiziksel bütünlüğün sağlanması için olmazsa olmaz ilk haktır. Tarihsel gelişimde ilk olarak bu hakkın korunumunun ele alındığı ölçüt olarak sayıldığı görülmektedir¹⁰².

⁹⁶Köksal Bayraktar, *Hekimin Tedavi Nedeniyle Cezai Sorumluluğu* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.,1972), 3.

⁹⁷ Adnan Küçük, *Anayasa Hukuku* (Ankara: Orion Yay., 2008), 144.

⁹⁸ Mehmet Semih Gemalmaz, *Yaşam Hakkı* (İstanbul: Kavram Yay., 1993), 42.

⁹⁹ AYM, 15 Ocak 2003, 1998/35.

¹⁰⁰ Lech Garlicki, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Göre Yaşam Hakkı*, Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı Sempozyumu (Ankara: Yargıtay Konferans Salonu, 2003): 81.

¹⁰¹ Savcı, "Yaşam Hakkı; Felsefesal Açıdan Pratiğe Doğru", 8.

¹⁰² Mehmet Semih Gemalmaz, *İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş* (İstanbul: Legal Yay., 2012), 319.

Bugün birçok mücadele sonrasında devletlerin çok büyük bir kısmı yaşam hakkını Anayasaları ile koruma altına almışken bir kısmı da bu hakla ilintili olarak ölüm cezasını kanunlarından çıkarmıştır. Farklı coğrafyalarda farklı şekillerde gelişim göstermiştir.

2.1.2.1.Yaşam Hakkının Batıda Gelişimi

Doğal hukukun henüz teorileşmediğini ilk çağda, yaşam kutsallığı anlayışı vardır. Bu dönemde yaşamın kutsallığı sınırlı bir korumadır. Yaşam hakkına saldırılarda intikam alma ihtiyacının doğduğu görülmektedir. Bunun etkilerini azaltmak ve barış sağlamak için kısas uygulaması gelişmiş ve sonrasında bu uygulama diyetle dönmüştür. Diyet yaşam hakkına son verilmiş kişilerin ailesi ve yakınlarıyla bir para yahut bir mal üzerinde uzlaşmak ve can borcunu ödemektir¹⁰³. Bu anlayışın temeli dini temellere dayansa da zamanla devletlerin oluşmasıyla bu anlayış temel alınarak belli hukuk kuralları koyulmaya başlanmıştır. Bu hususta en eski kaynaklar arasında, Sümer ve Asur Kanunları, Babil Yasaları ve Hamurabi Kanunları'nı sayabilmektedir¹⁰⁴.

Roma hukukunda kişisel öce izin verilmiş fakat On İki Levha Kanunu'nda esas olanın zararın tazmini olduğu belirtilerek insan öldürme suçu özelinde kısas ve öç kurumları düzenlenmiştir. Alman ve Fransız hukuklarında geçmişe gittiğimizde diyet önce isteğe bırakılmış sonrasında zaruri hale gelmiştir¹⁰⁵.

İlk çağ ve Orta çağ dönemindeki tüm devletlerin ölüm cezasını uyguladıklarını görülmektedir. Hatta Rönesans ve Reform gibi aydınlanmanın yaşandığı dönemlerde de ölüm cezasının uygulaması kalkmamıştır. O dönemdeki ünlü filozoflardan dahi bu cezanın tamamıyla kaldırılmaması gerektiğini söyleyenler olduğu görülmektedir. Hugo Grotius, John Locke, Thomas Hobbes bunlardan bazılarıdır¹⁰⁶.

¹⁰³ Nur Centel- Hamide Zafer- Özlem Çakmut, *Türk Ceza Hukukuna Giriş* (İstanbul: Beta Yay., İstanbul, 2023), 15.

¹⁰⁴ Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi, "Babil Hukuku ve Hamurabi Kanunları", Erişim 25 Mart 2025, https://www.sadab.org/FileUpload/bs701867/File/babil_hukuku_ve_hamurabi_kanunlari.1.pdf.

¹⁰⁵ Centel-Zafer-Çakmut, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, 17.

¹⁰⁶ Gemalmaz, *İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, 323.

Hobbes'a göre devletin ilk ve en önemli amacı kişilerin güvenliğidir. Otoriter devlet anlayışını savunan Hobbes yine de devlete karşı dahi olsa vazgeçilmez bir yaşam hakkından bahsetmiştir. Fakat yine de ölüm cezasının önemli bir yaptırım olduğunu savunmuş ve işkenceye de karşı çıkmamıştır. Locke da aynı şekilde devletin yalnızca kamunun iyiliği için ölüm cezası verilebileceğini söylemiştir¹⁰⁷.

Ölüm cezasına karşı olan ve bu düşüncede öncü sayılabilecek kişilerden biri ünlü hukukçu, kriminolog Cesare Beccaria'dır. Suçlar ve Cezalar Hakkında isimli kitabında ölüm cezasına karşı çıkmakta ve bu cezanın adaletsiz, gereksiz ve insanlık dışı olduğunu söylemektedir¹⁰⁸. Beccaria cezanın toplumun menfaatine olması gerektiğini savunmuştur oysaki ölüm cezasının toplumun menfaatinin aksine toplum güvenliğini tehdit eden toplum şiddetini artıran bir durum olduğunu söylemiştir. Adaletin öngörülebilir ve orantılı olması gerektiğini savunmuş, ölüm cezasının bu nitelikleri ekarte ettiğini söylemiştir. Kesin ve geri döndürülemez bir cezanın adaleti zedelediğini söylemiş ve ölüm cezasının caydırıcı da olmadığını savunmuştur. Daha ılımlı ve orantılı cezalar verilmesi gerektiğini söylemiştir¹⁰⁹.

Belgeler incelendiğinde, yaşam hakkını kapsamına alan ve bazı hususları netleştiren ilk belge olarak genellikle Magna Carta sayılmaktadır. Fakat burada da yaşam hakkı ayrı bir hak olarak ele alınmamıştır. Feodal sınıf için bir ceza düzenlemesi getirmiş fakat sıradan insanlar için herhangi bir düzenleme yapılmamıştır¹¹⁰.

Soylu olmayan halkın da köylü mektupları olarak geçen toprak reformu istekleri vardır. 12 maddelik bir bildirge yayınlamışlardır ve burada "Biz de özgür doğduk ve Tanrı'nın yasasına göre yaşamak istiyoruz." dedikleri görülmektedir¹¹¹.

Köylü mektuplarının ardından yaşam hakkını konu alan belgeler arasında İngiliz Haklar Belgeleri, Virginia İnsan Hakları Bildirisi, Amerika Bağımsızlık Beyannamesi ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ni sayılmaktadır. Bu

¹⁰⁷ Gemalmaz, *İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, 320.

¹⁰⁸ Ceasar Beccaria, *Suçlar ve Cezalar Hakkında* (İstanbul: İmge Kitapevi, 2016), 217.

¹⁰⁹ Beccaria, *Suçlar ve Cezalar Hakkında* (İstanbul: İmge Kitapevi, 2016), 218.

¹¹⁰ Savcı, "Yaşam Hakkı; Felsefesal Açıdan Pratiğe Doğru", 157.

¹¹¹ Gemalmaz, *Devlet Birey Özgürlük*, 31.

belgeler de temelde insan haklarının evrensel ve dokunulmaz olduğunu söylemiştir. Yaşam hakkının korunmasını istemektedirler¹¹².

Yaşam hakkından özellikle ayrı şekilde bahseden ve anayasa gücünde olup yaşam hakkının pozitif hukuka aktarılmasını sağlayan belge, 1776 Virginia İnsan Hakları Bildirisi'dir. Bu bildiri, eşit bir şekilde özgür olmak ve vazgeçilmez bazı haklar olduğuna dayanan bir bildirgedir. Bildirgede, özellikle bazı hakların vazgeçilmez olduğu belirtilmiştir. Örneğin yaşam hakkı, hürriyet, mülkiyet ve mutluluğu arama hakları bu vazgeçilmez haklardan bazılarıdır. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ise insan hakları evrensel ve dokunulmaz demıştır ve diğer hakların yanında siyasi hakların olduğunu da ilk kez ortaya atmıştır¹¹³.

19. yy.a gelindiğinde siyasal suçlarda ölüm cezasının kaldırılmasının bazı ülkelerde başladığı ve savaş döneminde işlenen askeri suçlar ve vatan ihanet suçlarına karşılık verilen bazı ölüm cezalarının da kaldırıldığı görülmüştür. Bazı Latin Amerika ülkeleri ise ölüm cezasını bütünüyle kaldırmıştır. Avrupa'da Portekiz'de 1867 ve Hollanda'da 1870 yılından itibaren ölüm cezasının olmadığı görülmektedir¹¹⁴.

Yaşam hakkının düzenlendiği ilk uluslararası anlaşma olarak 1945 Birleşmiş Milletler Anlaşması kabul edilmektedir. Anlaşma herhangi bir ayırım yapılmaksızın, din, dil, ırk, cinsiyet ayrımı yapılmadan her şartta temel hak ve hürriyetlere saygı gösterileceğine ve belli yükümlülükler kabul edileceğine dair yeni bir anlayış getirmiştir¹¹⁵. Bildirgenin 3. maddesi direkt yaşam hakkından bahsetmektedir. "Yaşamak, özgürlük, kişi güvenliği, herkesin hakkıdır." diyerek yaşam hakkını koruma altına almıştır. Aynı dönemde Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nde de aynı şeyler söylenmiş fakat ölüm cezasının kaldırılmasına dair iki bildiride de herhangi bir düzenleme yapılmamıştır¹¹⁶.

1966 yılında imzalanıp 1977 yılında yürürlüğe giren en temel hak belgelerinden biri olan Birleşmiş Milletler (BM) Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası

¹¹² Gemalmaz, *Devlet Birey Özgürlük*, 32.

¹¹³ Gemalmaz, *Devlet Birey Özgürlük*, 34.

¹¹⁴ Gemalmaz, *İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, 323.

¹¹⁵ Gemalmaz, *İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, 322.

¹¹⁶ Gemalmaz, *İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, 322.

Sözleşmesi¹¹⁷,’nde ise ölüm cezasının yalnızca çok ağır suçlar için uygulanabileceği şeklinde bir düzenleme yapılmıştır. Bu uygulamanın da ancak yetkili bir mahkeme tarafından ve sözleşmenin genel hükümlerine aykırı olmayacak şekilde yapılabileceği söylenmiştir. 1981 tarihli Afrika İnsan ve Halkların Şartı’nda da yaşam hakkı ilk kez düzenlenmiştir¹¹⁸.

Sayılan tüm belgelerin yanında 20. yüzyıldaki en önemli gelişme olarak 1950’de imzalanan ve sonrasında tam olarak 1953 yılında yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi¹¹⁹ sayılmaktadır. Bu sözleşmede yaşam hakkı direkt bir hak olarak düzenlenmiş ve ölüm cezası istisna olarak sayılmıştır¹²⁰. Avrupa Konseyi üyesi olan devletler 1983’te sözleşmeye yeni bir protokol ekleyerek bu protokolün ilk maddesi ile ölüm cezasını kaldırmışlardır ve bu protokol 1985 yılından beri yürürlüktedir¹²¹. Bu protokolün ölüm cezası yasağı, üye devletler için yalnızca barış zamanı olarak kabul edilmiştir. Fakat 2002 senesinde eklenen yeni bir protokol ile tüm zamanları kapsayacak şekilde ölüm cezası iptal edilmiş ve günümüzdeki hale gelmiştir¹²².

Avrupa Parlamentosu da Temel Haklar ve Özgürlükler Bildirisi’nde 2. maddede yaşam hakkını konu almıştır. Bildirge 22. madde de ölüm cezasını kaldırmıştır. Aynı dönemde BM Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin ikinci seçmeli protokolü ile ölüm cezası yasaklanmış ve taraf devletler bu cezayı uygulamaktan men edilmiştir. Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi de yine aynı dönemde ek bir protokolle ölüm cezasını kaldırmıştır. Son olarak 2000 yılının sonunda kabul edilmiş olan Avrupa Birliği Temel Şartı’nın 2. Maddesinde de yaşam hakkına yer verilmiş ve ölüm cezası yasaklanmıştır¹²³. Anılan belgeler ölüm cezası kısmında derinlemesine incelenecektir.

¹¹⁷ BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m. 6.

¹¹⁸ Afrika İnsan ve Halkların Şartı, Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.african-court.org /wpafc/documents/>.

¹¹⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Erişim 15 Şubat 2025, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur.

¹²⁰ AİHS m.2.

¹²¹ AİHS Ek 6 Numaralı Protokol.

¹²² AİHS Ek 13 Numaralı Protokol.

¹²³ Emel Baykal, *AİHS’e göre ve AYM’ye Göre Yaşam Hakkı* (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2011), 17.

Sonuç olarak 20. yy.da Belarus hariç tüm Avrupa ülkelerinde ölüm cezasının kaldırıldığını görülmektedir. Zaten bu yüzyılda insan hak ve hürriyetleri devletlerden çıkmış ve uluslararası bir mesele haline gelmiştir. BM bünyesinde yahut bölgesel gerçekleşen sözleşmelerle taraflar bazı sorumluluklar almış ve taraflar üstlerine aldıkları sorumlulukların doğru şekilde yerine getirilmemesi durumunda bazı yaptırımlarla karşı karşıya gelmişlerdir¹²⁴.

2.1.2.2.Yaşam Hakkının Türk Hukukunda Gelişimi

Osmanlı, belirli belgeler ve değişimlerden önce tamamen İslam Hukuku ile yönetilen bir imparatorluktur. O nedenle ceza sistemi de Şeri hukuka göredir. Şeri hukukta en yüksek değer yaşam hakkıdır. Çünkü can güvenliği çok önemlidir ve diğer tüm hakların kaynağı kabul edilir. Allah'ın ihsan ettiği can üzerinde hiç kimsenin bir tahakkümü olmadığı ve bu canı ondan başka hiç kimse sonlandıramayacağı düşünülmektedir. Diğer tüm haklarını korumak için yaşam hakkına ihtiyaç duyulduğu bu yüzden insanların öldürülmezlik hakkı olduğu düşüncesi hakimdir. Haksız yere can kıymanın tüm insanlığı öldürmek gibi olduğu Kuran-ı Kerim'de geçmektedir¹²⁵. Veda Hutbesinde Hz. Muhammed, insan haklarından bahsetmiş ve bu hakların önemini vurgulamıştır. “Canlarınız mallarınız ve namuslarınız öyle mukaddestir.” diyerek yaşam hakkının özellikle altını çizmiştir¹²⁶.

İslam hukukunda insan canının kıymetinden dolayı; kısastan ve diyetten bahsedilmektedir. Eğer bir kişi cana kıyarsa bu kişinin ya canı alınacak ya da buna eşdeğer şekilde diyet ödenecektir. Ayrım tam olarak şu şekildedir; eğer ortada kasıtlı bir fiil varsa ve bu fiil neticede vücut bütünlüğü yahut ölüme sebebiyet verdiyse kısas uygulanır. Kısasın uygulanmaması için diyet teklif edilebilir. Eğer diyet, karşı tarafın yakınları tarafından kabul edilirse kısasın yerini alır. Fakat diyet kabul edilmez yahut ödenmezse kısas zorunludur¹²⁷. Buradan yaşam hakkına ve insanın vücut bütünlüğüne verilen önemi ve dönemin hukukundaki yansıması görülmektedir.

¹²⁴ Kapani, *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, 50.

¹²⁵ Saffet Sancaklı, “Hz. Peygamber ve İnsan Hakları”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3/2 (2003), 29.

¹²⁶ Servet Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2001), 38.

¹²⁷ Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, 31.

İleriki dönemde Osmanlı'da batılılaşma hareketi kapsamında yapılan değişikliklere bakıldığında ilk olarak Tanzimat Fermanı görülmektedir. Her ne kadar Osmanlı Devleti'nin İslam Hukuku'na göre yönetildiği dönemlerde de insan haklarına yönelik uygulamalar olsa da ilk anayasal belge niteliğinde olarak Tanzimat Fermanı kabul edilmektedir. Sonrasında Islahat Fermanı, Kanuni Esasi ve onun devamı niteliğinde sayılan 1921 Anayasası da batının insan hakları öğretisine yönelik düzenlenen Osmanlı dönemi belgelerindendir¹²⁸.

Cumhuriyet dönemindeki anayasalara bakıldığında, 1924 Anayasasında yaşam hakkının altı çizilmiş işkence, müsadere, angarya, eziyet yasaklanmıştır fakat dayak cezası devam etmiştir. 1961 Anayasası'nda ise yaşam hakkının her şeyin özü olduğu ve ona asla dokunulamayacağı şeklinde düzenleme yapılmıştır. Zaten bu Anayasa'da en uzun ve en önem verilen kısım Temel Hak ve Özgürlükler kısmıdır. Çünkü devlet yerine birey ön plandadır. Fakat yine de bu Anayasa da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM'ye) ölüm cezasına karar verme yetkisini vermiştir¹²⁹.

Türkiye, sonrasında Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesine, Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İkinci İhtiyari Protokol'e, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye ek olarak yayınlanan "Ölüm Cezasının Kaldırılmasına Dair Protokol No.6'ya, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye ek olarak yayınlanan Ölüm Cezasının Her Durumda Kaldırılmasına Dair 13 Numaralı Protokol'e imza atmış ve taraf olmuştur¹³⁰. Böylece ölüm cezası tamamen kaldırılmıştır. Bu süreç ileriki sayfalarda derinlemesine incelenecektir.

2.2. Yaşam Hakkının Korunması

Yaşam hakkına dair en önemli sorunlardan biri başlangıç noktasının belirlenmesidir. Tam olarak hangi raddede başladığı veya tam hangi safhada sona ereceği bir tartışma konusudur. Medeni Kanun'da "*Sağ olma şartıyla ana rahmine*

¹²⁸ Bülent Tanör, *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri 1789-1980* (İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2024), 207.

¹²⁹ Kapani, *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, 120.

¹³⁰ İşler, *İnsan Hakları Açısından Ölüm Cezası, Edebi Eserlerden Örneklerle*, 40.

düştüğünde başlar.” şeklinde düzenlenmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) de yaşam hakkını doğumla başlatır ve ölüm halinde de sona erdirir. Yaşam hakkı maddesindeki “herkes” ibaresi doğmamış çocuk için uygun görülmemiş ve bu nedenle kürtağla ilgili bir düzenleme yapılmamıştır¹³¹.

Kapsamı tam olarak belirlenemese de embriyonun döllendiği anı yaşamın başlangıcı olarak kabul edildiğinde hem fiziki hem hukuki anlamda kişilik hakları başlamış sayılacağından yaşam hakkı korunmaya başlanacaktır. Annenin yaşam hakkının tehlikeye girmesi gibi ekstrem durumlarda denge gözetilerek ceninin hakkı savunulabilmektedir¹³². Fakat bu çalışmada yaşam hakkının doğumla başlayıp ölümle bittiği kabul edilecektir.

2.2.1.Yaşam Hakkının Genel Anlamda Korunması

Devlet, toplum içinde doğan ve yaşamaya devam eden bir aygıttır. Bu toplumu oluşturan insanın en önemli amacı yaşam denen üst değeri korumak olmuştur. Öncelikle temel ihtiyaçları sağlama çabası ile başlayan bu süreç, dış tehditleri savma ve kendini koruma şeklinde gelişmiştir. Bu kendini koruma mekanizmalarının en son hali ise hukuki korumadır¹³³. Devletin görevi, yaşam hakkına karşı yapılan tüm saldırılara karşı bireyi korumak ve saldırganlara yaptırım uygulamaktır. Devlet bu işi kişilerin kendi hayatlarından endişe duymaksızın normal hayata devam edebilmeleri şeklinde sağlamalıdır ve bu işlevini gerek polis gerekse silahlı kuvvetler gibi güçlerini kullanarak yapmalıdır¹³⁴.

Kişilik hakları tüm sistemlerde hukuki olarak koruma altında olmalıdır. Bu hakların en üstünde daha önce açıkladığı gibi yaşam hakkı bulunmaktadır. Bu nedenle bu hakkın üstün bir koruma altında olması gerekmektedir.

Yaşam hakkının korunmasının bir diğer bir kısım da “öldürülmeme hakkıdır.” Her an öldürülme tehdidi altında yaşayan bir kişinin diğer hakları kullanması bir yana

¹³¹ Feyyaz Gölcüklü- Şeref Gözübüyük, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İnceleme ve Yargılama Yöntemi” (Ankara: Turhan Kitabevi, 2009), 156.

¹³² BAYKAL, *AİHS’e göre ve AYM’ye Göre Yaşam Hakkı*, 35.

¹³³ Ahmet Nezih Kök, “Yaşam Hakkına Yönelik Suçlarda Kanıt Elde Edilmesi”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11-2 (2007): 3.

¹³⁴ Ayn Rand, *İnsanın Hakları, Sosyal ve Siyasal Teori: Seçme Yazılar* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 1993), 260.

normal şekilde yaşayabilmesi dahi imkansızdır. Yaşam ancak kişinin güvenliği ile bir mana bulacaktır. Yani aslında yaşam hakkı değerlendirilirken; öldürmeme hakkı, kişinin güvenlik ve özgürlük hakkı da değerlendirilmelidir¹³⁵.

İnsan haklarının asıl mantığı devlete karşı yani muktedir olana karşı her zaman ileri sürülebilecek olan haklar olmalarıdır. Devlet tüm insan haklarını korumalı, bu hakları ihlal etmemeli ve kendi sınırları içerisindeki kişilerin yahut toplulukların da herhangi birinin yaşam hakkını ihlal etmesine izin vermemelidir. Yani devlet ekonomik, sosyal yahut toplumsal fark etmeksizin tüm insan haklarının korunacağı elverişli bir ortam oluşturmakla yükümlüdür. Bu hakların herhangi bir ihlali söz konusu olduğunda da saldırıları önlemek ve önleyemediği yerde de cezalandırmak durumundadır¹³⁶.

Devletin bireyin haklarına olan müdahalede korumacı olması ve belli sınırlar çekmesi gerekmektedir. Burada iki tür gereklilikten bahsedebiliriz. İlki fiili gerçekleştirenin devlet olduğu fakat hukuk dışı fiillerin bulunduğu durumda yapılması gerektirir. İkincisi ise iki kişinin birbirine hukuk dışı fiiller sonucunda ihlal edilen yaşam hakkına karşı yapılması gerektirir¹³⁷.

Devletler, kendi bünyesinde çalışan görevlilerin öldürme fiilini hukuk dışı şekilde gerçekleştirdiğinde bu keyfi ölümlerden direkt sorumlu olmaktadır¹³⁸. Örneğin yasadışı infaz, kaybolan ve bulunamayan kişiler, kolluğun kuvvet kullanımı gibi durumlar olabilmektedir. Bu devletlerin doğrudan sorumluluğunu doğurur. Devlet gerekli önlemleri almadıysa da ve bu şekilde bir kişinin ölümü gerçekleştiyse bu kez de dolaylı bir sorumluluk kabul edilmektedir¹³⁹. Örneğin Fırat Bulut¹⁴⁰ kararında 1994 yılında Diyarbakır Lice’de güvenlik kuvvetleri tarafından gözaltına alınıp bir daha kendisine ulaşamayan başvurusunun ailesi devletin sorumluluk ihlali üzerine tazminat ödemiştir.

¹³⁵ Baykal, *AIHS’e göre ve AYM’ye Göre Yaşam Hakkı*, 28.

¹³⁶ Özen, “İnsan Hakları ve Temel Hürriyetleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi Bağlamında Yaşama Hakkı ve İşkence Yasağı Konularında İç Hukuktaki Düzenlemelere ve Türk Mahkemelerindeki Davalardaki Sorunlara Bir Bakış”, 119, Erişim 15 Şubat 2025, http://www.yargitay.gov.tr/aihm/muharrem_ozen.html.

¹³⁷ Gemalmaz, *Yaşam Hakkı*, 76.

¹³⁸ Gemalmaz, *Yaşam Hakkı*, 77.

¹³⁹ Gemalmaz, *Yaşam Hakkı*, 77.

¹⁴⁰ AYM, 16 Mayıs 2024, 2020/39653.

Savaş ve olağanüstü halde dahi kısıtlanamayacak haklardan yaşam hakkı devleti tamamen öldürmeme yükümlülüğü ile baş başa bırakmaktadır. Bazı silahlı çatışmalar ve hukuk düzeninin devamlılığını tesis etmek için zorunlu olan bazı öldürmelerde devlet sorumlu kabul edilmeyebilmektedir. Devletin yaşam hakkıyla ilgili dört ayrı yükümlülüğü vardır. İlki yaşam hakkını koruma, ikincisi keyfi olarak öldürmeme, üçüncüsü etkili bir soruşturma yapma ve son olarak ölüm olayları sınırlarında gerçekleştiğinde etkili bir başvuru ile giderimini sağlamaktır¹⁴¹.

Yani temeli insanın can güvenliği olan bu hakta devletin sadece negatif değil pozitif yükümlülükleri de vardır. Pozitif yükümlülükler oldukça geniş bir şekilde yorumlanabilmektedir¹⁴².

Devletin yükümlülüklerinin pozitif ve negatif yükümlülükler olarak da ayrıldığı görülmektedir. Karel Vasak'ın hak kuşaklarına göre ayrımı incelendiğinde dört kuşak hak kabul edildiği görülmektedir¹⁴³. Birinci kuşak haklar medeni ve siyasi haklardır. Burada en önemli kısım devletin ve toplumun bu haklara müdahale edememesidir. Bu haklar temel ve önemli olmakla birlikte daha düşük yaşam standartlarında insanlar için talep edilmesi güç bir niteliktedir. Bu nedenle haklara dokunulmamasının yanında aynı zamanda devletten hizmet isteme ve bir şeyler talep etme üzerine oluşan diğer hak kuşakları meydana geldi. İkinci kuşak haklar yani kamu hizmeti isteme hakları ortaya çıkmıştır. Sonrasında dayanışma hakları denilen haklar olan üçüncü kuşak haklar ve teknolojiye korunarak mahremiyet sağlama üzerine olan dördüncü kuşak haklar ortaya çıkmıştır¹⁴⁴. Bu kuşaklardan birinci kuşak hakların negatif statü haklarıken diğer hak kuşaklarının pozitif statü hakları olarak kabul ettiği görülmektedir.

Yaşam hakkı özelinde bakıldığında; negatif yükümlülük, devlet organlarının hukuki olarak koruma altına alınmış durumlar dışında, yaşam hakkına bir saldırı

¹⁴¹ Baykal, *AIHS'e göre ve AYM'ye Göre Yaşam Hakkı*, 26.

¹⁴² Zühtü Arslan, "Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasa'nın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler", *Anayasa Yargısı Dergisi*, 19 (2002): 70.

¹⁴³ Karel Vasak, *Human Rights: A Thirty-Year Struggle: the Sustained Efforts to give Force of law to the Universal Declaration of Human Rights*, United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization (1977), 29.

¹⁴⁴ Oya Boyar-Sezen Kama Işık, "Dördüncü Kuşak Haklar ve Bilişim Teknolojilerinin Doğuşunda Mahremiyet Kavramına Karşılaştırmalı Bir Bakış", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25/2 (2019): 604-605.

gerçekleştirmeme yükümlülüğüdür. Legal olmayan şekilde bir ölüm yahut yargısız şekilde infaz şeklindeki durumlar devlet görevlileri tarafından gerçekleştirilebileceği gibi, yargı dışı kurumlar, işgalciler, askeri yahut otoriter kurumlar, siyasi oluşumlar eliyle de gerçekleştirilebilir¹⁴⁵. Devletin bu fiillerden sorumlu tutulabilmesi için, AIHS madde 2'deki istisnai durumlardan herhangi birinin gerçekleşmemesi gerekmektedir.

İstisnalar kapsamında bir sivil ölümü gerçekleştiriyorsa da burada gerçekleştiren kişinin ağır kusuru veya kastı olması gereklidir. Bunun dışındaki fiillerden devlet sorumlu tutulamaz. Bu nedenle devletlerin negatif yükümlülük ihlalleri ile ilgili çok daha az AİHM kararı bulunmaktadır. Bu kapsamda en sıkıntılı alanlardan bir tanesi kolluğun aşırı ve orantılı olmayan güç kullanımıdır. Yaşam hakkına müdahalelerde güç kullanımının zaruri olması, orantılı olması ve diğer sivilin korunması açısından başka bir seçeneğin olmaması aranmaktadır. Türk mevzuatında da aynı şekilde düzenleme yapılmıştır ve direnmenin ölçütüne göre karşılık verme şeklinde bir uygulama oturtulmuştur. Ateşli silah yanında, göz yaşartıcı, tazyikli su gibi kullanımlar da normal kabul edilmektedir¹⁴⁶.

Pozitif yükümlülüğe bakıldığında ise devletler açısından daha zor ve daha çok ihlal edilen bir kısım olduğu görülecektir. Burada devletin yükümlülüğü AIHS'in etkili şekilde uygulanması ve koruma altına aldığı hakların işlevsel şekilde uygulanmasıdır. Net bir pozitif yükümlülük unsurları listesi bulunmamaktadır. Takdir yetkisi ile her devlet kendine göre kıstaslar ve yaptırımlar belirlemektedir. Sözleşmenin en etkili şekilde uygulanabileceği bir sistem kurup hukuki düzenlemeler yapılması beklenmektedir. İnsan yaşamını en doğru şekilde koruyacak önlemler almak, devletin pozitif sorumluluğudur diye tanımlanabilmektedir. Kişinin yaşamına dair tehlike hissetmemesi de bu yükümlülüğün bir parçasıdır¹⁴⁷.

Devletin kurumlarının ve üzerinde yetki sahibi olduğu yerlerin de yaşam hakkı için pozitif yükümlülükleri olduğu 1998 yılındaki bir dava sonucu netlik kazanmıştır.

¹⁴⁵ Ayşe Özkan Duvar, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Maddesi Çerçevesinde Yaşam Hakkının Korunmasında Devletin Yükümlülüğü", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 24/2 (2018): 662.

¹⁴⁶ Özkan Duvar, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Maddesi Çerçevesinde Yaşam Hakkının Korunmasında Devletin Yükümlülüğü", 663.

¹⁴⁷ Özkan Duvar, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Maddesi Çerçevesinde Yaşam Hakkının Korunmasında Devletin Yükümlülüğü", 663.

L.C.B. v. Birleşik Krallık davasında¹⁴⁸ sağlık kuruluşlarının gerekli tedbirleri alması ve yaşam haklarını riske atmaması gerekliliği ortaya konulmuştur. Scialacqua v. İtalya davasında¹⁴⁹ ise, direkt terimsel bir pozitif yükümlülükten bahsedilmese de devletin gerekli medikal giderleri karşılaması gerektiği ve kişilerin iyileşmesi için masraf yapması gerekliliği tartışılmıştır. Ve bu gereklilikler kabul edilmiştir. Calvelli ve Ciglio v. İtalya davasında¹⁵⁰ ise, bu sağlık yükümlülüklerinin yalnızca devlet hastanelerinde değil, özel kliniklerde de bulunması gerektiği hususu tartışılmıştır. Bir yeni doğanın ölümü sonucunda, özel kliniğin fiillerinden de devletin sorumlu olduğu ve bunun da cezalandırılması gerektiği ve özel kliniklerde de belli tedbirlerin devlet tarafından alınması gerekliliği tartışılmıştır.

Pozitif yükümlülük ihlalinin daha çok ortaya çıkabileceği, çünkü sınırlarının net olmadığı görülmektedir. Fakat herhangi bir olayda devletin yükümlülüğünün tespiti için de ölüm sebepleri ve devlet arasında bir bağlantı var mı iyi araştırılması gerekmektedir. Direkt olarak ispatlanamayan olaylarda dahi devletin gerekli hareketleri yapmadığı yahut soruşturmayı düzgün yapmadığı kanıtlanırsa o zaman yine devlet sorumluluğundan söz edilebilmektedir¹⁵¹. Devlet tüm bu farklı başlıklarda sayılan yükümlülüklerden dolayı yaşam hakkını korumak zorundadır. Koruma şekline ve kapsamına yönelik ise farklı anlaşmalar, belgeler vardır.

2.2.2. Yaşam Hakkının Korunduğu Belgeler

Kuçuradi, “Yüzyılımızın belki de en büyük başarısı, insan hakları düşüncesini ön plana getirmesi olacak. Ve belki de 20. yy. insanlığının en anlamlı çabası, evrensel geçerliliği olması beklenen bu tür hakları, Birleşmiş Milletler aracılığıyla bildirgeler, sözleşmeler ve bu gibi belgelerle saptamaya çalışması olacak¹⁵².” demiştir. Kuçuradi’nin bu sözleri minvalinde bazı belgeler incelenecektir.

¹⁴⁸ L.C.B. v. Birleşik Krallık, Başvuru No. 23413/94, 09.06.1998.

¹⁴⁹ Scialacqua v. İtalya, Başvuru No. 34151/96, 01.07.1998.

¹⁵⁰ Calvelli ve Ciglio v. İtalya, Başvuru No. 32967/96, 17.06.2002.

¹⁵¹ Savcı, "Yaşam Hakkı; Felsefesal Açıdan Pratiğe Doğru", 140.

¹⁵² Ioanna Kuçuradi, *İnsan Hakları, Kavramları ve Sorunları* (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yay., 2016), 195.

İlk ve en uygun belge diye tanımlanabilecek olan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi¹⁵³ hakların belgelerle saptanması hususunda bir başlangıçtır. Bu belge Kuçuradi tarafından etik bir belge olarak tanımlanmıştır. Bu bildirinin ilk maddesine göre “*Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır. Bu yüzden birbirlerine kardeşçe davranmalıdırlar.*” Bu maddede tam olarak ölüm cezasından söz edilmemiş de olsa aslında arka planda ölüm cezasına karşı olunduğu söylenmiştir. Yani yaşam hakkı aslında bize bir hak vermekle beraber aynı zamanda bir görev de yüklemektedir denmiştir¹⁵⁴.

Ülkeler kanun ve mevzuatlarında net bir şekilde yaşam hakkından ve ölüm cezasından bahsetmezlerse ve bunlara karşı yaptırımlar koymazlarsa bu kavramların içi boş kalacak ve halk tarafından yeterince ciddiye alınmayacaktır. Eğer ki ölüm cezasından bahseden kanunlar koyulduysa fakat bazı istisnalar ile düzenleme yapıldıysa bu kez de ölüm cezaları normalleşecektir. Bu nedenle hukuki düzenlemelerin önemi oldukça büyüktür¹⁵⁵. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nde yaşam hakkından bahsedilmiştir fakat bu hakkın korunamamasına karşı bir yaptırım yoktur.

“*Madde 3 - Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.*”

“*Madde 5- Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez.*”

Bu maddelerde ölüm cezasının net bir şekilde yasaklandığından bahsedemeyiz. Fakat yine kapalı bir şekilde ölüm cezasının sakıncalı olduğunu belirttiğini söylenebilmektedir. Evrensel sayılacak ilk belge olan bu bildiride yaşam hakkından ve kötü muamele yasağından bahsedilmesi o dönem için büyük etki uyandırabilecek niteliktedir.

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi¹⁵⁶’ni incelendiğinde ise sözleşmedeki bir bölümün tamamen yaşam hakkı üzerine olduğu görülmektedir. Bu da bu hakka ne kadar önem gösterildiğinin bir göstergesidir.

¹⁵³ İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, İnsan Hakları Beyannamesi, Erişim 15 Şubat 2025, <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019101449insanhaklaribeyannamesi.pdf>.

¹⁵⁴ Kuçuradi, *İnsan Hakları, Kavramları ve Sorunları*, 199.

¹⁵⁵ İşler, *İnsan Hakları Açısından Ölüm Cezası, Edebi Eserlerden Örneklerle*, 36.

¹⁵⁶ İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Erişim 15 Şubat 2025, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf.

“Madde 6- Yaşama Hakkı

1. Her insan doğuştan yaşama hakkına sahiptir. Bu hak hukuk tarafından korunur. Hiç kimse yaşama hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz.

2. Ölüm cezası kaldırmamış olan ülkelerde, suçun işlendiği zaman yürürlükte bulunan hukuka uygun olarak ve bu Sözleşme ile Soykırım Suçunun İncelenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’nin hükümlerine aykırı olmayacak biçimde, sadece çok ağır suçlar için ölüm cezası verilebilir. Bu ceza sadece yetkili mahkeme tarafından verilen nihai karardan sonra infaz edilebilir.

3. Yaşamdan yoksun bırakmanın bir soykırım suçunu oluşturması halinde bu maddedeki hiç bir hüküm, bu sözleşmeye taraf bir devlete Soykırım Suçunun İncelenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’nin hükümlerine göre üstlendiği yükümlülüklerini azaltma yetkisi verdiği şeklinde anlaşılamaz.

4. Ölüm cezasına mahkûm olan bir kimse bağışlanması veya cezasının hafifletilmesini isteme hakkına sahiptir. Her olayda ölüm cezasının affı, bağışlama veya hafifletme verilebilir.

5. Yaşı on sekizden küçük olan kimselere işledikleri suçlar nedeniyle ölüm cezası verilemez, hamile kadınların ölüm cezaları infaz edilemez.

6. Bu maddedeki hiçbir hüküm, ölüm cezasının bu sözleşmeye taraf bir devlet tarafından kaldırılmasını engellemek veya ertelemek için ileri sürülemez.”)

Bu maddelere bakıldığında ilgi çeken ilk şey ölüm cezasının negatif yahut kötü bir şey olarak ele alınmamış olmasıdır. Ölüm cezası için bir çerçeve çizilmiş ve bazı şartlar gerçekleştiği müddetçe gerekli dahi olabileceği hissi verilmiştir. Bu sözleşmede ayrıca şöyle bir kısım da bulunmaktadır.

“Madde 7: Hiç kimse işkenceye veya zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz. Ayrıca hiç kimse, serbest iradesi olmadan tıbbi veya bilimsel bir deneye tabi tutulamaz.”

Bu madde sözleşmenin ilk kısmındaki “hiç kimse işkenceye, zalimce ve insanlık dışı muameleye tabi tutulamaz.” kısmıyla beraber değerlendirildiğinde ilginç bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Çünkü sözleşme insanlık dışı olan cezaların doğru olmadığından bahsedip aynı zamanda ölüm cezasının nasıl uygulanması gerektiğine ışık tutmaya çalışılmaktadır. Bu yanlış bir düzenleme olarak yorumlanmaktadır¹⁵⁷.

¹⁵⁷ Kuçuradi, *İnsan Hakları, Kavramları ve Sorunları*, 119.

Daha sonra, “BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan Ek Seçimlik 2 No’lu Protokolü” yayınlanmıştır ve bu çelişkiye son verilmesi adına bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler şu şekildedir:

“Madde 1.1. Bu Protokole Taraf bir Devletin egemenlik alanında bulunan hiç kimse idam edilemez.

1.2. Her bir Taraf Devlet, kendi egemenlik alanı içinde ölüm cezasını kaldırmak için gerekli bütün tedbirleri alır.

Madde 2.1. Bu Protokolü onaylama ve Protokole katılma sırasında konulan, savaş sırasında işlenen askerî nitelikteki çok ciddi suçlar için verilen mahkûmiyet kararına uygun olarak savaş zamanında ölüm cezasının infazını öngören çekince dışında, bu Protokole konulan herhangi bir çekince kabul edilemez¹⁵⁸. ”

Burada Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin ilk kısmındaki düzenlemenin bir telafisi olduğu görülmektedir. Savaş dışında ölüm cezası net şekilde yasaklanmıştır. Savaş zamanı ibaresi dahi şu an sıkıntılı görünse de o dönem için önemli bir adımdır.

En önemli sözleşmelerden biri de 1950 yılında imzalanan “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” dir.

“Madde 2.1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2.2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz: a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması; b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme; c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması¹⁵⁹. ”

Bu sözleşmede de ölüm cezası tam anlamıyla yasaklanmamış fakat bazı şartlar konulmuştur. Bu şartlar altında verilen cezanın yaşam hakkı hususunda ihlal

¹⁵⁸Human Rights Center, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi Ölüm Cezasının Kaldırılması Protokolü, Erişim 15 Şubat 2025, https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklarSozlOlumCezasininKaldirilmasi_Protokol.pdf.

¹⁵⁹Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Erişim 15 Şubat 2025, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur.

oluşturmayacağı söylenmiştir. Sözleşmeye göre, AİHS'e taraf devletler sözleşmede geçen tüm hakları herkes için güvence altına almalıdır. Herhangi bir kısıt yahut çekince belirtilmediğinden kişinin dili, dini, ırkı, yaşı, konumu, adresi hiçbir şekilde göz önünde bulundurulamaz. Kişinin yalnızca taraf devletin yetki alanına giriyor olması kafidir¹⁶⁰. AİHM kararlarında da yaşam hakkının çok önemli olduğunun altını çizmiştir. Özellikle *McCann ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* kararında,

“Mahkeme'nin 2.maddenin yorumlanışına dair yaklaşımı, bireylerin korunması hususunda bir enstrüman olan Sözleşmenin konusunun ve amacının, Sözleşme hükümlerinin ihtiva ettiği güvenceler açısından bunların etkin ve uygulanabilir olmasını sağlayacak şekilde yorumlanmasını ve uygulanmasını gerektirdiği olgusu ışığında ele alınmak zorundadır¹⁶¹. Sadece yaşama hakkını güvence altına almayan, aynı zamanda yaşam hakkından yoksun bırakmanın hangi koşullarda ve şartlarda haklı görüleceğine dair kuralları belirleyen bir hüküm olarak 2. madde, Sözleşme'deki en temel hükümlerden birisi olup savaş hallerinde dahi Sözleşme'nin 15.maddesi uyarınca herhangi bir çekinceye müsaade etmez. Sözleşme'nin 3.maddesiyle birlikte (madde 15+3), 2. madde Avrupa Konseyi'ni oluşturan demokratik toplumun en temel değerlerinden birisini güvence altına alır. Dolayısıyla, maddenin ihtiva ettiği hükümlerin olabildiğince dar yorumlanması gerekmektedir¹⁶².”

şeklinde ifade etmiştir.

McCan ve diğerleri v. Birleşik Krallık kararında, İngiliz güvenlik güçleri tarafından öldürülen üç İrlanda Kurtuluş Örgütü üyesinin ölümünün AİHS madde 2 ihlali oluşturduğuna kanaat getirmiştir. Sömürge ülkesi Cebelitarık'ta gerçekleşen müdahalede, İngiliz güçleri tarafından yakın mesafeden defalarca ateş edildiği saptanmıştır. Bunun üzerine bu davada güç kullanımı ile ilgili yeni bir ölçüt oluşmuştur. Bu ölçüt “mutlak gereklilik” ölçütüdür. Diğer hak ihlallerinde aradığı “demokratik bir toplumda gereklilik” ölçütünden daha sert bir ölçüt olan “mutlak gereklilik” ölçütü bu karar ile başlamıştır. Güvenlik güçlerinin fiillerinin sonucunun her zaman öldürücü nitelikte olma ihtimali barındırdığına işaret eden AİHM, güç kullanıldığında yalnızca mutlak gerekli olması halinde ihlal verilemeyeceğine hüküm

¹⁶⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Erişim 15 Şubat 2025, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur.

¹⁶¹ *Soering v. Birleşik Krallık*, Başvuru No: 14038/88, 7.7.1989, s. 34, para. 87.

¹⁶² *Soering v. Birleşik Krallık*, s. 34, para. 88

vermiştir¹⁶³. Bu davada ise mutlak gereklilik olmadığından dolayı ihlal kararı verilmiştir.

Nachova ve diğerleri v. Bulgaristan kararında ise asker kaçağı olan iki Roman asıllı Bulgar vatandaşının yakalanması operasyonunda ise, dur ihtarlarına uymayan ve saklandıkları yerden kaçmaya çalışmaları üzerine uzun namlulu silahla başlarından vurularak öldürülmeleri konusu mahkemeye taşınmıştır. Binbaşının daha sonrasında “Allah’ın belası çingeneler” şeklinde bir söylemi olduğu da söylenmiştir. AİHM, öldürülenlerin silahsız olduğu, şiddet içerikli bir suçtan aranmadıkları, daha önce herhangi bir olaya karışmadıkları göz önüne alarak burada yaşam hakkı ihlali olduğuna kanaat getirmiştir. Aynı zamanda ayrımcı bir tutum olduğunun da altı çizilmiş ve 14. maddeden de ihlal kararı vermiştir¹⁶⁴.

Benzer şekilde gerçekleşse dahi AİHM’in ihlal kararı vermediği operasyonlar da olmuştur. *Andronicou ve Constantino v. Güney Kıbrıs* davasında sevgilisinin rehin aldığı bir kadının kurtarılması için operasyon düzenlenmiştir. Bu operasyonda hem kadın hem de sevgilisi hayatını kaybetmiştir. Fakat kadının sevgilisinin daha önce ona şiddet uygulamış olması, şiddete eğilimi olması, uzun süren pazarlıklar sonucu anlaşmaya varılamaması ve adamın kadını öldürüp intihar edeceğine yönelik kanaatin oluşması sonucu eve giren özel timin operasyonun planlanması ve uygulanması aşamasında gerekli her şeyi yaptıkları, gerekli riskleri öngörüp alternatif yollar araştırdıkları göz önüne alınmış ve ihlal yoktur denmiştir¹⁶⁵. Aranılan şartlar sağlandığı sürece, olumsuz sonuçlansa dahi ihlal kararı verilmeyebilmektedir.

AİHM, devletlerin bu kişilere en üstün şekilde özen gösterme yükümlülüğü olduğunu söylemektedir. Amaç gözetilmeden olan yahut mahkum edilen kişilerin kötü muamele görmemesidir. Sağlığı iyi olarak devlet kontrolüne giren kişilerin daha sonrasında sağlık durumlarındaki her gelişmeden devletlerin sorumlu olduğunu ve açıklama yükümlülükleri olduğu ifade edilmiştir.

¹⁶³ *McCann ve Diğerleri v. Birleşik Krallık*, Başvuru No. 17/1994/464/545, 5.09.1995, para.146

¹⁶⁴ *Nachova ve Diğerleri v. Bulgaristan*, Başvuru No. 43577/98 ve 43579/98, 6.07.2005.

¹⁶⁵ *Andronicou ve Constantinou v. G.Kıbrıs*, Başvuru No.86/1996/705/897, 09.10.1997.

Salman v. Türkiye kararında gözaltı sırasında mahkuma işkence edildiği iddia edilmiş, yapılan işkencelerin kalp rahatsızlığını tetiklediği ve mahkumun bundan dolayı öldürüldüğü söylenmiştir. AİHM, ihlal kararı vermiştir¹⁶⁶. Aynı şekilde gözaltında işkence sonucu öldüğü iddia edilen *Demiray v. Türkiye* kararında da silahları gösterirken tuzaklı mayın patlamasıyla ölmesine ihlal kararı veren AİHM; yer gösterme, keşif gibi farklı aşamalarda da devletlerin koruma yükümü olduğunu söylemiştir¹⁶⁷.

Mahkeme aynı zamanda, devletler yaşamı tehlikede olan kişileri de korumak zorundadır demektedir. Bu tehlike, üçüncü kişilerin işleyebilecekleri suçlardan ya da çevre felaketlerinden olabileceği gibi kendisinden korumayı dahi içermektedir. İntihara meyilli kişinin kendisine zarar vermesini önlemek de devletim yükümlülüğüdür ve aynı zamanda kişinin tedavisinin karşılanması da devletin sorumluluğundadır demektedir. Bu koruma yükümlülüğü ile ilgili verilen birçok ihlal kararı vardır.

Opuz v. Türkiye davasında, davacı Nahide Topuz ve annesinin gördüğü aile içi şiddet koruma yükümlülüğünün ihlali ile ilgilidir. Annesiyle babası dini nikahla evlidir. Davacının eşi ve davacının babası, kendisine ve annesine sistematik şekilde aile içi şiddet uygulamıştır. Daha önce yargı makamlarına yansıyan bu şiddet eylemleri davacı ve annesinin şikayetlerini geri almaları ile düşse de devletçe de arkası aranmamıştır. Bu süreç sonucunda davacı bıçaklanmış, annesi ise kurşunlanarak öldürülmüştür¹⁶⁸. Mahkeme bu davada, başlangıçtan itibaren yaşanan olayları göz önüne almış ve devletin önleyici tedbirler uygulaması gerektiğini söylemiştir. Geçmişte yaşadıkları sıkıntıların daha ileri derece için bir risk barındırdığını kabul etmiş ve yargı makamlarına yaptıkları başvurular sonucunda hiçbir fiil gerçekleştirilmediğinin altını çizmiştir. Diyarbakır Cumhuriyet Savcılığı'na yapılan başvurudan yalnızca 2 hafta sonra annenin öldürüldüğünü ve devletin anneyi

¹⁶⁶ *Salman v. Türkiye*, Başvuru No.21986/93, 27 Haziran 2000, para.102 ve103.

¹⁶⁷ *Demiray v. Türkiye*, Başvuru No.27308/95, 21.11.2000, para.46.

¹⁶⁸ *Opuz v. Türkiye*, Başvuru No: 33401/02, 09.06.2009.

korumakla yükümlü olduğunu ve bu yükümü yerine getirmediğinden devletin sorumluluğu gerektiğini kabul etmiştir¹⁶⁹.

İntihara meyilli kişiler açısından da koruma yükümlülüğü olduğu AİHM tarafından kayıt altına alınmıştır. *Kenaan v. Birleşik Krallık* davasında 28 yaşındaki Kenaan'ın 4 aylık cezası sırasında kendini asması sonucunda Birleşik Krallık'ın sorumluluğunu tartışmıştır. Fakat somut olayda; intihar meylinin tespitinin doğru şekilde yapıldığı, gerekli tedavinin sağlandığı görülmüştür. Gerekli tedbirler alındığından burada 2. Madde ihlali yoktur denmiştir. Fakat 7 gün disiplin cezası aldığı belirlenen Kenaan'ın o süreçte içinde bulunduğu ruhsal durum göz önüne alınarak böyle bir cezaya çarptırılmasının makul olmadığını söyleyen AİHM, Birleşik Krallık'a işkence yasağı başlığından ihlal vermiştir¹⁷⁰.

Öneryıldız v. Türkiye davasında Ümraniye çöplüğü diye anılan bölgede gecekonduda yaşayan aileden 9 kişinin çöplüğün üzerlerine kayması sonucu vefatı sonucu açılan davada AİHM ihlal kararı verdiği görülecektir. Burada AİHM, yerel makamların sosyoekonomik ve şehirselle sorunlarda kaynak kullanımında takdir yetkilerini geniş tutmuş fakat kişilerin daha önce devlete başvurmuş oldukları göz önüne alındığında bu çöplüğe dair tehlikelere dair bir şey yapmayarak pozitif yükümlülük ihlali gerçekleştirdiklerine karar vermiştir. Kararda sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını her şekilde yaşam hakkı ihlali sonucuna çıkacak olan pozitif bir hak şeklinde değerlendirmemektedir. Yalnızca bir çevre sorununun oluşturduğu tehlikenin yaşam hakkı açısından risk oluşturacağını söylenmektedir¹⁷¹. Bu kararda AİHM'in sosyal sıkıntılar için çözümler bulunmasında belirleyici olamayacağını, bunun devletlerin görevi olduğunu fakat yaşam hakkını tehdit etmeyecek şekilde tedbir alınması gerekliliğini vurgulamaktadır. Aksi halde gerekli tedbirlerin alınmadığı her halde, ülke ihlalden sorumlu sayılacaktır¹⁷².

¹⁶⁹ Tamer İnal, "AİHM Nezdinde Kişisel Başvuru Hakkı, Yaşama Hakkının İhlali ve Aile İçi Şiddet", *Kazancı Hukuk Dergisi* (2010): 46.

¹⁷⁰ *Kenaan v. Birleşik Krallık*, Başvuru No. 27229/95, 03.04.2001, para. 28.

¹⁷¹ *Öneryıldız/Türkiye*, Başvuru No: 48939/99, Karar Tarihi: 30.11.2004, para. 107.

¹⁷² Ali Rıza Çoban, *Strasbourg'da Herküllere İhtiyacımız Var Mı? 50. Yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Başarı Mı Hayal Kırıklığı Mı?* (Ankara: Ankara Barosu Yay., 2009), 131.

AIHM, devletlerin, bireylerin sağlık hizmetinden yararlanması hususunda sorumluluğu olduğunu ve bu hakkın düzgün kullanılabilmesi için belli tedbirler alması gerektiğini söylemiştir. Sağlık birimlerinin gerekli şekilde davranmasını sağlamakla yükümlü olduğunu kararlarıyla hüküm altına almıştır¹⁷³.

AIHM'e göre devletin yükümlülüklerinden biri de ölümle biten her vakada etkin soruşturma yürütmesi gerekliliğidir. Bu gerekliliğe göre devlet yalnızca kendi sebep olduğu ölümlerden değil her türlü ölümden sorumlu olabilmektedir. Gerçekleşen tüm ölümlerde etkili şekilde soruşturma yürütmeli ve bu hakkı engelleyen kişileri saptayıp ona göre işlem yapmalıdır denilmiştir¹⁷⁴.

AIHM, daha önce Türkiye aleyhine verdiği kararlarda, bazen cumhuriyet savcılarının etkili soruşturma yürütmeyip yalnızca ölümleri PKK'ya atfettiğini¹⁷⁵, gerekli görüşmeleri yapmadığını iddia etmiş, bazen de soruşturmaların eksik yürütüldüğünü, sorumlu olan herkesin cezalandırılmadığını söyleyerek¹⁷⁶ ihlal kararı vermiştir.

AIHM'nin verdiği ihlal kararları genel çerçeveden incelendiğinde birçok farklı sebepten olduğu görülmektedir. Bu kararlar devletler için bağlayıcıdır, o nedenle oldukça önemlidir. Yaşam hakkının sınırlarının net şekilde belirlenmesi çok zor olduğundan kararlar ile devletlerin koruması gereken hakların çerçevesi belirlenmeye çalışılmaktadır. Yaptırım gücü olan ve tazminat gibi, geri döndürme gibi kararları olan AIHM devletler için sınırlar çekmektedir.

AIHS'ten tam 23 yıl sonra, 1983 yılında "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye ek olarak, "Ölüm Cezasının Kaldırılmasına Dair Protokol No. 6" imzalanmıştır. Bu protokolde:

"Madde 1- Ölüm Cezasının Kaldırılması

Ölüm cezası kaldırılmıştır. Hiç kimse bu cezaya çarptırılamaz ve idam edilemez.

¹⁷³ *Calvelli ve Ciglio v. İtalya*, Başvuru No. 32967/96, 17.06.2002, para. 49, *Powell v. Birleşik Krallık*, Başvuru No.45305/99, 4.05.2000, *L.C.B. v. Birleşik Krallık*, Başvuru No. 23413/94, 09.06.1998.

¹⁷⁴ Serkan Cengiz, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Yaşam Hakkı", Türkiye Barolar Birliği Dergisi (2011): 396.

¹⁷⁵ *Kaya v. Türkiye*, Başvuru No. 22535/93, 28.03.2000, para. 94-97.

¹⁷⁶ *Avşar v. Türkiye*, Başvuru No.25657/94, 10.07.2001.

Madde 2 -Savaş Zamanında Ölüm Cezası Bir devlet, yasalarında savaş veya yakın savaş tehlikesi zamanında işlenmiş olan fiiller için ölüm cezasını öngörebilir; bu ceza ancak yasanın belirlediği hallerde ve onun hükümlerine uygun olarak uygulanabilir. İlgili devlet, söz konusu yasanın bu duruma ilişkin hükümlerini Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir¹⁷⁷.

şeklinde bir düzenleme yapılmış ve ölüm cezası kesin ve net bir şekilde yasaklanmıştır. Savaş halleri tek istisnadır. İstisnasız bir düzenleme henüz yapılmamış olsa da bu belgeler ve düzenlemeler ölüm cezasının kaldırılması açısından oldukça önemlidir. Ölüm Cezasının Kaldırılmasına Dair Protokol No. 6 sonrasında yine İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye ek olarak Ölüm Cezasının Her Durumda Kaldırılmasına Dair 13 Numaralı Protokol imzalanmıştır.

Bu 13 Numaralı protokol, 6 No.lu Protokol'ün istisnası olan savaş dönemini de kaldırmış ve şöyle bir düzenleme getirmiştir. *“Madde 1 Ölüm Cezasının Kaldırılması Ölüm cezası kaldırılmıştır. Hiç kimse bu cezaya çarptırılmaz ve idam edilemez.”* Böylece artık herhangi bir istisna olmaksızın ölüm cezası kaldırılmıştır.

Son olarak Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi'nin ikinci maddesini yaşam hakkına ayrılmış ve bu madde net bir şekilde ölüm cezasını yaşam hakkı ihlali olarak düzenlemiştir. Bu şekilde düzenleme yapan tek temel belge budur¹⁷⁸.

“Madde 2 -Yaşama hakkı 1. Herkes, yaşama hakkına sahiptir.

2.Hiç kimse, ölüm cezasına çarptırılmamalı veya idam edilmemelidir¹⁷⁹.”

Türkiye, adı geçen belgelerden “Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'ne, “Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İkinci İhtiyari Protokol'e, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne, “İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme ye ek olarak yayınlanan “Ölüm Cezasının Kaldırılmasına Dair Protokol No. 6”ya, “İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye ek olarak

¹⁷⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Erişim 15 Şubat 2025, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur.

¹⁷⁸ Kuçuradi, *İnsan Hakları, Kavramları ve Sorunları*, 119.

¹⁷⁹ Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi, Erişim 21 Mart 2025, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:charter_fundamental_rights.

yayınlanan “Ölüm Cezasının Her Durumda Kaldırılmasına Dair 13 Numaralı Protokol’e imza atmış ve taraf olmuştur¹⁸⁰.

2.3. Yaşam Hakkının Sonu

Yaşam hakkının içinde ölme hakkı da var mıdır sorusu oldukça tartışmalı bir konudur. “Kanun tarafından korunan bu hak, ne zaman bu korumasını kaybeder? İnsan kendi ölümüne karar verebilir mi?” gibi sorular sorulmaya başlanmış ve kesin bir kanaate varılamamıştır.

Ötanazi konusu bu tartışmaların ana kısımlarından biridir. Ötanazi; tedavi aldığı dahi iyileşme şansı bulunmayan kişilerin bu acı ve sıkıntıyla yaşamaması adına tıbben hayatına son verilmesi olarak tanımlanabilir. İki şekilde olabilir. İlkinde hasta hekim yardımıyla direkt ilaç alarak ölebilir ya da direkt hasta yakınlarının inisiyatifle tıbbi destek olmadan hayata devam edemeyecek kişilerden tıbbi desteğin çekilmesi şeklinde olabilir¹⁸¹. Anadolu’da dahi Hipokrat öncesi dönemde ötanazi yaygındır. Hatta toplumda makul ve saygın bir uygulama olarak görüldüğü bilinmektedir¹⁸².

İslam’la beraber bu değişmiştir. Çünkü İslam dinine göre hiçbir suretle kişinin kendi canıyla ilgili inisiyatif alması mümkün değildir. Ölüm Allah vergisidir ve kaçınılmazdır. Hiçbir şekilde bu süreci hızlandırma mümkün değildir¹⁸³.

Yakınların kararıyla ötanazi de yine tartışmalı bir konudur. Çünkü yaşam hakkı kişiye sıkı sıkıya bağlı bir haktır ve devredilemez diyen genel bir görüş bulunmaktadır. Doktor için etik olarak büyük sıkıntı oluşturabilecek bir husustur. Hukuken ailenin bu kararı alması uygun bulunmamaktadır¹⁸⁴.

Diğer ülkelere bakıldığında ABD, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda’da hem pasif hem aktif ötanazi görülmektedir. Almanya’da ötanaziye yardım suç olarak

¹⁸⁰ İşler, *İnsan Hakları Açısından Ölüm Cezası, Edebi Eserlerden Örneklerle*, 40.

¹⁸¹ Fatih Selami Mahmutoglu, “Ötanazi ve Yaşam Destek Ünitelerine Bağlı Hastaların Durumu”, 2. Uluslararası Tıp Etiği ve Tıp Hukuku Kongresi Bildirisi (2009): 89.

¹⁸² Mahmutoglu, “Ötanazi ve Yaşam Destek Ünitelerine Bağlı Hastaların Durumu”, 90.

¹⁸³ Austin Flannery, “Ötanazi Üzerine Beyanname”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 43/2 (2002): 409.

¹⁸⁴ Mahmutoglu, *Ötanazi ve Yaşam Destek Ünitelerine Bağlı Hastaların Durumu*, 90.

görülse de kişinin kendi isteğine dayalı yardım örnek olarak zehri vermek suç kabul edilmemektedir. İtalya, İspanya, İzlanda, İsviçre gibi bazı Avrupa ülkelerinde de isteğe bağlı ölümler ayrıca değerlendirilip buna yönelik suçlarda daha hafif cezalar düzenlenmiştir¹⁸⁵.

Türkiye’de ötanazi uygulaması bulunmamaktadır. Fakat son dönemde bu konuda tartışmalar başlamıştır. Tıbbın gelişimi ve yaşam destek ünitelerinin fazlasıyla kullanıma başlaması ötanazi fikrini de beraberinde getirmiştir. Türk Hukuku’nda ötanazi kasten insan öldürme şeklinde değerlendirilmektedir. *Hasta Hakları Yönetmeliği*’nde “*Tıbbi gereklerden bahisle veya her ne suretle olursa olsun, hayat hakkından vazgeçilemez. Kendisinin veya bir başkasının talebi olsa dahil, kimsenin hayatına son verilemez*¹⁸⁶.” şeklinde geçmektedir. Daha sonraki süreç için farklı uygulamalar gelebileceği düşünülmektedir¹⁸⁷.

AİHM’in *Pretty v. Birleşik Krallık* kararı bu hususta çok önemlidir. Bu kararda kişinin yaşamına son verme hakkı olup olmadığı tartışılmıştır. Sağlığı kötü olan ve daha da kötüleşeceği kesin olan kişinin kendi yaşamına son verme hakkı olup olmadığı ve bu hakkın yaşam hakkı kapsamına girip girmediği incelenmiştir. Davada, kişi eşi tarafından yaşamına son verilmesini istemekte ve “ölme hakkı” olduğunu iddia etmektedir. Bu hak İngiliz resmî kurumlarınca kabul edilmemiş ve bunun AİHS’in başta 2. maddesi olmak üzere birçok maddesini ihlal edeceği söylenmiştir. (3,8,9,14. maddeler) Bunun üzerine *Pretty*’ler AİHM’e başvuru yapmışlardır. AİHM burada yaşam hakkında devletin yükümlülüğünün “güç kullanmanın müsaade edildiği ve istenilmeyen bir sonuç olarak ortaya çıkabilecek yaşamdan mahrum bırakma hallerini de kapsadığı” şeklinde bir değerlendirme yapar. Sonuç olarak yaşam hakkının kişinin kendi yaşamına son verme hakkını kapsamadığına karar verilmiştir¹⁸⁸. Yani devletlerin de sağlık kurumları eliyle insanın kendisinin de yaşam hakkına son vermesi AİHM tarafından insan hakları açısından uygun bulunmamıştır.

¹⁸⁵ Barış Erman, *Ceza Hukukunda Tıbbi Müdahalelerin Hukuka Uygunluğu* (Ankara: Seçkin Yay., 2003), 189.

¹⁸⁶ Hasta Hakları Yönetmeliği m. 13, Erişim 15 Mart 2025, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4847&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>.

¹⁸⁷ Mahmutoglu, “Ötanazi ve Yaşam Destek Ünitelerine Bağlı Hastaların Durumu”, 97.

¹⁸⁸ *Pretty v. Birleşik Krallık*, Başvuru No: 2346/02, 29.04.2002.

3.ÖLÜM CEZASI

Yaşam hakkının birçok farklı alt başlığı olmasına rağmen bu çalışma asıl olarak ölüm cezası hususundan ilerleyecektir. Ölüm cezası hakkında derinlemesine hukuki incelemelerde bulunurken aynı zamanda ölüm cezasına bakışa sinemanın etkisi araştırılacaktır.

3.1.Ölüm Cezası Kavramı ve Çeşitleri

Devletlerin koydukları yasalara karşı gerçekleşen ve yaptırıma bağlanmış olan eylemler suç olarak tanımlanmaktadır¹⁸⁹. Suç oluşturan eylemler için öngörölmüş farklı cezalar vardır. Bu cezaların en ağır ölüm cezasıdır. Ölüm cezası yaşam hakkını sona erdiren bir hak olduğundan geri döndürülemezdir ve diğer tüm hakların kullanımını etkilemektedir. Yüzyıllardır uygulanmakta olan bu ceza görüş ayrılıkları ve değişen hukuk sistemleri ile farklılaşmış ve her dönem farklı şekillerde uygulama şekilleri olmuştur¹⁹⁰.

3.1.1.Eski Dönem Hukuk Sistemleri

Bilinen ilk ölüm cezası uygulamalarından biri Antik Yunan kökenli bir ceza olan Pirinç Boğa yöntemi. Bu yöntemde mahkum pirinç bir boğaya konularak alta koyulan bir ateşle yavaş şekilde ölecektir. Oldukça acı verici, işkence içeren bir yöntemdir¹⁹¹.

Eski Roma'da suçluların canlı olarak vahşi hayvanlara atılıp parçalandığı Bestiarii yöntemi de acı verici yöntemlerden biridir. Orta çağda kullanılan birçok farklı ölüm cezası yöntemi vardır. Çarmıha germe bunların en önde gelenlerindendir. Bu dönemde diri diri gömme yöntemi hem bireysel hem de kitlesel olarak uygulanmıştır. Pers kökenli olan külle boğma yöntemi de kullanılmıştır¹⁹².

¹⁸⁹ Sami Selçuk, *Eski Çağlarda Suç Hukuku* (Ankara: Ankara Üniversitesi Yay., (2015):115.

¹⁹⁰ Selçuk, *Eski Çağlarda Suç Hukuku*, 115.

¹⁹¹ Medieval Times&Castles, "Brazen Bulls", Erişim 15 Şubat 2025, <http://www.medievality.com/brazen-bull.html>.

¹⁹² Hukuk Ansiklopedisi, "İdam Türleri", Erişim 15 Mart 2025, <https://hukukbook.com/idam-turleri/>.

Mahkumun iğneli bir koltuğa oturtularak acı çekerek ölmesini sağlayan iğneli koltuk yöntemi, bambu ağaçlarına bağlanarak bambunun kişiyi delip geçmesi üzerine kurgulanmış bambu yöntemi, bir piramidin üzerine oturtularak öldürüldüğü Yehuda beşiği yöntemi de bu dönemde sıklıkla kullanılan yöntemlerdendir.

Afrika'da, mahkumun arı kovanına konulup yokuştan yuvarlanması ya da makattan ham muz sokarak iç organlara zarar verilip öldürülmesi gibi yöntemler kullanılmıştır.

Bazı semavi dinlerde recm cezası uygulanmıştır. Recm, suçlu bulunan kişinin beline kadar toprağa gömülüp sonrasında da taş atılarak öldürülmesi olarak tanımlanır. Yahudi hukukunda sık kullanılan bir ceza yöntemi olmakla birlikte, İslam'da da zina eden muhsan kadın veya erkeğin cezalandırılmasında uygulanan yöntemdir¹⁹³.

Bu dönemlerde mahkumun derisini soyma, testere ile cinsel organını kesme, fille mahkumun üzerinden geçme, kazığa oturtma, kör bıçakla öldürme, kafasını balyozla ezme, yakarak öldürme gibi birçok yöntem kullanılmıştır¹⁹⁴.

Sonrasında daha az acı verecek ve hızlıca hayatı sona erdirecek yöntemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Giyotin de bunlardan biridir. Üçgen bir bıçağın mahkumun boynuna hızla inmesi suretiyle baş ile bedeni ayıran yöntemdir. Fransız bir katil hırsızın infazı için ilk kez uygulanmış ve sonrasında Fransa'da çok sık kullanılmıştır¹⁹⁵.

Yine giyotin gibi daha acısız bir yol olarak gelişen gaz odası da ilk olarak 1921'de ABD'de kabul edilip uygulanmıştır. Mahkumun gaz odasında sandalyeye bağlanması ve sandalyenin alt kısmından gaz yayılması ile ölmesi şeklinde uygulanan bu yöntem daha sonrasında Yahudi soykırımında da yöntem olarak kullanılacaktır¹⁹⁶. Bu geçiş yöntemleri sonrasında daha modern yöntemler aranmış ve daha az acı verici, daha modern yollar tercih edilmeye başlanmıştır.

¹⁹³ Ömer MENEKŞE, "Osmanlı'da Zina Cezası Olarak Recm", Marife Dini Araştırmalar Dergisi, 3/2 (2003): 9.

¹⁹⁴ Naciye Bilgin, *Ölüm Cezası Günel Tartışmalar ve Eğilimler* (Karabük, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 30.

¹⁹⁵ Zaria Gorvett, "Tarihten Bugüne İdam Yöntemleri", Erişim 15 Şubat 2025, www.bbc.com.

¹⁹⁶ Köksal Sarınca, *Ölüm Cezası* (Kırıkkale, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 137.

3.1.2.Modern Hukuk Sistemleri

Modern hukuk sistemlerinde çoğunlukla hızlı, büyük acılar vermeyen ölüm cezaları tercih edilmiştir. Kurşuna dizme yöntemi bunlardan biridir. Tüfeğin icadı ve yaygınlaşmasından sonra kullanılmıştır. Mahkumun gözü kapatılarak bir sandalyeye bağlanması ve silahlı askerler tarafından göğsünün vurulması şeklinde gerçekleşmektedir. Halen Rusya ve ABD'nin bazı eyaletlerinde yürürlükte bulunmaktadır¹⁹⁷.

Kılıçla infaz; başın kılıç mağrifeti ile kesilip gövdeden ayrılması şeklinde gerçekleşir. Daha acısız olduğu düşünülmektedir. İslam hukukunda kısas cezaları için hadis vasıtası ile uygun görülen uygulamadır¹⁹⁸.

Elektrikli sandalye yöntemi; ABD hukukuna özgüdür. Halen birçok eyaletinde bu şekilde infaz yapılmaktadır. Sandalyede oturan mahkuma yüksek voltajlı elektrik verilmesi şeklinde uygulanır. Ölüm süresi tam saptanamamaktadır¹⁹⁹.

Zehirli iğne yöntemi ABD hukukuna özgüdür. Şırınga ile vücuda hayatı sonlandıran ilaçlar enjekte edilmesi şeklinde uygulanır. Halen bazı eyaletlerde uygulanmaktadır. İlk olarak Teksas'da uygulanan bu yöntemde her ne kadar mahkumların hissetmedikleri düşünülse de sonrasında yapılan araştırmalarda %44'ünün sürecin farkında oldukları ortaya çıkmıştır²⁰⁰. 2022 senesinde Oklahama'da iki infaz gerçekleştirilmiştir²⁰¹.

Asarak infaz ise; bir ağaca ipin bağlanması ve bu ipin mahkumun boynuna bağlanması sureti ile gerçekleşen yöntemdir. Kısa ip mahkumu boğarak öldürürken uzun ipte boyun kemiği kırılmakta ve omuriliği zedelenmektedir²⁰². Türk hukukunda son kullanılan yöntemdir.

¹⁹⁷ Bat, “*Demokratik Hukuk Devletinde Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası*”, 162.

¹⁹⁸ Mücahid Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası* (İstanbul, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 73.

¹⁹⁹ Osman Balcıgil, *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası AF Örgütü Konferanslarında Ölüm Cezası* (İstanbul: Birikim Yayınları, 1982), 96.

²⁰⁰ Bat, *Demokratik Hukuk Devletinde Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası*, 93.

²⁰¹ Euronews, “Üç Eşcinselin Katili Zehirli İğne İle İdam Edildi”, Erişim 15 Şubat 2025, www.tr.euronews.com/.

²⁰² Bat, *Demokratik Hukuk Devletinde Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası*, 160.

Son çıkan yöntem ise Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) uygulaması görülen nitrojen gazı ile öldürme yöntemidir²⁰³. Mahkumun bir odada yatağa bağlanması ve odaya nitrojen gazı verilmesi şeklinde uygulanan yöntem son dönemde ABD'nin farklı eyaletlerinde uygulama alanı bulmaktadır²⁰⁴.

3.2.Ölüm Cezasının Tarihsel Süreci

Ölüm cezası yüzyıllardan beri uygulanmakta olan bir cezadır. Bu cezanın ilk medeniyetlerden başlayarak Dünya'da, eski Türklerde, Osmanlı Devleti'nde ve Türkiye'de nasıl süreçlerden geçtiği incelenecektir.

3.2.1.Dünyada Ölüm Cezası

Ölüm cezası devlet kavramının oluşumundan beri uygulanan bir cezadır. İlk olarak Mısır'da uygulandığı görülse de ilk yazılı kayıtlarının M.Ö. 2000'li yıllardaki Babil Kanunları olduğu bilinmektedir²⁰⁵. Sonrasında ölüm cezası kadar uzun süre boyunca ve o öyle çok uygulanmıştır ki bu sıklık ve öngörülemezlik insanların tepkisine yol açmıştır.

İlk uygulamaların görüldüğü Mısır'da şahsi cezalandırma yasaklamıştır. Yalnızca devlet eliyle cezalandırılmanın yapılmasını sağlamıştır. Kasten insan yahut hayvan öldürülmesi, yeminin bozulması, ağır iftira, mal bildirimi yapılmaması gibi suçlar ölüm cezası ile cezalandırılmıştır. Sonrasında MÖ. 8. yy.da Firavun Sabocos bu cezayı kaldırarak yerine kürek cezası getirmiştir²⁰⁶.

Ünlü Hamurabi Kanunları'nın çıktığı Babil'de de halkın huzuru üzerine kurulan devlet düzeninde oldukça fazla suçun yaptırımı olarak ölüm cezası düzenlenmiştir. Kasten insan öldürmeden hırsızlık yapana, köleyle sahibinden izinsiz alışveriş yapandan, kralın emrine uymayan askere hatta ev işini ihmal eden kadını için

²⁰³ BBC, "ABD'de İlk Kez Bir Kişi Nitrojen Gazıyla İdam Edildi", Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cjmdjelv2vyo>.

²⁰⁴ BBC, "ABD'nin Louisiana Eyaletinde İlk Defa Bir Mahkum Nitrojen Gazı İle İdam Edildi", Erişim 21 Mart 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdnin-louisiana-eyaletinde-ilk-defa-bir-mahkum-nitrojen-gaziyla-idam-edildi/3513749>.

²⁰⁵ Çifçiöğlü, C. T., "Yaşama Hakkı", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 103 (2012): 154.

²⁰⁶ Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 12.

dahi ölüm cezası verildiği görülmüştür²⁰⁷. Diyet uygulaması kabul edilmemiştir. Kasten olmayan suçlarda ise ya direkt beraat verilmiş ya da tazminat ödetilmiştir. Kısas sistemlerinde suçun şahsiliği kabul edilmemiştir. Evle ilgili bir sorunda ilk olarak evin sahibi, o öldüyse mimar, o da öldüyse mimarın oğlu ölüm cezası ile cezalandırılmaktadır²⁰⁸.

Roma Hukuku incelendiğinde ise, imparatorluğun ilk dönemlerinde ölüm cezasının dini bir ayin gibi uygulanmakta olduğu görülecektir. Sonrasında bu sistem değişmiştir. İlk dönemlerde buğday çalan hırsızın bereket tanrıçası için öldürüldüğü kabul edilirken sonrasında Roma Hukuku'nda ölüm cezası "*parcidium*" ismini alarak kral tarafından soruşturulup uygulanan bir hal almıştır. Krallığın yıkılışı sonrası uygulaması azalmıştır²⁰⁹. 12 Levha Kanunları sonrası ikiye ayrılarak kamuya karşı suçlar ve özel kişilere karşı suçlar olarak düzenlenmiştir. Bu şekilde eskisinden daha çok suç ölüm cezası ile cezalandırılır hale gelmiştir. Zaman içinde uygulama çok artmış ve önemsiz görülen suçlar için dahi ölüm cezası uygulandığı görülmüştür²¹⁰. Bazı seneler çok önemsiz suçlar cezalandırılırken, bazı dönemler en önemli suçlar karşısında halkın sessizliği hasebiyle ölüm cezası uygulanmadığı görülmüştür. Yüksek tabakalı kişilere gizli infazla ölüm cezası uygulanırken aleni infazların bazıları gösteriye çevrilip aynı anda binlerce kişi öldürülmüştür. Kral Agrippa v 14.000 ve İmparator Claude'un 19.000 ölüm cezası almış kişiyi aleni ve toplu infaz ettiği bilinmektedir²¹¹.

Yine en eski uygulamaların gerçekleştiği yerlerden olan Eski Yunan'da özellikle şehirlerin devamlılığı için ölüm cezası verildiği görülmektedir. Burada da kısas sistemi benimsenmiş ve muhakkak kasıt aranmıştır. Kasıt yoksa tazminat yahut sürgün etme yöntemleri tercih edilmiştir. Farklı şehir devletleri ve farklı hukukların olduğu Eski Yunan'da suç algısı dahi siteden siteye oldukça fark etmektedir. Örneğin Sparta'da şişmanlık ve bekarlık suç sayılırken diğer site devletlerinde böyle bir uygulama olmadığı görülmektedir. Ölüm cezası için de aynı şekilde farklı site

²⁰⁷ Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 14.

²⁰⁸ Bat, *Demokratik Hukuk Devletinde Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası*, 92.

²⁰⁹ Sarınca, *Ölüm Cezası*, 25.

²¹⁰ Mehmet Murat Yardımcı, *Lehindeki ve Aleyhindeki Görüşler İtibariyle Ölüm Cezası Sorunu*, (Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 3.

²¹¹ Sarınca, *Ölüm Cezası*, 26.

devletlerinde farklı uygulamalar olduğu görülmüştür. Örnek olarak Atina’da kasten insan öldürme, casusluk, dine karşı suçların yanında çocuk düşürmenin de ölüm cezası ile cezalandırılan bir suç olarak görüldüğü bilinmektedir²¹².

Modern hukuktaki insan onuru kavramı, dinlerle birlikte sisteme girmiştir. Semavi dinlerde insan hayatı kutsaldır. Yahudilerde kisasın ve suçların şahsiliği uygulaması görülmektedir. Özellikle kasten insan öldürme, zina, büyüculük gibi suçlar ölüm cezası ile cezalandırılmaktadır. Ölüm cezalarının uygulamasının kendi kutsal günlerinde olmaması ve yargılamanın acele olmaması dikkat ettikleri hususlardandır²¹³.

Hristiyan uygulamasına bakıldığında ise kasten insan öldürme suçuna dair kutsal kitaplarında açıkça “öldürmeyeceksin” emri olduğundan buna karşılık ölüm cezasının olmasını kabul etseler de dinin affediciliğini teşvik sebebiyle cezanın zor uygulandığı bir sistem düzenlenmiştir. Diğer dinlerden farklı olarak kisas uygulaması yoktur²¹⁴. Orta çağda kilise ölüm cezası uygulamasını genişletmek istemiştir. Kilisenin söylediklerini inkar edenler, sahte para basanlar, hırsızlık yapanlar, iç ve dış güvenliği tehdit edenler gibi suçlular için ölüm cezası verilmesini düzenlediği görülmektedir. Ducd’ Albe’nin 18.600 kişiyi ölüm cezasına mahkum etmesi bu genişletme politikasının bir sonucudur²¹⁵.

İngiltere’de 17. yy.da 200 kadar suçun yaptırımını ölüm cezası idi. O dönemde kaçak avcılık, ağaç kesme, yankesicilik gibi küçük suçlar dahi ölüm cezası ile cezalandırılabilmekte idi. Çok küçük yaştaki çocukların dahi ölüm cezasıyla cezalandırılması bu dönemde vuku bulmuştu. 9 yaşındaki 2 penilik boya çalan çocuğun ölüm cezası ile cezalandırılması en çok bilinen örneklerdendir. Kanlı Yasa diye adlandırılrsa da caydırıcılık iddiası ile uygulanması devam etti. Fakat 19. yy.da gereksiz ölüm cezaları uygulanmamaya çalışılmaya başladı. Başsavcılar, jüriler, milletvekilleri dahi ölüm cezasına karşı durmaya başladı ve uygulama azaldı²¹⁶.

²¹² Yardımcı, *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası AF Örgütü Konferanslarında Ölüm Cezası*, 4.

²¹³ Seçgin, *Eski Hukukumuzda İdam Cezası*, 17.

²¹⁴ Bat, *Demokratik Hukuk Devletinde Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası*, 91.

²¹⁵ Sarınca, *Ölüm Cezası*, 27.

²¹⁶ Fair Planet, “When Was the Death Penalty Abolished in the UK”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.fairplanet.org/story/when-was-the-death-penalty-abolished-in-the-uk/>.

Daha yakın tarih incelendiğinde ise halen ölüm cezası uygulamalarının devam ettiği görülmektedir. Bu cezaların %80 gibi yüksek bir oranı yalnızca 4 ülkede gerçekleştirilmiştir. Bunlar Çin, ABD, İran ve Suudi Arabistan'dır.²¹⁷ Fakat 100'e yakın ülkede ölüm cezası verilmeye devam edildiği bilinmektedir. Sayılan 4 ülke dışında Japonya'da, Belarus'ta, Afrika'da birçok ülkede halen ölüm cezası uygulanmaktadır. Hatta Belarus'ta 2022 senesinde teröre teşebbüs edenlere de ölüm cezası verilebileceğine dair yasa değişikliği yapılmıştır²¹⁸. Rusya'da ise halen yürürlükte olmasına rağmen 1996 senesinden beri fiilen bir ölüm cezası uygulanmamıştır²¹⁹.

3.2.2.Eski Türklerde Ölüm Czası

Eski Türk tarihine bakıldığında ise Hun öncesi dönem için çok fazla bulgu olmadığı görülmektedir. Hun ve sonrası dönemde de suçlar ağır suçlar ile hafif suçlar olmak üzere ikiye ayrılmakta ve ağır suçlar ölüm cezası ile cezalandırılmaktadır. Ağır suçlara örnek olarak isyan, vatana ihanet, adam öldürme, bağlı atı çalma gibi suçlar sayılmıştır²²⁰. Eski Türklerde ölüm cezası, genel itibariyle okla yahut kılıçla uygulanmıştır. Fakat bazı özel suçlar için farklı yöntemler de kullanılmıştır. Zina yapan kişiyi iki ağacı yaklaştırarak kişiyi bağlamak ve sonrasında ağaçları serbest bırakıp vücudunun parçalanması suretiyle cezalandırırken, tecavüz eden kişinin iğdiş edilip parçalandığı bilinmektedir²²¹.

İslamiyet'in kabulü ile tamamen İslam hukukunun uygulandığı görülmektedir. İslam Hukukunda ölüm cezasına tabii olan adi ve siyasi suçlar vardır. Adi suçlar incelendiğinde adam öldürme ve zinanın bu başlıkta düzenlendiğini, siyasi suçlarda ise yol kesmek(hirabe), isyan(bağy), dinden dönme(irtidat) suçlarının düzenlendiği görülmektedir. Ek olarak da tazir kategoride olan yani net bir hüküm olmasa da kamu yararı ölüm cezasını işaret ediyorsa, işlenen suç büyüklüğü ölüm cezasını

²¹⁷ Balcıgil, "Birleşmiş Milletler ve Uluslararası AF Örgütü Konferanslarında Ölüm Czası", 41.

²¹⁸ Euronews, "Belarus'ta Teröre Teşebbüs Edenlere İdam Czası Verilebilecek", Erişim 15 Şubat 2025, <https://tr.euronews.com/2022/05/18/belarus-ta-terore-tesebbus-edenlere-idam-vezas-verilebilecek>.

²¹⁹ Balcıgil, "Birleşmiş Milletler ve Uluslararası AF Örgütü Konferanslarında Ölüm Czası", 9.

²²⁰ Sami Selçuk, "Cumhuriyet Döneminden Önce Türklerde Ölüm Czası", Yargıtay Dergisi, 3/3 (1977): 57.

²²¹ Sami Selçuk, "Cumhuriyet Döneminden Önce Türklerde Ölüm Czası", 57.

gerektiriyorsa verilen bazı ölüm cezası kararları vardır²²². Fakat suçların bazı farkları ve istisnaları bulunmaktadır.

Adam öldürme suçuna karşılık verilen ölüm cezasında 3'lü bir seçim durumu vardır. Kasten öldürülen kişinin mirasçısına 3 hak verilir. Bu seçimlik haklar; ölüm cezası, para cezası ya da taziren hapistir. Mirasçılar oybirliği ile ölüm cezasını seçebilirler. Bir tek mirasçı dahi aksini söylerse ölüm cezası verilmemektedir. Mirasçısı olmayanın yakını devlet kabul edilmekte ve kararı devlet başkanı vermektedir. Ceza para cezasına çevrilirse fakiri korumak adına cezayı devlet ödemektedir²²³.

Zina suçunda ise evli olmayanlara ölüm cezası verilememektedir. Evliler ise erkeğin gövdesi ve kafası, kadının yalnızca kafası dışarda kalacak şekilde toprağa gömülerek taşlanması ile gerçekleşir. Bu uygulamanın adı recmdir. Zina suçuna 4 şahit gereklidir. Şahitlerin zina anını görmesi imkansız yakın olduğundan zina yapanın 4 farklı yerde ikrar etmesi de ispata yeterlidir. Bu şartın da sağlanma olasılığı düşük olduğundan zina suçundan dolayı ölüm cezası çok az verilmiştir.²²⁴

11. yy.da Selçuklu sultanı adına Halep'te hutbe okutulmuş ve bu hutbeye uymayanlar ile namaz kılmayanların ölüm cezası ile cezalandırılacakları duyurulmuştur. Bu özel durum dışında Selçuklu devleti isyan ve ayaklanma durumunda ölüm cezası uygulamıştır. Kardeş katli de ilk olarak Selçuklu devletinde kullanılmıştır²²⁵.

3.2.3.Osmanlı İmparatorluğu'nda Ölüm Cezası

Osmanlı dönemine gelindiğinde İslam hukukundaki uygulamalara ek olarak taziren hırsızlık ve kalpazanlık yapanlar için taziren ölüm cezası uygulandığı görülmektedir. 2. Beyazıt döneminde tuz yasağı da ölüm cezası kapsamına alınmış ve

²²² Mehmet Köroğlu, "İslam Hukuku'nda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (2015), 43.

²²³ Köroğlu, "İslam Hukuku'nda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar", 44.

²²⁴ Selçuk, "Cumhuriyet Döneminden Önce Türklerde Ölüm Cezası", 64.

²²⁵ Selçuk, "Cumhuriyet Döneminden Önce Türklerde Ölüm Cezası", 70.

ölüm cezası ile cezalandırılmıştır. Siyaseten uygulanan ölüm cezaları da oldukça fazladır²²⁶.

Osmanlı'da yaşam hakkı ilk kez Tanzimat Fermanı'nda "*emniyeti can*" şeklinde düzenlenmiş ve Tanzimat'tan itibaren de siyaseten katl yapılmamıştır. İlk kez 1876 anayasasında kanunlaşmıştır fakat 1909'da yapılan değişiklik ile zayıflamıştır. 1926 yılında düzenlenen Eski Türk Ceza Kanunu'nun 2. Maddesi ile de ilk kez tam manasıyla detaylı şekilde düzenlenmiştir. Ölüm cezasına ilk karşı çıkış da bu dönemde Feridun Fikri Düşünsel'in ölüm cezasının kaldırılması talebiyle olmuştur. Çok sert tepki almış ve ceza uygulanmaya devam etmiştir²²⁷.

3.2.4. Türkiye'de Ölüm Cezası

Ölüm Cezası, Türk mevzuatında; 1926 Eski Türk Ceza Kanunu, 1930 Askeri Ceza Kanunu ve 1932 Kaçakçılığın Men ve Tatbiki Hakkında Kanun ve 1956 Orman Kanunu'nda düzenlenmiştir. Aynı zamanda 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarının her birinde geçmektedir. Anayasalarda ölüm cezasını yerine getirme görevi TBMM'ye bırakılmıştır²²⁸.

ETCK'da; vatan hainliği, devletin ülkesi ve egemenliğine karşı işlenen suçlar, vatandaşın devlete karşı silah kullanması ve harbe katılması, asker toplama ve düşmanca harekette bulunma suçları, düşman askeri hattına yardım etme ve düşmanın yerleşimine yardımcı olmak suçları, vatandaşın yabancı ülkede milletine zararlı faaliyette bulunma suçları, Anayasaya karşı işlenen suçlar, yürütme gücünü ve vazifesini yapmaktan zorla menetmek suçları, halkı isyana ve birbirini öldürmeye teşvik etmek suçları, askeri komutanlıkları gasp etmek suçları, cumhurbaşkanına suikastte bulunmak suçları, insan öldürme suçunun alt soy üst soya, milletvekiline, canavarca hisle, tasarlayarak işlenmesi gibi nitelikli haller için ölüm cezası öngörülmüştür. Bu suçlardan yalnızca insan öldürme suçu kişiye karşı suçlardandır. Diğer suçların hepsi devlete karşı işlenen suçlardır. Ayrıca ETCK'da müebbet ağır

²²⁶ Selçuk, "Cumhuriyet Döneminden Önce Türklerde Ölüm Cezası", 76.

²²⁷ Mehmet Semih Gemalmaz, *Türkiye'de Ölüm Cezası* (İstanbul: BETA Yayıncılık, 2001), 108-110.

²²⁸ İlhan Akbulut, "Ölüm Cezası Geri Gelmeli Mi?", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* (2017): 81.

hapis cezası alan kişinin daha sonra tekrar müebbet ağır hapis cezası alması halinde de ölüm cezasına çarptırılacağı düzenlenmiştir²²⁹.

1930 Askeri Ceza Kanunu'nda da milli müdafaaya ihanet, milli müdafa vasıtalarını tahrip, yoklama kaçağı, bakaya, saklı, firar, düşman devlet tarafına kaçma, düşman karşısında askeri isyan suçlarına karşılık ölüm cezası öngörülmüştür. 1932 Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanun'da kaçakçılığın men ve takibi sırasında çalışanlardan yahut yardım edenlerden birini öldürenler için, 1956 Orman Kanunu'nda da terör amacıyla yangın çıkaran örgütlerin çıkardığı yangın sonucunda ölüm meydana gelirse bu durumda da ölüm cezası öngörülmüştür²³⁰.

Bu sayılan suçlardan biri işlendiği takdirde yargılama görülecek ve ölüm cezasıyla sonuçlandırılmaktaydı. Temyiz Mahkemesi olarak Yargıtay, ölüm cezası kararını onayladıktan sonra önce Adalet Bakanlığı'na ardından da Bakanlar Kurulu'nun kanun tasarısı hazırlamasıyla TBMM'ye sunulmaktaydı. TBMM 45 gün içinde değerlendirmek için Adalet Komisyonu'na gönderirdi. Komisyon 45 gün içinde değerlendirmezse tasarı doğrudan Meclis Genel Kurulu'nda görüşülebilir hale gelirdi. TBMM bu kanun tasarısı şeklinde gelen ölüm cezasının uygulanmasına karar verirse Cumhurbaşkanı onayına gönderir ve Resmi Gazete'de yayınlanarak uygulanırdı²³¹.

Türkiye'de 20. yy.de birçok infaza rastlamak mümkündür. 1984'ten itibaren ise fiili ölüm cezası kararı bulunmamaktadır. Fakat hukuken asıl mülgası 2004 yılındadır. Eski Türk Ceza Kanunu'nun 12. maddesinde “*İdam cezası, buna mahkum olan kimsenin asılması suretiyle hayatının izalesidir.*” diye düzenlenen bu ceza sonrasında değiştirilmiş ve şu şekle gelmiştir: “*Ölüm cezası buna mahkum olan kimsenin asılması suretiyle hayatının izalesidir*” olarak değişmiştir.” Aslında bu tanım doğru değildir. Çünkü ölüm cezası yalnızca asılmak sureti ile gerçekleştirilmemektedir. Kanunen o dönem yalnızca kişilerin asılarak infazına izin verildiğinden bu şekilde tanımlanmıştır²³².

²²⁹ Akbulut, "Ölüm Cezası Geri Gelmeli Mi?", 81.

²³⁰ Bilgin, *Ölüm Cezası, Güncel Tartışmalar ve Eğilimler*, 82.

²³¹ Akyazı/Tatar, *Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası*, 22.

²³² Baykal, *AIHS'e göre ve AYM'ye Göre Yaşam Hakkı*, 109.

1922-1960 yılları arasında 505 tane, 1961-1972 yılları arasında 87 ölüm cezası infazı gerçekleştirilmiştir. Bu cezaların birçoğu siyasi suçlara ilişkin yapılan yargılamalar sonucu verilmiştir. 1922 yılından 2000 yılına değin ölüm cezasına dair Türkiye’ye bakıldığında 717 kanun çıktığı fakat 5 tanesinin uygulanmadığı görülmektedir. Uygulananlardan yalnızca 15 kişinin kadın olduğu bilinmektedir. İstiklal Mahkemeleri’nde verilen ölüm cezaları bu sayının dışında bırakılmıştır²³³.

Son öldürülen kişi 3 polis öldürmek ve silahlı halk ayaklanması ile iktidarı ele geçirmeye çalışma suçlarından yargılanan Hıdır Aslan’dır. 25.10.1984 günü son kez ölüm cezası uygulanmıştır²³⁴.

Ölüm cezasının uygulandığı dönemdeki şekli şu şekildedir; mahkum hangi inanişaya mensupsa o dinin bayramlarında ve özel günlerinde, hamile kadının gebelik hali sona erene dek, akıl hastalığı durumunda da mahkum iyileşene kadar ölüm cezası uygulanmamaktadır²³⁵. Normalde beyaz önlük giyen mahkumlar, anne babalarını öldürme suçundan hüküm giymişlerse siyah önlük giyerek yalınayak uygulama yerine gelirlerdi. Aynı anda birden fazla kişiye birbirlerini görmeyecek şekilde asma şeklinde infaz edilirdi. Ceset merasimsiz (propagandasız) gömülmek zorunda idi²³⁶.

Uygulama zamanı, yeri, şeklinden bağımsız olarak “ölüm cezası olmalı mı?” sorusu Türkiye’de her zaman tartışılan bir soru idi. Farklı dönem anketlerinde farklı cevaplar çıktığı görülmekteydi. Dönemin şartları cevapları değiştirse de hiçbir zaman uzlaşa sağlanamadığı açıktı. Farklı anket çalışmaları da bu uzlaşının sağlanamadığını göstermekte idi.

1988 yılında Hürriyet-Kamar anketi %60.2 ölüm cezası istemeyecek şekilde çıkmıştır. %28 ölüm cezası yanlısı oy vardır. Ölüm cezası kalkmalı diyenlerin %77.8’i Sosyal Demokrat Halkçı Partili iken, 2. parti DYP ve 3. parti ANAP olmuştur.

1997’de yapılan HUDER-Denge anketine bakıldığında ölüm cezası destekçileri artmış ve %59.8’e çıkmıştır. Karşı olanlar ise %37.9 çıkmıştır. Hangi

²³³ Kamil Ateşoğulları, “Ölüm Cezası Bir İnsanlık Suçu” (İstanbul: Belge Yayınları, 2000), 46.

²³⁴ Faruk Erem, *Ölüm Cezası* (Ankara: Ajanstürk Matbaası, 1962), 28.

²³⁵ Erem, *Ölüm Cezası*, 30.

²³⁶ Erem, *Ölüm Cezası*, 31.

suçlara ölüm cezası gelmeli sorusuna cevaplarda, adi suçlar %24.7 ile en çok verilen cevapken, vatana ihanet ve terör suçları %21.4'lük oranla onu takip etmektedir. Bu ankette ölüm cezasına en çok karşı olanlar solcu partiler olmuştur. HADEP seçmeni %86.8 ölüm cezasına hayır derken, CHP'lilerin %50.8'i ve DSP'lilerin %45.8'i aynı şekilde karşı çıkmıştır.

1999 yılında tekrar bir araştırma yapılmıştır. A&G tarafından yapılan bu anketle birlikte ortaya oldukça ilginç bir tablo çıkmıştır. Çünkü ölüm cezasına karşı olanlar 1997'de neredeyse %60 iken bu ankette %27.5'e düşmüştür. 1999 yılındaki ankette neredeyse %70 gibi bir çoğunluk ölüm cezasını desteklediğini söylemiştir.

Sosyal yaşamda ve ülke siyasetindeki farklılıklar anketleri çok etkilemiştir. 1988 senesinde yapılan ankette henüz PKK çok aktifleşmemiş ve henüz büyük çaplı bir zarar vermemiştir. Aynı zamanda 12 Eylül darbesini yeni atlatmış olan ve darbe etkilerinin halen sürmekte olduğu Türkiye'de o dönemki haksız infazlar ve yaşanan sıkıntılar insanları ölüm cezasından uzaklaştırmıştır.

1997'ye değin gerçekleşen olaylara bakıldığında ise PKK terör örgütünün hareketleri ve verdiği zararlar neticesinde insanlar ölüm cezasına bir nebze daha yaklaşmıştır. 1999'da PKK kurucusu Abdullah Öcalan'ın yakalanması ile ölüm cezasına sempati artmış ve ölüm cezasını destekleyenler %70'i bulmuştur²³⁷.

En yakın tarihli olarak 2011 yılında Hürriyet Gazetesi'nin anketinde 156.806 katılımcının %64.6'sı ölüm cezasının geri getirilmesi desteklemiştir²³⁸. Son dönemde yapılan anket verileri elde olmasa da 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, ülkede yaşanan cinsel vakalar, sosyal mecralarda yayılan sıkıntılı olaylar sonucu toplum ölüm cezasına daha yakın hale gelmiştir.²³⁹ Bu yönelimde son dönemde pandeminin ve birçok yerde patlak veren savaşların etkisi de oldukça büyüktür.

1999 senesindeki Öcalan'ın yakalanmasıyla şu dönemkinden dahi büyük bir ölüm cezası destekleyen kitle ortaya çıkmıştır. Anketlerde oranlar çok yükselmiş ve

²³⁷ Gemalmaz, *Türkiye'de Ölüm Cezası*, 4-11. 2011 yılındaki anket hariç tüm anket sonuçları buradan alınmıştır.

²³⁸ Hürriyet, "İşte İdam Anketinin Sonuçları", Erişim 10 Mart 2025, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-idam-anketinin-sonucu-17424720?utm_source=chatgpt.com.

²³⁹ Bat, *Demokratik Hukuk Devletinde Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası*, s. 244.

bu durum tamamen Öcalan'ın infaz edilmesine bağlanan isteğe bağlanmıştır. 1984 yılından ölüm cezasının tamamen kaldırıldığı güne dek yalnızca Öcalan için ölüm cezası kararı verilmiştir. Bu karar Ankara 2. Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından 29.06.99 tarihinde oybirliği ile verilmiştir. Yargıtay 9. Ceza Dairesi kararı onamıştır²⁴⁰.

Öcalan ve avukatları AİHM'e başvurmuştur. AİHM, 30 Kasım 1999 tarihli ihtiyati tedbir kararı ile ölüm cezasının infaz edilmemesi kararı vermiştir. AİHS'in 11 numaralı protokolü sebebiyle bu kararına uymak zorunda kalan DSP-MHP-ANAP'tan oluşan 57. Hükümet infazı ertelemiştir²⁴¹. Fakat bu ertelemeye "*PKK'nın AİHM kararını Türkiye aleyhinde kullanması halinde derhal infaz edileceği*" açık şekilde belirtilmiştir. AİHM tarafından yapılan incelemelerde öncelikle Öcalan'ın başvurusu²⁴² 2000 senesinde kısmen kabul edilebilir bulunmuş ve yeniden yargılanma istenmiştir. Türkiye bu yeniden yargılama istemini uygulanmamıştır. Sonrasında 12 Mayıs 2005 tarihinde Türkiye, adil olmayan bir mahkeme, tarafsız ve bağımsız olmayan bir yargılama suçlamasıyla Öcalan'a 120.000 Euro ve ek olarak %3 gecikme faizi uygulanmasına mahkum edilmiştir²⁴³.

AİHM yargılaması sürerken, 17 Ekim 2001'de Anayasa değişikliği yapılmıştır. Bu değişiklikte "savaş, yakın savaş ve terör suçları halleri dışında ölüm cezası verilemez" hükmü Anayasa'ya eklenmiştir. Ardından 7 Mayıs 2004'te AİHS'teki net protokollerin de etkisiyle 4771 sayılı kanunla ölüm cezası tamamen kaldırılmıştır. Öcalan'ın cezası da Avrupa Birliği'ne Uyum Yasaları çerçevesinde ağırlaştırılmış müebbet hapse çevrilmiştir. AİHS, 13 numaralı protokol 09.01.2004 yılında

²⁴⁰ Yargıtay 9. Ceza Dairesi, E. 1999/1296, K. 1999/3623.

²⁴¹ O dönem böyle bir kararın ertelenmesi usulü başbakanlık kararı sonrası meclise sevk şeklindeyken, bu karar meclise sevk edilmemiştir.

²⁴² *Öcalan v. Türkiye*, Başvuru No:46221/99, 12.05.2005.

²⁴³ Gerekçede, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin yapısının askeri olması bir ihlal sebebi olarak gösterilmiştir. Fakat *Incal v. Türkiye*, Başvuru No:33678/93, 09.06.1998 tarihli kararı sonrasında askeri yapı değiştirilmiştir. *Incal* kararını örnek olarak alıp ona göre değerlendirme yapan Mahkeme bu hususta haksızdır. Çünkü gerekli düzenlemeler bu karar sonrasında yapılmış ve bu kararın farklı kararlara emsal olmaması için birçok değişikliğe gidilmiştir. Hatta 57175/00 Başvuru numaralı ve 28.01.2003 tarihli *İmrek* kararında da Türkiye yaptığı değişikliklerden dolayı, bu şikâyetten ihlal almamıştır. Buna rağmen mahkeme, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nden bahisle 2005'te karar vermiştir.

imzalanarak, 06.10.2005 tarihli 5409 sayılı kanunla iç hukuka entegre edilmiştir. 2006 yılında yürürlüğe girmiştir ve bir daha Türkiye’de ölüm cezası uygulanmamıştır²⁴⁴.

15 Temmuz darbe girişimi sonrası Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından geri gelmesi dile getirilmiştir. Darbedem 4 gün sonra CNN’e verdiği röportajda “*Parlamentodan çıkacak böyle bir kararı onaylarım*²⁴⁵.” diyerek ölüm cezasını gündeme getirmiştir. AB Türkiye’yi sert dille uyarsa da Erdoğan idam söylemlerine devam etmiştir. AB, Türkiye’ye ölüm cezası gelmesi ihtimalinde AB üyelik sürecinin sona ereceğini söylemiştir. Belçika ve Almanya ölüm cezası ile ilgili yapılacak referandumda dahi kendi ülkelerinde yaşayan Türk vatandaşlarına oy kullandırmayacağını söylemiştir²⁴⁶.

Erdoğan son olarak, 2022 yılında işlenen Pınar Gültekin Cinayeti üzerine yaptığı açıklamada “Burada bir vahşet söz konusu. İdam konusu ülkemizin yeniden gündemine gelebilir ve bu tartışmaya açılabilir²⁴⁷.” demiştir. Fakat bu konuyla ilgili herhangi bir aksiyon alınmamıştır. Halen Türkiye’de ölüm cezası uygulaması yoktur ve bu konunun değişimi için somut bir çalışma bulunmamaktadır.

3.3.Ölüm Cezası Uygulayan Ülkeler

Ölüm cezası dünyada birçok ülkede kaldırılmıştır. Rusya ölüm cezasının aşamalı olarak kaldırılacağına dair kararname yayınlamıştır. Sonrasında Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi 2009 senesinde Rusya, Avrupa Konseyi’nden ayrıldığı sürece hiçbir Mahkemenin ölüm cezası veremeyeceğine dair karar yayınlamıştır. Hukuken tam anlamıyla kalkmamış olsa da fiilen son uygulama 1996 senesinde gerçekleşmiştir²⁴⁸. Halen bazı ülkelerde ölüm cezası uygulaması devam etmektedir. Bu cezanın en sık uygulandığı ülkeler ABD, İran, Mısır, Japonya, Çin ve Suudi Arabistan’dır.

²⁴⁴ Gemalmaz, *Türkiye’de Ölüm Cezası*, 55.

²⁴⁵ BBC, “Erdoğan Parlamentodan İdam Çıkarsa Onaylarım”, Erişim 21 Mart 2025, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36831255>.

²⁴⁶ Atilla Yayla, “İdam Cezası Tartışmaları”, Erişim 21 Mart 2025, <http://www.hurfikirler.com>.

²⁴⁷ TRT Haber, “Cumhurbaşkanı Erdoğan: İdam konusu gündeme gelebilir ve tartışmaya açılabilir”, Erişim 21 Mart 2025, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-idam-konusu-gundeme-gelebilir-ve-tartismaya-acilabilir-691926.html>.

²⁴⁸ Emin Hüseyinoğlu, “Rusya Federasyonu Ceza Hukukunda Ölüm Cezası”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 28/2 (2020), 441.

3.3.1.Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri federal bir devlet olduğundan, bazı federe devletlerinde ölüm cezası uygulanmazken bazılarında halen uygulandığı görülmektedir. Halihazırda 29 eyalette uygulanmaktadır. Özellikle kasten işlenen ve nitelikli hal bulunduran kasten insan öldürme suçlarında sıklıkla uygulandığı görülmektedir²⁴⁹.

18. yy.da ölüm cezasının kaldırılması için çalışmalar başlamıştır. 19. yy.da dernekler kurulmuştur. 1846'da Michigan'da vatana ihanet hariç tüm suçlarda ölüm cezası uygulamasını kaldırılırken, 1852'de Rhode Island vatana ihanet dahil tüm suçlarda kaldırma uygulamasını gerçekleştirmiştir²⁵⁰.

1972 yılında verilen *Furman v. Georgia* davası ile, mahkeme her ne kadar tam olarak ölüm cezası Anayasa'ya aykırıdır şeklinde karar vermese de ölüm cezasının alışılmadık ve zalimane bir ceza olduğuna dair bir karar vermiştir. Bu karar sonrasında yaklaşık olarak 700 ölüm cezası geçersiz hale gelmiş ve uygulanmamıştır. Bu karar sonrası hem kongre hem de birçok eyalet tekrar ceza kanunlarını düzenlemiştir. Bu düzenlemelerde hangi suçlarda olacağı ve prosedürleri açıkça anlatılmıştır. Sonrasında 1976'da verilen *Gregg v. Georgia* kararı ile tam aksi bir karar çıkarak ölüm cezasının Anayasa'ya aykırı olmadığı sonucu gösterilmeye çalışılmıştır. Bu kadar ölüm cezasının dayanılmaz ve alışılmamış olduğu iddialarını reddetmiş, intikam ve caydırıcılık gibi toplumsal amaçları olabileceğini söylemiş ve uygulanmasına devam edilmesine kapı aralamıştır²⁵¹.

Sonrasında iki sosyolog olan William Bowers ve Glenn Pierce'in araştırması sonucu ölüm cezasına çarptırılanların en büyük ortak faktörünün ırk olduğu anlaşılmıştır. Florida'da yapılan araştırma 1973-1977 yılları arasında insan öldürme suçu işleyenler incelendiğinde, aynı suçu işlemelerine rağmen ölüm cezası

²⁴⁹Bilgin, *Ölüm Cezası Güncel Tartışmalar ve Eğilimler*, 58.

²⁵⁰Sarınca, *Ölüm Cezası*, 60.

²⁵¹Cornell Law School Legal Information Institute, "Death Penalty", Erişim 15 Şubat 2025, https://www.law.cornell.edu/wex/death_penalty/.

verilenlerin yalnızca %8'inin beyaz olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca siyahi birini öldüren beyazların ölüm cezasına çarptırılma sayısının 0 olduğu da fark edilmiştir²⁵².

2001 yılından itibaren her yıl ölüm cezası uygulamasının düştüğü gözlemlenmiştir. Ceza verilirken çekimser davranıldığı ve adli hataları önlemek için çok uzun süre infazın gerçekleştirilmediği görülmektedir²⁵³. 36 sene hapis yattıktan sonra suçu işlediğine dair hiçbir şüphe kalmayınca öldürülen David Miller²⁵⁴, 26 yıl sonra öldürülen Matthew Reeves²⁵⁵ gibi örnekler gösterilebilir. 2024 yılında hiç uygulanmamış bir yöntem olan nitrojen gazıyla öldürülen Kenneth Eugene Smith²⁵⁶ de 80'lerde işlediği bir suçtan dolayı ölüm cezasına çarptırılmıştı. Adli hataları önlemek için geciktirme şeklinde bir yöntem bulan ABD'de halen ölüm cezası uygulaması birçok eyalette devam etmektedir.

3.3.2. İran

İslam Hukuku ile yönetilen İran'da Şeriat vardır ve mahkemeler ölüm cezasını Şer'i hükümlere göre uygulamaktadır. İslam Ceza Kanunu 1982'de yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda zina, cinsel istismar, insan öldürme, doğal olmayan yolla cinsel ilişkide bulunmak, sık alkol tüketmek, uyuşturucu ticareti yapmak, zimmet, iftira gibi birçok suç ölüm cezası ile yaptırıma bağlanmıştır. 1989 senesinin yalnızca ilk 5 ayında bile 579 kişinin ölüm cezasının infaz edildiği Tahran Radyosu'nda açıklanmıştır²⁵⁷.

Günümüzde ise daha çok “Allah’a düşmanlık yapmak” gibi daha siyasi daha kişiye göre yorumlanabilen suçlarda ölüm cezası uygulandığı görülmektedir. Uyuşturucu konusu da özel düzenlenmiştir. Son dönemde artan ölüm cezalarının

²⁵² Osman Balcıgil, *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Af Örgütü Konferanslarında Ölüm Cezası* (İstanbul: Birikim Yayınları, 1982), 41.

²⁵³ LDF, “Eyaletlere Göre Ölüm Cezası Vakaları ve İstatistikleri”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.naacpldf.org>.

²⁵⁴ Euronews, “ABD’de Bir İdam Mahkumu Sandalyede İnfaz Edildi”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://tr.euronews.com/2018/12/07/abd-de-bir-idam-mahkumu-elektrikli-sandalyede-infaz-edildi>.

²⁵⁵ Euronews, “ABD’de Bir Mahkum İşlediği Cinayetten 26 Yıl Sonra Zehirli İğne İle İdam Edildi”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://tr.euronews.com/2022/01/28/abd-de-bir-mahkum-isledigi-cinayetten-26-yil-sonra-zehirli-igneye-idam-edildi>.

²⁵⁶ BBC, “ABD’de İlk Kez Bir Kişi Nitrojen Gazıyla İdam Edildi”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cjmdjelv2vvo>.

²⁵⁷ Jean Imbert, *Ölüm Cezası* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992), 115.

birçoğunun uyuşturucu hususunda verildiği bilinmektedir. 2021 senesinde en az 314 ölüm cezası infaz edilmiştir²⁵⁸.

2022 yılında İran Ahlak Polisleri tarafından gözaltına alınan Mahsa Amini'nin ölümü protestoları ateşlemiştir. Bu protestolarda aktif görev yapan göstericilerden Muhsin Şikari 20.10.22 tarihinde ölüm cezasına çarptırılmış ve sonrasında infaz edilmiştir. Sonrasında yaşı henüz 23 olan Mecidrıza Rahnavard gibi birçok göstericinin öldürüldüğü haberlere konu olmuştur²⁵⁹.

3.3.3.Mısır

Tarihin en köklü medeniyetlerinden olan Mısır'da cumhuriyet 1922 yılından beri uygulanmaktadır. İslam hukuku ile yönetilmeye devam edilmektedir. AIDS bulaştıran kişinin dahi ölüm cezasına çarptırılabilceği oldukça sert bir hukukları vardır. İran gibi şeriatla yönetilmektedir²⁶⁰.

2021 yılında, adil yargılanma hakkının ihlal edildiği ve bazı uluslararası yargılamalarda işkence ve kötü muamelenin kullanıldığı, usulsüz itiraflar alındığı ortaya çıkmıştır. Hazır bulunmayan tanıklar hakkında dahi ölüm cezası verildiği görülmüştür. 2021 yılında 365, 2022 yılında 538 kişiye ölüm cezası verildiği görülmüştür²⁶¹.

3.3.4.Japonya

Kaldırılma fikrinin ilk çıkışı Meiji dönemine denk gelmektedir. 1955 senesinden itibaren güçlenen bu kaldırma fikri 967'de mecliste görüşülmüş ve %70'e yakın oyla reddedilmiştir. Sonrasında ceza kaldırılmasa da az uygulanmıştır. 1993 tarihinden itibaren Japon Hükümeti gizlilik politikası benimsemiş ve bu husustaki

²⁵⁸ Uluslararası Af Örgütü Raporu, "Ölüm Cezaları ve İnfazları 2022", Erişim 15 Şubat 2025, www.amnesty.org.tr.

²⁵⁹ BBC, "İran'da Üç Protestocu Daha İdam Cezasına Çarptırıldı", "İran'da İdam Kararları: Yargılananlara Savunma İçin 15 Dakika Süre Veriliyor", Erişim 15 Şubat 2025, www.bbc.com.

²⁶⁰ Bilgin, *Ölüm Cezası Güncel Tartışmalar ve Eğilimler*, 64.

²⁶¹ Uluslararası Af Örgütü Raporu, "Ölüm Cezaları ve İnfazları 2022", Erişim 15 Şubat 2025, www.amnesty.org.tr.

bilgileri kamuoyuyla paylaşmamıştır. 2019'dan beri ölüm cezası uygulanmasını bekleyen 100'den fazla ölüm cezası mahkumu olduğu bilinmektedir²⁶².

3.3.5.Çin

Çin halen kültürünü muhafaza eden bir ülkedir. Kapalı bir rejime sahiptir ve sert kanunları olduğu bilinmektedir. Ülkenin ilk kurulduğu dönemden itibaren ölüm cezası uygulanmıştır ve halen devam etmektedir²⁶³.

1983'te daha geniş suçlarda ölüm cezası düzenlenmiştir. 83-87 yılları arasında 30.000 üstünde ölüm cezası gerçekleştirildiği bazı kayıtlara geçmiştir. Fakat Çin hükümeti doğru bilgi paylaşımı yapmadığından tam bilgi alınamamaktadır. Hatta Uluslararası Af Örgütü, Çin'in paylaştığı verileri gerçek kabul etmediğinden kendi istatistiklerine artık eklememektedir²⁶⁴.

3.3.6.Suudi Arabistan

Suudi Arabistan ölüm cezası hususunda hem yargılama kısmı hem de infaz kısmında oldukça sıkıntılı görülen ve bu konuda üzerine raporlar yazılan bir ülkedir. Özellikle toplu ölüm cezaları ile oldukça gündem olmaktadır. Devletin insan haklarını ihlal ettiği, şeffaf olmadığı, iktidarlara korumak maksadıyla muhalifleri sindirici sert bir politika izlediği sonucu ortaya çıkmıştır²⁶⁵.

2021 yılında 65 kişi ölüm cezasıyla cezalandırılıp infaz edilmişken 2022 yılında 196 kişi infaz edilmiştir. Bu sayı Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) tarafından son 30 yıldır kaydedilen en yüksek infaz sayısıdır. Bu 196 kişinin 85'i terör suçlarından, 57'si uyuşturucu suçlarından gerçekleşmiştir²⁶⁶.

²⁶² Münteha Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi* (Bursa: Emin Yayınları, 2011), 76-77.

²⁶³ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, 73.

²⁶⁴ Uluslararası Af Örgütü Raporu, "Ölüm Cezaları ve İnfazları 2022", Erişim 15 Şubat 2025, www.amnesty.org.tr.

²⁶⁵ Berkay Turaç, "Suudi Arabistan'ın Terörizmle Mücadele Stratejileri Çerçevesinde 12 Mart Vakası Sert Bir Yanıt Mı?", *Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi*, 2/1 (2022): 44.

²⁶⁶ Uluslararası Af Örgütü Raporu, "Ölüm Cezaları ve İnfazları 2022", Erişim 15 Şubat 2025, www.amnesty.org.tr.

3.3.6.Diğer Ülkeler

Irak, Nijerya, Pakistan, Demokratik Kongo, Küba, Bangladeş, Sudan, Güney Sudan, Kuveyt, Filistin, Katar, Tayvan, Hindistan, Ürdün, Tayland, Uganda, Birleşik Arap Emirlikleri gibi birçok ülkede halen ölüm cezası uygulanmaktadır. Uluslararası Af Örgütü'nün raporunda 55 ülkede halen ölüm cezası olduğu tespit edilmiştir. Yalnızca 2022'de bile bu ülkelerden Hindistan'da 165, Endonezya'da 112, Pakistan'da 127 ve Bangladeş'te 169 kişinin ölüm cezası aldığı kayıtlara geçmiştir. Kayıt dışı sayıların da çok olduğu düşünülmektedir. Bilerek gizleyen ülkeler olduğu gibi veri paylaşmayan ülkeler de vardır²⁶⁷.

3.4. Ölüm Cezası ile İlgili Görüşler

İnsanlık tarihinin en eski cezası olmasına rağmen en çok tartışılan cezası ölüm cezasıdır. 18. yy.dan beri meşruiyeti ile ilgili tartışmalar sürmektedir²⁶⁸. Başlangıçta siyasi suçlar sonrasında tüm suçlar için kalkması fikri yaygınlaşsa da son dönemde Türkiye'de ölüm cezasının uygulanmasına yönelik istekler söz konusudur²⁶⁹.

Diğer ülkelerde de Türkiye gibi tartışmalar sürmektedir. Örneğin Avusturalya'da bir gazete uyuşturucu satıcıları için ölüm cezası verilmeli mi diye anket yaptığında cevap %72 olumlu olmuştur. Ya da Rusya'da fiilen uygulanmasa da teorik olarak kaldırılması ile ilgili araştırmalar yapıldığında halkın ölüm cezasının kalkmasına pozitif bakmadığı gözlemlenmiştir²⁷⁰. Birçok tartışmanın olduğu bu konuda lehe ve aleyhe birçok görüş bulunmaktadır.

²⁶⁷ Uluslararası Af Örgütü Raporu, “Ölüm Cezaları ve İnfazları 2022”, Erişim 15 Şubat 2025, www.amnesty.org.tr.

²⁶⁸ Erem, *Ölüm Cezası*, 3.

²⁶⁹ BBC, “Erdoğan Parlamentodan İdam Çıkarsa Onaylarım”, Erişim 21 Mart 2025, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36831255>., TRT Haber, “Cumhurbaşkanı Erdoğan: İdam konusu gündeme gelebilir ve tartışmaya açılabilir”, Erişim 21 Mart 2025, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-idam-konusu-gundeme-gelebilir-ve-tartismaya-acilabilir-691926.html>.

²⁷⁰ Bat, *Demokratik Hukuk Devletinde Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası*, s.145.

3.4.1. Lehine Görüşler

Lehinde görüşlere değinildiğinde; bu görüşlerin ana olarak caydırıcılık, meşru müdafaa, cezanın kısasa yönelik ve zaruri olduğu görüşü ve devlete mali külfet oluşturduğu görüşü görülecektir.

3.4.1.1.Caydırıcılık Görüşü

Toplum düzenine aykırı tehlikeli suçlar işleyen kişinin ağır bir cezayla cezalandırılması gerekmektedir düşüncesi vardır. En ağır suçlar yalnızca en büyük korkuyla bastırılabilir görüşü bu düşüncenin temelini oluşturmaktadır. Ölümün en büyük korku olacağı ve kötülerini günahattan ve suçtan alıkoyan şeyin ölüm korkusu olacağı savunulmuştur. Aynı zamanda ölüm cezasının uygulanmasının ve izlenmesinin ibret olarak da etkili olduğu ve suçlu adaylarını vazgeçirdiği iddia edilmiştir²⁷¹.

Ölüm cezası izlemenin suçlu adaylarını vazgeçirdiğini kanıtlayan bir araştırma bulunmamaktadır. Aksine araştırmalar ise mevcuttur. 1866 yılında İngiltere’de yapılan bir kraliyet raporunda ölüm cezasına çarptırılan 167 kişinin 164’ünün daha önce bir ölüm cezası izlediği saptanmıştır. O nedenle 1868 yılında ölüm cezasının aleniyeti kaldırılmış ve artık herkesin izleyeceği halden çıkarılmıştır. Türkiye’de ise 5 Ocak 1961’e dek aleniyet uygulanmaya devam etmiştir²⁷².

ABD’de kuzey eyaletlerde genelde ölüm cezası uygulanmaktadır. Fakat en çok kasten insan öldürme suçu yine bu eyaletlerde işlenmektedir. Ölüm cezasının kalktığı şehirlerde de üstün bir suç artışı gözlemlenmemiştir²⁷³. Yalnızca cezayı artırmak suçun önüne geçmemektedir.

Becceria’ya göre en büyük etki cezanın süresiyle ilintilidir. O nedenle müebbet hapis cezası, doğru şartlarda uygulanırsa ölüm cezasından daha ağır olabilmektedir fikrini savunmuştur. Vücut bütünlüğünü bozacak cezaların en ağır olduğunu

²⁷¹ Balcıgil, *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası AF Örgütü Konferanslarında Ölüm Cezası*, 41.

²⁷² Balcıgil, *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası AF Örgütü Konferanslarında Ölüm Cezası*, 42.

²⁷³ Hande SATILMIŞ, “Ölüm Cezaları, Hukuka ve Türk Hukuk Sistemine Uygunluğu”, İstanbul Milliyetçi Avukatlar Grubu Bülteni, 8 (2018): 60.

düşünenler de mevcuttur. Yani cezanın ağırlığı hakkında farklı görüşler vardır²⁷⁴. Fakat net olan şey cezanın büyüklüğünden ziyade yakalanacağı ve adil bir sistemle yargılanıp muhakkak bir ceza alacağını bilmek bir suçluyu en çok korkutacak şey olacaktır.

3.4.1.2. Kısasa Yönelik ve Zaruriyet Olduğu Görüşü

Bu görüşe göre ölüm cezası kefarete için verilmektedir. Amaç suçluya bedel ödetmektir. Daha çok dini temelli bir görüştür. Ancak kısas usulü ile kişinin cezasını ödeyeceği ve diğer tarafa günahlarından bağışlanmış bir kul olarak gideceği görüşü savunulmaktadır²⁷⁵.

Dini öğretilerin yanında felsefecilerden de bu görüşü savunanlar vardır. Örneğin Kant isteyerek birini öldüren kişinin ancak kendi kanı dökülürse adalet sağlanır demiştir. Dünya bir sonraki gün batacak olsa dahi birini öldüren kişiye ölüm cezası uygulanmalıdır aksi halde adalet sağlanamaz demiştir²⁷⁶.

Hegel de aynı şekilde ortada ihlal edilen bir hak olduğunu söylemiştir. Böyle bir ihlal durumunda yaşam hakkı eski hale döndürülemediğinden ölüm cezası ile cezalandırmanın en doğrusu olacağını savunmuştur²⁷⁷.

Hem dini hem felsefî temelleri olan bu görüşe göre adaletin sağlanması için ölüm cezası uygulanması gerekmektedir. Fakat daha çok düşünce ve inanç temelli olan bu görüşün bilimsel bir dayanağı yoktur.

3.4.1.3. Meşru Müdafaa

Suçlunun hayatından vazgeçecek düzeyde ortaya koyduğu tehlike, rehabilitasyon sonucundaki iyiliğe ağır basıyorsa devlet ölüm cezası verebilir fikrini savunan görüştür. Suçlunun hayatta kalması bir tehlike iken, ıslahı bu tehlike kadar ağır basmıyorsa ölüm ceza meşrudur der. Çünkü bu görüşe suç, devlete karşı açılan bir savaştır. Bu şekilde savaş açmış birine karşı devletin de öldürme yetkisi

²⁷⁴ Becceria, *Suçlar ve Cezalar Hakkında*, 137.

²⁷⁵ Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, 31.

²⁷⁶ Immanuel Kant, *Ahlakın Metafiziği Hukuk Öğretisi* (Ankara: Fol Kitap, 2022), 137.

²⁷⁷ George W. F. Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* (İstanbul: Sümer Yay., 2019), 211.

bulunmaktadır. Dinlerde de aynı mantıkla dine karşı çıkan ve belli suçları işleyen kişi için ölüm cezası öngörülmüştür²⁷⁸.

Ana mantık ölüm cezasının zorunlu olduğu durumu saptamaktır. Yani bu kişi öldürülmece yalnızca hapsedilse de toplum korunacaksa o zaman ölüm cezası verilmesine gerek yoktur. Buradaki mantık kafesteki panter alegorisi ile açıklanmıştır. Eğer bir panter kafese konulmuş ve orada duruyorsa avcı onu öldürmez, fakat eğer durmuyorsa artık kuvvetsizleştirilmemiş ve tehlikelidir. Bu yüzden öldürülebilir denmiştir²⁷⁹.

Ölüm cezasının savaş hukukunda uygulanabilirliği savunulurken “suç, devlete savaş açmaktır.” diyerek devletin kendini korumak adına ölüm cezasının verilebilirliğini kabul eder. Toplum korunmasında hürriyeti engelleyen cezanın yetersiz kalması da ölüm cezasını zaruri kılmaktadır²⁸⁰.

Devletin emniyetini toplumun güvenliğini sağlamak hallerinde taarruz eden kişi ölüm cezası ile cezalandırılmaya layıktır. Devletin öldürme hakkı olduğunu değil, savaş zamanı düşmana karşı tavır gereği olması gereken bir kendini savunmadır diyerek izah edilmiştir. Özellikle savaş hallerinde devlete karşı işlenen suçlar ve terör suçları devletin varlığını tehlikeye atmakta denmektedir. Bu tehlikeden dolayı devletin de kendini müdafaa hakkı doğmakta ve ölüm cezası ile kendini savunmaktadır denmektedir²⁸¹. Düşünce temelli ve kabuller üzerine bir görüştür. Adaletin yalnızca kısasla ya da meşru müdafaa ile sağlanabilecek olmasına dair kanıt yoktur.

3.4.1.4. Uygulanmamasının Devlete Mali Külfet Oluşturması

Ölüm cezası uygulanmayıp mahkumun rehabilite edilmeye çalışılarak cezaevine gönderilmesinin oldukça masraflı bir süreç olduğunu, devlete mali bir külfet oluşturduğunu ve bunun yanlış olduğunu savunan görüştür. Ceza, en az mali külfet oluşturacak şekilde verilmeli diyerek yalnızca ölüm cezası verilmesinin bir mahkumu cezaevinde yaşatıp rehabilite olması için ona kaynak ayırmaktan daha evla olduğunu

²⁷⁸ Erem, *Ölüm Cezası*, 4.

²⁷⁹ Erem, *Ölüm Cezası*, 4.

²⁸⁰ Erem, *Ölüm Cezası*, 4.

²⁸¹ Erem, *Ölüm Cezası*, 8.

altı çizilmiştir. Toplumun ortak mutluluğunu engelleyen kişiler az masraflı ölüm cezası uygulanması sureti ile yaptırıma maruz kalmalıdır demektedirler²⁸².

Ölüm cezasının az masraflı olduğu iddiası ise doğru değildir. Aksine ölüm cezasının da çok masraflı olduğu iddia edilmektedir. Yalnızca cezanın uygulanışı açısından bakılmasının yanlış olduğu söylenmektedir. Ölüm cezasıyla karşı karşıya gelen kişilerin genelde avukat ücretlerini ödeyememelerinden kaynaklı devlet tarafından hukuki destek görmeleri gerekmektedir. Bu süreçteki avukatlar ve dava masrafları devlete yüklü bir hukuki destek masrafı oluşturmaktadır. Ayrıca böyle davalarda adli deliller, ruh sağlığı uzmanları gibi pahalı desteklere ihtiyaç duyulacaktır. Jüri seçimi ve duruşmalar çok daha ayrıntılı ve masraflı olacaktır. Hem tutukluluk hem hükümlülük kısmında kaldıkları yerler farklılaşacak ve birçok ek güvenlik, gözaltı, özel tesis hücresi gibi masraflar oluşacaktır. Ek olarak cezanın büyüklüğünden dolayı birçok itiraz hakkı tanındığından bu itiraz masrafları da vergi mükelleflerince ödenmektedir. Son olarak ölüm cezası uygulanırken oluşan masraflar da vardır²⁸³. Yani ölüm cezası da masrafsız bir süreç olarak değerlendirilmemelidir.

3.4.2. Aleyhe Görüşler

Aleyhte görüşler incelendiğinde ise, faydasız olması, adli hataların yapılabilecek olması, insan onuruna yakışmayan bir ceza oluşu, rehabilite şansının elden alınması ve uygulama dönemi ile ilgili yapılabilen haksızlıklar sayılmaktadır.

3.4.2.1. Faydasız Olması

Ölüm cezasına karşı olan görüşlerden biri de faydasız olduğu görüşüdür. Önceki sayfalarda açıklandığı üzere suç işleyen kişiler yakalanacaklarını yahut yargılanacaklarını düşünmezler. Hatta İngiltere’de düzenlenen bir raporda ölüm cezasının verilisini izlemenin dahi suçlular için caydırıcı olmadığı anlaşılmıştır. Aynı şekilde Almanya’da da Bernhard Duesing tarafından bir istatistik çıkarılmıştır.

²⁸² İlhan Akbulut, "Ölüm Cezası Geri Gelmeli Mi?", 19.

²⁸³ Death Penalty Information Center, "Maliyetler", Erişim 20 Mart 2025, <https://deathpenaltyinfo.org/policy-issues/policy/costs>

Almanya devleti ölüm cezasını kaldırdığında bir eyalet hariç hepsinde mağdur sayısında azalma olduğu görülmüştür²⁸⁴.

Becceria dört duvar içinde geçecek sefil bir hapis hayatının ölüm cezasından daha büyük bir ceza olduğunu iddia etmiştir. Cezaevlerinde yaşanan intihar vakıalarını da buna kanıt olarak ileri sürmüştür. Ölüm cezasını izleyenlerin bir kısmı öfke ve acıma yaşarken diğerleri bir gösteride gibi izlemektedir. İzlem sırasında yaşanan büyük hislerin sonrasında etkisini sürdüremediğini sürekliliğin asıl korkutucu olan olduğunun altını çizmiştir²⁸⁵.

3.4.2.2.İnsan Onuruyla Bağdaşmaması

Karşıt görüşlerden bir diğeri de ölüm cezasının insan onuruyla bağdaşmayan bir ceza olduğu düşüncesidir. İnsan onurunun her şeyden önce olduğunu savunan Alman ekolü önderliğindeki bu görüşte, insanı küçülten ve ona yakışmayan bir cezadır fikrini savunulmaktadır. Bu görüşte ölüm cezasının işkenceci bir ceza olduğu, kişilik haklarını ihlal ettiği, insan hayatının değerine bir saldırı olduğu ve asla insanlığa yakışmadığı savunulmaktadır²⁸⁶.

3.4.2.3.Adli Hatanın Telifisi İmkansız Zarar Doğurması ve Uygulanma Zamanı Sıkıntısı

Ölüm cezası telifisi imkansız zarar verecek bir hata olabilir²⁸⁷ denilerek aslında adli hataların verebileceği zararın büyüklüğü Faruk Erem tarafından işaret edilmiştir. Cezanın öngörülemeyen birçok negatif etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

İngiltere’de 1962 senesinde James Hanratty ölüm cezasına çarptırılmıştır. Ceza infaz edildiğinde yalnızca 25 yaşında olan genç adamın 9 yıl geçtikten sonra masum olduğu ortaya çıkmıştır. Polonya’da Tomasz Komenda isimli kişi cinsel saldırıdan yargılanmış ve 25 sene hapis cezasına çarptırıldıktan 18 sene sonra haksız yere tutulduğu ortaya çıkarak salıverilmiştir. Eğer ölüm cezasına çarptırılıyorsa telifisi hiçbir anlamda mümkün olmayacağı açıktır. Hapisten çıkmasıyla bir bağışlanma,

²⁸⁴ Albert Camus, Arthur Koestler, *Ölüm Cezası Üstüne Düşünceler*, 178.

²⁸⁵ Becceria, *Ölüm Cezası Üstüne Düşünceler*, 138.

²⁸⁶ Becceria, *Ölüm Cezası Üstüne Düşünceler*, 138.

²⁸⁷ Erem, *Ölüm Cezası*, 15.

parasal tazmin ve ikinci bir şans yakalayabilen Tomasz kaybettiği yıllara telafi olamayacak olsa da tazminat alabilecektir. Örneğin ABD’de parasal tazmin 308 milyon dolardır²⁸⁸.

ABD’deki Death Penalty Information Center’ın paylaştığı masumiyet veritabanına göre her sene yalancı şahitlikler, sahte itiraflar, adli hatalar, yanlış ve aldatıcı kanıtlar gibi birçok sebepten yanlış kararlar verildiği ve sonrasında suçlamaların düşürüldüğü görülmektedir. Yalnızca 2024 yılında 3 kişinin suçlamaları düşürülmüş ve ölüm cezasından kurtulmuşlardır²⁸⁹. Fakat gerekli doğru delillerin bulunamadığı, resmi hataların göz ardı edildiği ve ortaya çıkmayan gerçeklerden dolayı ölüm cezası iptal edilmeyen kişiler de olduğu barizdir. Bu nedenle ölüm cezası oldukça risklidir. Telifisi imkansız zararlar doğurmaktadır.

Ölüm cezasının uygulanma zamanı ile ilgili de birçok sıkıntı ortaya çıkmıştır. Bazı dosyalar aynı anda meclise gelmiş olsa dahi farklı zamanlarda genel kurula gidip görüşüldüğünden farklı dönem uygulamalarına tabii olmaları gerekmiştir. Örneğin bazı dosyalar önden görüşülüp ceza infaz edilmiş sonrasında diğer dosyalar infaz edilmeden Af Kanunu çıkmıştır. Genel kurula geç giden dosyalar aftan yararlanacaktır. Fakat ölüm cezasının telifisi imkansız olması dolayısı ile, dosyası önden gitmiş olanlar infaz edilmiş olacaktır. Aynı suçu işlemelerine rağmen genel kurulda geç görüşülenler ise ölüm cezasına mahkum olmayacaktır. Bu durum da bir çelişki oluşturmaktadır²⁹⁰.

Uygulama zamanı görüşüne verilecek en büyük örneklerden biri Malawi’deki Byson Kaula’dır. Kaulo ölüm cezası almıştır fakat celladın yorulması sebebi ile ölüm cezası 3 kez infaz edilememiştir. Bu süreç esnasında ülkesinde yönetim şekli değişmiş ve ölüm cezası infazları sona erdirilmiştir. Böylece Kaulo ölüm cezasından kurtulmuştur fakat infaz bekleme ve son anda kurtulma olayları mahkumun psikolojisini de derinden etkilemiş ve iki kez intihara teşebbüs etmiştir. Sonrasında ülkede ölüm cezası ile ilgili bir davada çıkan kararlar ceza sistemi değişmiştir. Kaulo yeniden yargılama talebinde bulunmuş ve sonrasında serbest bırakılmıştır. Kendisi ile

²⁸⁸ Bat, *Demokratik Hukuk Devletinde Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası*, 151.

²⁸⁹ Death Penalty Information Center, Masumiyet Veritabanı, Erişim 19 Mart 2025, <https://deathpenaltyinfo.org/facts-and-research/data/innocence>

²⁹⁰ Gemalmaz, *Ölüm Cezası*, 50.

birlikte ceza alan aynı suçu işleyen kişiler infaz edilip ölmüşken Kaulo belli bir süre hapis yatmış ve sonra serbest bırakılmıştır. Bu durum diğer kişiler adına haksızlık oluşturmaktadır²⁹¹.

3.4.2.4.Suçlunun Rehabilitasyon Şansının Elinden Alması

Son karşıt görüş ise suçluya ıslah ve rehabilite olma şansı verilmediğidir. Ölüm cezası, suçlunun altındaki insanı çıkarmadan yalnızca suçluyu yok eden bir yöntem olarak tanımlamaktadır. Islah edilmeyecek suçlu yoktur, bilim varsa çaresi vardır gibi sloganlarla ölüm cezası yerine farklı cezalar uygulanması gerektiği söylenmektedir.

Devletin amacı mahkumu topluma kazandırmak olmalıdır, ortadan kaldırmak değil denmektedir. Devletin adalet sağlayıcı ve iyileştirici olmak yerine ölüm cezası uygulayarak intikamcı olacağı söylenmektedir²⁹².

Devletlerin görevi, ölüm cezası vermek yerine bireyleri yaşatmak ve çağdaş uygarlıklar seviyesine çıkarmaktır. Bu görüşte ölüm cezasının gücü az olan devletlerin güç gösterisi olduğu söylenip cezanın hiçbir faydası olmadığı savunulmaktadır²⁹³.

3.4.2.5.Orantılılık İlkesine Aykırı Olması ve Şahsa Göre Ayarlanamaması

Bu görüşe göre ölüm cezası ile yalnızca kişinin yaşam hakkı elinden alınmamaktadır. Aynı zamanda bu kişinin cezayı alma ve bekleme süreci ile tekrar cezalandırıldığı ve bunun adil olmadığı söylenmektedir. Ölüm cezası kendi içinde derecelendirilecek bir ceza olmadığından birden fazla kişiyi öldürenle tek kişiyi öldürenin aynı cezayı almasının yanlış olacağı savunulmaktadır. Suçun ağırlığı, kaç kişiye karşı işlendiği gibi farkların önemsiz kalması ve yalnızca cezanın değil sürecin de ekstra bir ceza olarak görülmesi orantılı bulunmamaktadır²⁹⁴.

²⁹¹ BBC, “Cellat Yorgun Olduğu İçin Üç Kez İdamdan Kurtulan İdam Mahkumu”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47317412>.

²⁹² İşler, *İnsan Hakları Açısından Ölüm Cezası, Edebi Eserlerden Örneklerle*, 22.

²⁹³ Aliye Ak, *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de İdam Cezası Tartışmaları (1999-2017)* (Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi) 2019, 28.

²⁹⁴ Balcıgil, *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası AF Örgütü Konferanslarında Ölüm Cezası*, 97.

Bu görüşte ölüm cezasının yalnızca olağanüstü hallerde meşru olabileceği aksi halde orantılı bir ceza olmadığı fikri savunulmaktadır. Bu ceza dışında herhangi bir ceza toplumu koruma açısından yeterli olacaksa ölüm cezasına lüzum yoktur. Eğer avcı panteri ormanda görürse öldürmelidir fakat kafesin içinde gördüyse öldürmesi uygun değildir. Çünkü artık panter kuvvetsiz ve tehlikesiz bir haldedir alegorisi ile farklı cezalar uygulamak sureti ile ölüm cezasının bertaraf edileceği savunulmaktadır²⁹⁵. Fakat kafesin içindeki panterin tehlikesiz olduğu görüşüne katılmak her zaman mümkün değildir. Hapisten terör örgütü, suç örgütü yönetmekte olan kişiler de bulunmaktadır.

Bir diğer görüş de bu cezanın teknik olarak bir ceza olmadığı yalnızca bir yok etme olduğudur. Çünkü kişiye göre bölünebilen ya da şahsa göre ayarlanabilen bir ceza değildir. Fakat tarihte suçun türüne yahut ağırlığına göre daha kolay ve daha zor ölümler şeklinde düzenlenen birçok örnek vardır. Şahsın mesleğine ya da duruma göre de düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin asker, kurşuna dizilir. Yahut düşman komutanı özellikle aşağılamak için sandalyede ters oturtulup arkadan kurşuna dizilebilir. Çin’de çok daha ağır ve acı verici ölüm cezaları uygulanmaktadır. Fakat nihayetinde cezanın uygulandığı herkes ölmüş olacaktır²⁹⁶.

3.5. Ölüm Cezasına Dair Değerlendirme

Ölüm cezası ile ilgili görüşler incelendiğinde lehe olan görüşlerin; meşru müdafaa, cezanın zaruriliği, devlete mali külfet oluşturduğu görüşü ve caydırıcılık olduğu görülürken; aleyhe olan görüşlerin adli hataların yapılabilme olasılığı ve bunun yargıda güvensizlik ortamı oluşturabilme tehlikesi, faydasızlığı, insan onuruna yakışmayan bir ceza oluşu, rehabilite şansının elden alınması ve uygulama dönemi ile ilgili yapılabilen haksızlıklar olduğu görülmektedir.

Lehe olan görüşlerin değerlendirilmesi gerekirse meşru müdafaa görüşü suçlunun hayatta kalması bir tehlike iken, ıslahı bu tehlike kadar ağır basmıyorsa ölüm cezası ancak o zaman meşru olduğunu savunmaktadır. Eğer bir panter kafese konulmuş ve orada duruyorsa avcı onu öldürmez, fakat eğer durmuyorsa artık

²⁹⁵ Erem, *Ölüm Cezası*, 5-8.

²⁹⁶ Bat, *Demokratik Hukuk Devletinde Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası*, 151.

kuvvetsizleştirilmemiş ve tehlikelidir. Bu yüzden öldürülebilir denmiştir. Fakat bu görüş mantıklı değildir. Çünkü panter kafeste de olsa panterdir. Tehlike arz ediyorsa kafesten çıkma ihtimali olduğunda da tehlike arz edecektir. O nedenle kendi içinde tam tutarlı bir görüş değildir.

Savaş hallerinde uygulanabilirliği ise daha tutarlıdır. Terör ve bazı suçlar devlete karşı tehlike oluşturmaktadır. Yalnızca cezaevine girilmesi tehlikeyi önlememektedir. Avukatları aracılığı ile terör örgütü yöneten örnekler de bilinmektedir. Bu sebeplerle de ölüm cezası olmadan önleme olmayacağı görüşü savunulmaktadır.

Caydırıcılık görüşüne bakıldığında ise suçları önlemek için büyük bir korku hakim olması gerektiği savunulmaktadır. Hem suçu işleyen kişi için hem de daha ilerde suç işleme potansiyeli olanlar için büyük bir korkudur denilmektedir. Fakat çalışmada anlatıldığı gibi bu görüş de doğru değildir. Caydırıcılık başlığında bahsedildiği üzere tam aksine kanıtlar bulunmaktadır. Suçun büyüklüğünden ziyade suçlunun muhakkak ceza alacağını ve yaptığı fiilin karşılıksız kalmayacağını bilmesi caydırıcılık açısından çok daha iyidir.

Kısasa yönelik zaruriyet olduğu görüşü kendi başlığında değinildiği üzere daha çok düşünce ve inanç temellidir ve bilimsel bir dayanağı yoktur. Uygulamamanın devlete masraf oluşturmaması görüşü de yine kendi başlığında çürütüldüğü üzere uygulanmasının da masraflı bir yol olması açısından kendi kendini dengelemektedir.

Aleyhe görüşler ise; daha önce sayıldığı gibi, adli hataların yapılabilme olasılığı ve yargıda güvensizlik ortamı oluşturabilme tehlikesinin başı çektiği görülmektedir. Sonrasında faydasızlığı, pahalılığı, insan onuruna yakışmayan bir ceza oluşu, rehabilite şansının elden alınması ve uygulama dönemi ile ilgili yapılabilen haksızlıklar gelmektedir.

Özellikle adli hata yapılma olasılığı çok önemlidir. Çünkü çalışmada anlatıldığı gibi tek bir yanlış kanıt, çok büyük ve döndürülemez zararlara yol açabilmektedir. Hem ceza verilecek kişinin hayatını mahvedecek hem de yargıya güveni zedeleyecek kararlar ortaya çıkabilmektedir. Bunu sıfırlamak imkansızdır. İnsanın olduğu yerde

hata payının olduğu her zaman düşünölmelidir. Bu nedenle ölüm cezası en adi suçlar için dahi olsa masumiyet karinesi düşünösesi ve adli hata yapılması olasılığı açılardan bakıldığında uygulanması oldukça zor olması gereken bir cezadır.

Faydasızlığı görüşü daha önceki bölümlerde anlatılan eski çalışmalara bakılarak, caydırıcılık görüşünün tam aksini savunan görüştür. Bu görüş daha önce ölüm cezası uygulandığını bilfiil görse dahi kişilerde zannedildiğı gibi bir etki uyandırmadığını, ya da kanunda ölüm cezası düzenleniyor diye suçu işlemekten vazgeçmediğini gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda cezanın da pahalı bir yöntem olduğunu ve faydasız bir ceza için büyük meblağlar harcanması gerektiğı de söylenmektedir.

Cezanın insan onuruna yakışmayan ve rehabilite şansını tamamen elden alan ceza olduğundan uygulanmaması gerektiğı görüşleri incelendiğinde ise cezanın insanın yaşam hakkını elinden alması makul görülmemektedir. İnsan yalnızca doğarak doğal haklar kazanmıştır. Bunun en temel ve en önemlisi yaşam hakkıdır. Diğer tüm hakları kullanabilmemiz bu hakka bağılıdır. Böyle önemli bir hakkın, bir suç yahut bir hata sonucu, devlet eliyle insanın elinden alınabilecek olması makul değildir. Özellikle adli hataların yaşanabilecek olması ve telafisi mümkün olmayan zararlar ortaya çıkacağı görüşü bu görüşü desteklemektedir.

Orantılılık ilkesine aykırı olması görüşünde de suçun ağırlığı, kaç kişiye karşı işlendiğı gibi farkların önemsiz kalması ve yalnızca cezanın değil sürecin de ekstra bir ceza olarak görülmesi orantılı bulunmamaktadır. Cezadan çok bir yok ediş olduğu fikrine dayanan bu görüş tarafımızca oldukça mantıklıdır.

Ölüm cezasının yalnızca yüzde yüz kanıtlanabilir suçlarda, belli hallerde uygulanabilir olması riskleri olmakla birlikte mantıklıdır. Vatana ihanet gibi suçlarda, savaş hallerinde yahut tüm toplumun önünde gerçekleşen, adli bir hata olması mümkün olmayan bazı durumlarda uygulanabilirliği tartışılabilir. Fakat bunun da uygulama alanı bulması oldukça zor olduğundan ve yargı süreci suistimale açık olduğundan, pozitif hukukla yönetilen ölkelerde böyle bir cezanın kanunlarda olmaması çok daha uygun olacaktır.

4. SİNEMADA ÖLÜM CEZASI

4.1. Sinemada İnsan Hakları

Haklar ancak gerekli bilinç oluşumuyla kullanılabilir hale gelir. Pozitif hukuk tek başına burada yetersiz kalabilmektedir. Çünkü hakkın yalnızca hukuk ve iktidarca sağlanıyor olması, onun kişilerce kabul görüp talep edileceği anlamına gelmez. Önemli olan halka da farkındalık kazandırmaktır.

Yaşam hakkını teorik olarak savunmak hukuki olarak imkan dahilinde olsa da çok ağır suçlardan hüküm giymiş bir kişinin, bir insan öldürenin yahut bir çocuk tacizcisinin yaşam hakkını savunmak zor olabilmektedir. Bazı hakların ve sınırlarının, farklı açılardan bakıldığında, derinlemesine analiz yapıldığında herkes adına talep edilebilmesi bu şekilde düşünülebilmesi daha kolay olacaktır. Kısaca teorik olan hakkı, yalnızca bir tanım olmaktan çıkarıp pratikte talep edilebilir hale getirebilmek için başka açılardan bakılması, görüş şeklinin değiştirilip çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için de bazı araçlara ihtiyaç duyulur. Sanat, bu araçların en öne çıkanlarından.

Halkın dikkatini çekip, sahip olduğu haklara ve talep edebilecekleri ya da tahammül etmeyecekleri sınırları göstermek için en iyi sanat dallarından biri sinemadır. Belli ülkelerde, bölgelerde yaşananları insanlara anlatıp farklı perspektifler kazandırabileceği gibi, o bölgelerde sıkıntılara karşı duruş sergileyerek farkındalık oluşturabilir²⁹⁷.

Sinema; ilk dönemlerinden itibaren tarihten nasıl ders çıkarılacağı, tarihin tekrarlanıp tekrarlanmayacağı gibi bazı tarihsel ve felsefi soruları cevaplamaya çalışmış ve izleyenlere birçok mesaj vermiştir. Dolayısıyla son yüzyıldaki soykırım ve insan hakları ihlallerine sanal tanıklar yaratmada filmlerin yapımı ön plana çıkmıştır. İnsan haklarının anlaşılması ve tanımlanmasında sinema büyük bir etki yaratmıştır. Bu

²⁹⁷ A. Aslı Şimşek Öner, *Kentte İnsan Haklarından “Kente Hakka Mı Kentin Haklarına Mı? Sinema ve İnsan Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme, Sinema Filmlerinde İnsan Hakları*, 10.

anlamda filmlerin sadece sanata değil aynı zamanda felsefeye de bir araç olduğu söylenebilir²⁹⁸.

Bu bölümde, önce diğer insan haklarına yönelik bazı çalışmalardan ve filmlerden bahsettikten sonra ardından ölüm cezası hakkında seçtiğimiz on filmi felsefi bir araç olarak kullanıp detaylı inceleyerek filmlerin bakış açımıza etkilerini tartışılacaktır.

4.1. 1. İşkence Yasağı

İşkence, sözlükte bir kimseye fiziksel veya manevi olarak yapılan şiddetli eziyet olarak tanımlanmaktadır²⁹⁹. Uluslararası hukuk metinlerinde net bir tanım yapmak ise oldukça zordur. Toplumların kültürel farkları uluslararası bir tanım yapmayı zorlaştırmaktadır. Ayrıca net bir tanım kapsamı belirleyecek ve daha sonra ortaya çıkabilecek benzer fiillerin tanımlanmasını zorlaştıracaktır³⁰⁰. O nedenle net bir kapsamlı tanım yerine belgelerdeki açıklamalar ve mahkeme kararlarındaki kullanımlar ele alınmıştır.

İşkence veya Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi³⁰¹,nin ilk maddesinde bir işkence tanımı söz konusudur. Bu tanım; “bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetin herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakati ile uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ıstırap veren bir fiil” şeklindedir.

İkrar yahut bilgi edinimi için kişiyi cezalandırmak, korkutmak amacıyla bir kamu görevlisi eliyle yahut yönlendirmesiyle gerçekleştirilen, bilinçli tüm fiiller işkence tanımına uymaktadır. Bu tanımda dört ana kısım vardır. Şiddetli bir bedensel

²⁹⁸ Tümay- Mutlu, “Human Rights, In Films: A Thought Experiment on a Theretical Basis”, 55.

²⁹⁹ TDK Güncel Türkçe Sözlük, “İşkence”, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 09 Mart 2025)

³⁰⁰ İlhan Üzülmöz, *Türk Hukukunda İşkence Suçu* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2003), 10.

³⁰¹ İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, İşkence veya Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, Erişim 09 Mart 2025, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093751bm_10.pdf

ruhsal acı oluşturulması, bunun bilinçli yapılması, bilgi almak, cezalandırmak maksadıyla yapılması ve kamu görevlisi yahut devlet adına hareket eden biri tarafından yapılmasıdır. Dördü birlikte olduğunda işkence olarak tanımlanabilmektedir³⁰².

İşkence ile kişinin maddi ya da manevi bütünlüğüne bir saldırı söz konusudur. Maddi olarak direkt vücuda yapılan saldırılar ele alınabilir. Yakmak, askıya asmak, elektrik vermek gibi örnekler verilebilir. Manevi işkence ise hakaret, küfür, işkence izletmek şeklinde yapılabilir³⁰³. İşkence yasağı, İHEB 5. maddesinde³⁰⁴ ve AİHS'in 3. maddesinde³⁰⁵ düzenlenmiştir.

İşkence konusunda ilk örnek verilecek film olan İçimdeki Yangın³⁰⁶ filmine bakıldığında Ortadoğu'ya bir ayna tuttuğunu söyleyebiliriz. Birçok yönden işkenceyi konu edinen filmde Lübnan İç Savaşı konu alınmıştır. Bu filmde İç Savaş sırasında insanların yaşadıkları gözler önüne serilerek hem maddi hem de manevi işkencelere nasıl maruz kaldıkları gösterilmiştir. Savaşın insanı nasıl kendine ve kültürüne yabancılaştırdığı, işkencenin hem işkenceci hem de işkence edilen üzerindeki etkileri ve nasıl korkunç sonuçlar getirebileceği gözler önüne serilen filmde yıllar önce elinden alınan oğlunun büyüüp farkında olmaksızın kendi annesinin işkencecisi olduğu ele alınmış ve “1+1=1” midir sorusuyla izleyeni derinden sarsan, bir kadının oğlu ve tecavüzcü işkencecisinin aynı kişi olduğunu keşfettiği bir filmidir. İşkencenin korkunçluğunu gözler önüne serilmektedir.

Olimpa Garajı³⁰⁷ filminde ise 70'li yılların sonundaki Arjantin'deki darbeci yönetimin mensuplarının isyan eden bir kadına yaptıkları işkenceler konu edinilmektedir. Ünlü işkence garajı Olimpa Garajı hem işkencecinin yaşadığı yabancılaşmayı hem de işkence edilenin travmasını gözler önüne sermektedir.

³⁰² Aisling Reidy, “İşkencenin Yasaklanması –Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz”, İnsan Hakları El Kitapları No:6, Avrupa Konseyi, Almanya (2001), 20.

³⁰³ Zeki Hafizoğulları, Muharrem ÖZEN, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (Ankara: USA Yayıncılık, 2015), 123.

³⁰⁴ “Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulanamaz.”

³⁰⁵ “Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.”

³⁰⁶ Denis Villeneuve, *Incendies*, (2010), <https://www.imdb.com/title/tt1255953/>

³⁰⁷ Marco Bechis, *Garage Olimpo*, (1999), <https://www.imdb.com/title/tt0201631/>

Yalnızca kitabı bilgiyle anlaşılamayacak olan işkence travması ve kişilerin yaşadıkları sıkıntılar filmlerle gözler önüne getirilmiş ve izleyenler üzerinde kalıcı bir etki bırakmıştır.

4.1.2. Kölelik ve Zorla Çalıştırma Yasağı

İHEB madde 4'te düzenlenmiştir³⁰⁸. Ve beyanname ile kölelik ve zorla çalıştırılma yasaklamıştır. Ayrıca Beyannamenin 15. Maddesinde de bu hakkın mutlak haklardan olduğunun ve hiçbir sınırlamaya girmediğinin altını çizmiştir.

Aynı şekilde AİHS'de 4. Maddede³⁰⁹ düzenlenen yasak demokratik toplumun vazgeçilmez şartlarından olarak düzenlenmiştir. Zorla çalıştırma yasağı 18. Maddede istisnalarla sınırlandırılrsa da kölelik yasağına hiçbir sınır getirilmemiştir.

Kölelik ve zorla çalıştırma iç içe geçmiş kavramlardır. Birbirine benzemekle birlikte her birinin kavramsal sınırı farklıdır. Fakat üst bir kavrama sığdırmak mümkün olmadığından beraber ele alınmaktadır. “İnsan emeğinin istismarı” tanımı bir ortak çatı kabul edilebilir. Kölelikle AİHM'den çok önce de savaşılmaya başlanmıştır. 1815 Viyana Kongresi'nin Nihai Senedine eklenen Köle Ticaretinin Yasaklanmasına İlişkin Bildiri bir ilktir. Sonrasında yüzlerce anlaşma yapılmış fakat hiçbiri yeterli etkiyi oluşturmamıştır. Kölelik isminden uzaklaşsa da başka şekilde insan sömürüleri uzun yıllar devam etmiştir. AİHS'le birlikte daha büyük bir korucu çatı edinmiş ve uygulama bulmuştur³¹⁰.

³⁰⁸ “Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz, kölelik ve köle ticareti her türlü biçimde yasaktır.” Aynı şekilde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de 4. Maddesinde “Hiç kimse köle ve kul halinde tutulamaz. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz.”

³⁰⁹ “1. Hiç kimse köle ya da kul durumunda tutulamaz 2. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz. 3. Aşağıdaki haller, bu madde anlamında “zorla çalıştırma ya da zorunlu çalışma” sayılmaz: a) Bu Sözleşme'nin 5. maddesinde öngörülen koşullara uygun olarak tutulu bulunan bir kimseden, tutulu bulunduğu sırada veya şartlı tahliyeden yararlandığı süre içinde olağan olarak yapması istenilen bir iş; b) Askeri nitelikli herhangi bir hizmet veya vicdanî reddin meşru sayıldığı ülkelerde, vicdanî reddi seçen kişilere zorunlu askerlik hizmeti yerine gördürülebilecek başkaca bir hizmet; c) Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz veya afet hallerinde gerekli görülen her hizmet; d) Olağan yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her türlü çalışma veya hizmet.”

³¹⁰ Ali Bal, “Kölelik, Zorla Çalıştırma ve Benzer Uygulamalara İlişkin Yasağın Uluslararası Hukuk ve AİHM İçtihatları Çerçevesinde Gelişimi”, YBHD, Yıl 4, (2019) s.55–112, 61.

AIHS’te asıl korunan hukuki değer kişinin maddi manevi bütünlüğü ve emeğidir³¹¹. AIHM de bu bağlamda verdiği kararlarda köleliği kişiyi bir nesneye dönüştüren durum olarak tanımlarken araya bir kulluk tanımı eklediği ve bunu da köleliğe yaklaştıracak şekilde özgürlükten mahrum bırakma olarak tanımladığı ve zorla çalıştırmanın daha ağırı olarak belirttiği görülmektedir³¹². Zorla çalıştırma yasağı ile ilgili olarak da bir müeyyide tehdidi altında, rıza olmadan yapıp yapılmadığı denetlenmelidir demiştir. Hem külfete hem rızaya bakılmış ve külfetin orantılı olup olmadığı denetlenmiştir³¹³. Yani aslında bu madde insan onuruyla bağlantılı olduğu kadar, irade hürriyeti, vücut bütünlüğü, düşünce ve seyahat hürriyeti gibi birçok maddeyle de bağlantılı kabul edilmiş çok önemli bir haktır.

12 Yıllık Esaret³¹⁴ filminde bu hak ele alınmaktadır. Normal hayatında özgür olan bir siyahinin kaçırılarak köle olarak satılışının hikayesi anlatılmaktadır. Solomon Northun’un gerçek hayat hikayesinden esinlenilen filmde önceki hayatı ve yaşadığı rahat güzel dönemler gösterilirken sonrasında yaşadıklarıyla da köleliğin nasıl insanlık dışı bir uygulama olduğu gösterilmiştir. Keman çalan ve ailesiyle güzel bir hayat yaşayan Solomon’un sonrasında gördüğü zulümler, eski hayatındaki vurdumduymazlığını ve böyle durumda olanlar için mücadele etmediğini kendisine fark ettirmiş ve çok pişman olmuştur. Daha önce bu konuda hiç düşünmemiş ve umursamamış Solomon’un sonraki acıları üzerinden izleten film utanç sebebi köleliği çok güzel bir perspektifle izleyiciye sunmaktadır.

4.1.3. Özgürlük ve Güvenlik Hakkı

Kişi özgürlüğü, kişinin özgür iradesiyle bulunduğu yerden başka yere gidebilmesi, serbestçe hareket edebilmesi hakkı olarak tanımlanabilir. Başkasının hakkını engellemediği sürece fiziksel bir özgürlük tanınmasıdır. Herhangi bir yerde tutulmasını önleyen bir haktır. Güvenlik ise bu özgürlüğe karşı tüm haksız müdahalelerden korunma hakkıdır. Belli kanuni kısıtlamalar hariç mahrum

³¹¹ Osman Doğru- Atilla Nalbant, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi: Açıklama ve Önemli Kararlar”, 1 (2012): 317, Erişim 15 Şubat 2025, https://www.academia.edu/17870804/Copy_of_I_HAS_Ac_%C4%B1klama_ve_O_nemli_Kararlar_cilt_1_Dog_ru_Nalbant

³¹² *Siliadin v. Fransa*, Başvuru No. 73316/0/ 26.07.2005, p. 122.

³¹³ *Van der Mussele v. Belçika*, Başvuru No. 8919/80 23.11.1983, para. 34-37, s.39.

³¹⁴ Steve McQueen, *12 Years A Slave*, (2013), <https://www.imdb.com/title/tt2024544/>

bırakılamayacak haklardır³¹⁵. Diğer tüm hakların kullanımına olanak sağlayan bu hak oldukça önemli bir haktır.

Kişi özgürlüğünün Demirbaş, kişilerin keyfi olarak yakalanıp tutuklanamaması, keyfi yönetimin kalkarak hukuki bir yönetim düzeni oluşması olarak tanımlarken³¹⁶, Altıparmak kişinin kendi kuralları ile kendine bir çerçeve çizmesi, dış baskılar olmaksızın kendi ideallerine yönelmesi olarak tanımlar³¹⁷. Şahbaz ise kişi özgürlüğünü çok geniş yorumlar ve konut dokunulmazlığı, özel yaşama saygı, haberleşme hürriyeti hatta evlenme hürriyetinin dahi bu özgürlüğün dahilinde olduğunu savunur³¹⁸.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı temel olarak, kişinin fiziki somut varlığını, kişiliğini ve kişilik bütünlüğünü teminat altına alarak yaşamını istediği şekilde, tehditten uzak yaşamasını sağlayan bir hak olarak tanımlanabilir³¹⁹.

İHEB’de de düzenlenmiştir. 3. ve 9. maddeleri bu hak üzerinedir³²⁰. AİHS’in 5. Maddesi³²¹ de bu hakkı son derece ayrıntılı şekilde ele almıştır.

³¹⁵ Dilaver NİŞANCI, “AİHM Kararları Işığında Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (AİHS m. 5) Ve Bu Hakkın İfade Özgürlüğü (AİHS m. 10) İle Amaçta Saptırma Yasağı (AİHS m. 18) Açısından İrdelenmesi”, DÜHFD, 26/44 (2021): 43.

³¹⁶ Timur DEMİRBAŞ, “Kişi Güvenliği”, İÜHF Mecmuası, 43 (1977), 150.

³¹⁷ Cüneyd ALTIPARMAK, “Ülkemizdeki Kolluk Düzenlemeleri Açısından Hukuk Devletinde Özgürlük ve Güvenlik İkilemi”, DÜHFD, 26/44 (2021):43.

³¹⁸ İbrahim ŞAHBAZ, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Kişi Özgürlük ve Güvenliği”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 58 (2005): 168.

³¹⁹ Mustafa Tarık ŞENTUNA, “İnsan Hakları Hukuku’nda Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı’nın Gelişimi”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2001/3 (2001): 984.

³²⁰ “Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır” ve “Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez.”

³²¹ “1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz: (a) Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkumiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması; (b) Kişinin, bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması; (c) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması; (d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması; (e) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması; (f) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması; 2. Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur. 3. İşbu maddenin 1 (c) fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya

Despot yönetimlerdeki baskı bu hakkın oluşumuna meydan vermiştir. Hukuksuz yakalamalar, tutuklanmalar arttıkça kişinin özgürlüğü güvence altına alınmak zorunda kalmıştır. Vazgeçilemez ve devredilemez haklardandır³²².

Esaretin Bedeli³²³ filminde kişi özgürlüğü çok net şekilde ele alınmıştır. Özgürlük teması üzerinden işleyen film aslında bu hakkın felsefi kökenlerine inmekte ve birçok açıdan özgürlük ve güvenlik hakkını irdelemektedir. 2 kişiyi kasten öldürme suçundan yargılanan fakat masum olduğunu iddia eden Andy’i konu alan film aslında adaleti ve umudu aşılama istemektedir. Yalnızca fiziksel özgürlüğünün gittiğini fakat zihninin halen özgür olduğunu belirten Andy, doğal bir adalet anlayışına inanmaktadır. Ve filmin sonunda bu adalet anlayışına göre özgürlüğünü geri almaktadır. Haksız yere özgürlüğü elinden alınan bir adamın cezaevi anılarını, tüm kötü yönleriyle ele alan film umudun her zaman olduğu ve insan için özgürlüğün en önemli şey olduğu fikrini aşılamaktadır.

Ferhan Şensoy’un Pardon³²⁴ filmi de bu hakkı konu almaktadır. Cezaevine giren 3 suçsuz arkadaşın hikayesini konu alan filmde, suç örgütü olmakla suçlanan kişilerin yaşadıkları absürt durum işlenmiştir. “Beni adamdan sayıp alacak örgüte zaten ben girmem” repliğiyle akıllara kazanan filmde yanlış anlama sonucu tutuklanıp uzun yıllar hapiste kalan bu sıkı dostlar sonradan gerçeklerin anlaşılmasıyla cezaevinden kurtulacaktır. Yönetici sınıfın adalet anlayışıyla normal adalet arasındaki farkın altını çizen filmde adalet kördür topaldır ama muhakkak doğru yere varır mottosuyla, gerçeklerin ortaya çıkması ile son bulmaktadır. Cezaevinden çıkanlara yalnızca bir “pardon” denilmesi üzerine “Adalet dediğiniz o kadar da adil bir şey değil demek ki” diyen oyuncunun sözleri çarpıcıdır. Kişinin güvenliğine ve özgürlüğüne

tutulan herkesin derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir. 4. Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve, eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir. 5. Bu madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir."

³²² Nişancı, AİHM Kararları Işığında Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (AİHS m. 5) Ve Bu Hakkın İfade Özgürlüğü (AİHS m. 10) İle Amaçta Saptırma Yasağı (AİHS m. 18) Açısından İrdelenmesi", 44.

³²³ Frank Darabont, *The Shawshank Redemption*, (1994), <https://www.imdb.com/title/tt0111161/>

³²⁴ Mert Baykal, *Pardon*, (2005), <https://www.imdb.com/title/tt0425333/>

riayet etmeyen kendi halkını sebepsiz yere hapsedip haksızlığa uğratan devletlere mizahi bir eleştiri getiren film, adil olmanın ve haklara riayet etmenin önemini vurgulamaktadır.

4.1.4. Adil Yargılanma Hakkı

Adil yargılanma hakkı, tarih boyunca insanların hak ve hürriyetlerini korumayabilmesi açısından oldukça önemli bir hak olmuştur. Eski metinlerde de düzenlendiği görülmektedir. İlk olarak Magna Carta’da “Adalet, satılamaz, geciktirilemez hiçbir özgür yurttaş ondan yoksun bırakılamaz” şeklinde geçmiştir. 1628 yılında parlamento tarafından krala sunulan Petition of Rights ve 1689 yılında parlamentoda kabul edilen Bill of Rights da bu hakkın geçtiği ilk belgelerdendir³²⁵. İlk belgede keyfi tutuklamaların sonu talep edilmiştir. Bu tutuklamalara karşı bir güvence istenmiş (Habeas Corpus) ve tutuklanan kişi hakim önüne çıkarılmadan tutulamaz denmiştir. İkinci belgede de mahkemenin suçluluğuna karar vermediği hiç kimsenin cezalandırılmayacağı ve cezaların zalimce ve olağanüstü olmaması gerekliliği düzenlenmiştir. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nin 7. ve 9. maddeleri de suç ve cezada kanunilik, geriye yürüme yasağı, masumiyet karinesi ve tutukluluğun istisnailiği gibi temel hukuk kurallarına değinmiş ve adil yargılanma hakkının temel unsurlarından bahsetmiştir³²⁶. 2. Dünya Savaşı sonrasında da İHEB’de³²⁷ ve AİHS³²⁸’de düzenlenmiştir.

³²⁵ Aybay, *İnsan Hakları Hukuku*, 36.

³²⁶ Aybay, *İnsan Hakları Hukuku*, 37.

³²⁷ “m.10: Herkesin, hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesinde ve kendisine herhangi bir suç isnadında bağımsız ve yansız bir mahkeme tarafından tam bir eşitlikle, hakça ve kamuya açık olarak yargılanmaya hakkı vardır.”

³²⁸ “m.6: 1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır. 3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek; b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak; c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddi olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek; d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya

Emile Zola'nın Dreyfus Olayı isimli kitabından uyarlanan “Subay ve Casus”³²⁹ filminde adil yargılanma hakkının altı çizilmiştir. Alman casusu olmakla suçlanan ve haksız şekilde vatana ihanetten tutuklanan Yüzbaşı Alfred Dreyfus'u ele alan filmde hem ayrımcılık yasağı ihlal edilerek hem de din, düşünce ve vicdan hürriyetine aykırı davranılarak adil bir yargılanma yapılmadığı gözler önüne serilmiştir. Adil yargılanmaması sonucu aldığı müebbet hapis cezasını değiştirmek için büyük bir hukuki mücadeleye giren Dreyfus, sonunda beraatle sonuçlanan mücadelesi sayesinde Fransızların ırkçı ve ayrımcı olan kesimini gözler önüne sermiş ve adil yargılandığında nasıl beraatle sonuçlanabileceğini gözler önüne sermiştir. İnsan haklarının önemi açısından oldukça önem arz eden bu olay, filmle çok daha büyük kitlelere ulaşmıştır.

Şikago Yedilisinin Yargılanması³³⁰ filminde 7 aktivistin Demokratik Parti Ulusal Kongresi'nde yaptıkları çağrı sonrası şiddetli çalışmaları konu alan ve bu çatışmalara yönelik politik yargılamayı eksene alan filmde, sonucu çoktan belli bir yargılama izlenmektedir. Hukuka aykırı birçok usulün gözler önüne serildiği ve bu usulsüz yöntemlerle kişilerin mahkum edilmeye çalışıldığı görülen filmde adil yargılanmanın önemi görülmektedir.

4.1.5. Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı

Kişi özel hayatıyla bir bütündür. Tek başına olabileceği ve kimse tarafından rahatsız edilemeyeceği bir alan sağlamak devletin görevleri arasındadır³³¹. Kişi kendisi ve ailesi ile ilgili göstermek ve açıklamak istediklerine kendi iradesiyle karar vermelidir. Bu toplumsal bilinç açısından oldukça önemlidir. Fikirler, yazılar, sanat eserleri halka arz edilmeden önce kişinin özel hayatına ait öznelardır. Bunları korumak devletin yükümlerindendir. İnsan kendi geleceğini, iç dünyasındaki hangi kısmı açıklamak isteyip istemediğine kendisi karar vermelidir. Özel hayat ve aile hayatı diye tanımladığımız kavramların sınırları çok net değildir. Somut örneklerle göre

çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek; e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.”

³²⁹ Roman Polanski, *J'accuse*, (2019), <https://www.imdb.com/title/tt2398149/>

³³⁰ Aaron Sorkin, *The Trial of the Chicago 7*, (2020), <https://www.imdb.com/title/tt1070874/>

³³¹ Ursula Kilkelly, “Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Sekizinci Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz”, İnsan Hakları El Kitapları No. 1 (Almanya: Avrupa Konseyi, 2001): 9.

belirlenmektedir. Toplumdaki gelişmeler, teknoloji, dönemsel değişimler özel hayat kavramının sınırlarını etkilemektedir. Özel hayata saygı hakkı kişinin somut olaya göre bakılacak olan özel hayatına dair devlet yahut başka kişilerce yapılacak müdahalenin hukuki olarak güvenceye alınmasıdır. Özel değerlerine dokunulan kişinin bununla ilgili hak talep edebilmesi, devletten kendisini korumasını isteyebilmesidir. Özel hayata saygı duyulduğu takdirde insan, insan onuruna uygun şekilde yaşayacaktır³³².

Özel ve aile hayatına saygı hakkı, İHEB'in 12. maddesinde³³³ geçmektedir. AİHS'in 8. maddesinde de geçer ve bu madde AİHS'in en geniş yorumlanan maddelerinden biridir³³⁴. Bu madde alt katman olarak dört temel hak barındırmaktadır. Özel hayat, aile hayatı, konut ve haberleşme hürriyetleri. Özel ve aile hayatına saygı hakkı oldukça geniş kapsamlı bir haktır. AİHM özel hayat kavramının çok geniş olduğunu ve tam bir tanımının yapılamayacağını söylemektedir. İçtihatlarda “bireyin kişiliğini serbestçe geliştirmesi ve gerçekleştirmesi” ile “kişisel bağımsızlık” kavramlarının baz alındığı görülmektedir. Asıl amacın kamu makamlarının keyfiyetine karşılık bir koruma olmasıdır. Negatif bir yükümlülük olarak devletin kamu makamlarının keyfiyetini önlemesi gerekmektedir³³⁵.

Devlet Düşmanı³³⁶ filminde bu hak ele alınmıştır. Filmde tamamen tesadüfen siyasi bir cinayete dair deliller elde eden Robert Dean'in hikayesi anlatılmaktadır. Bu delili ele geçirdikten sonra hükümete bağlı özel bir servisin hedefi haline gelen Dean devletin tamamen keyfi uygulamalarıyla büyük teknolojik imkanlar kullanılarak gözetlenmekte ve takip edilmektedir. Bu istihbarat teşkilatından kurtulmaya ve ailesiyle kariyerini kurtarmaya çalışan Dean'in devletin büyük gücünü kullanarak tüm

³³² Ursula Kilkelly, “Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Sekizinci Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz”, 10.

³³³ “Hiç kimsenin özel yaşamına, ailesine, evine ya da yazışmasına keyfi olarak karışılmaz, onuruna ve adına saldırlamaz. Herkesin, bu gibi müdahale ya da saldırılara karşı yasa tarafından korunma hakkı vardır.”

³³⁴ “1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. . Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.”

³³⁵ Şermin Birtane, “Özel Hayata Saygı Hakkı (AİHS 8. Madde) Bağlamında Çalışma Hakkı ve Mesleki Hayat İlişkisi”, Anayasa Yargısı, 38/2 (2021): 61.

³³⁶ Tony Scott, *Enemy of the State*, (1998), <https://www.imdb.com/title/tt0120660/>

hayatına nüfuz edişini izlerken aslında özel ve aile hayatına saygı hakkına saygı göstermeyen devletlerin kişiye neler yaşatabileceğini izleyici göstermektedir.

Aynı şekilde Azınlık Raporu³³⁷ filminde de özel bir polis biriminin cinayet önleme stratejisi anlatılmaktadır. Burada çok yüksek teknoloji artı bazı psişik güçleri kullanan birimin cinayet önleme ve çözme stratejisi anlatılırken, birimi kuran kişinin kendi oluşturduğu hukuksuzlukla karşı karşıya kalışı sonrası yaşadıkları anlatılmaktadır.

Truman Show³³⁸ filminde de aynı şekilde bu hakka değinilmiştir. Doğduğu günden itibaren tüm hayatı TV programında geçen Mr. Truman, bir programda olduğundan bihaber şekilde yaşarken özel hayatı, sırları tamamen televizyonda açık şekilde yayınlanmaktadır. Distopik bir anlatımı olan filmdeki kurmaca evren normal dünyayla bir bağ kurulmasına ve özel hayatın gizliliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Özel hayat kavramının olmadığı bir dünyada yaşamının zorluğunu gösteren film aslında bu hakkın ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

4.1.6. Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü

Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü batı insan hakları düşüncesinin temelinde yer alan haklardandır. Düşünce ve vicdan demokrasinin işlerliği için birer ön koşuldur. Bireye saygı ilkesini oluştururlar. Din özgürlüğü ise devletin dinsel vesayetine karşı bireyi koruyan bir haktır³³⁹. Devletin tarafsızlığı zaruridir. Negatif statü haklarındandır. Bir dine mensup olmak kişiye ne olumlu ne olumsuz bir etki sağlamamalıdır. Düşünce insan için bir beyin jimnastiğidir. İçsel yaşamının en hususi yerlerinden çıkar. Vicdan da ahlaki olanın davranışa uygulanması olarak

³³⁷ Steven Spielberg, *Minority Report*, (2002), <https://www.imdb.com/title/tt0181689/>

³³⁸ Peter Weir, *The Truman Show*, (1998), <https://www.imdb.com/title/tt0120382/>

³³⁹ Sabahattin Nal, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Düşünce Vicdan ve Din Özgürlüğü”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 57/4 (2002): 63.

tanımlanabilir³⁴⁰. İHEB'in 18. maddesinde³⁴¹, AİHS'in 9. Maddesinde³⁴² düzenlenmektedirler.

Piyanist filminde sırf aynı din ve ırktan olmadıkları için zulme uğrayanlar izlenmektedir. Varşova'da bir piyanist gözünden o dönem yaşanan tüm onur kırıcı muameleler, trajediler gözler önüne serilmektedir. İnsan onurunun ve insan haklarının ayaklar altına alındığı bir dönemi yansıtan film hem dönemine aynı tutmuş hem de ne sonraki kuşaklara o yaşananları anlatmak ve zorlu koşullarda dahi insan onurunun yaşatılmaya çalışıldığını göstermek açısından çok önemli bir film olmuştur.

Aynı şekilde 1. Bölümde verilen Schindler'in Listesi³⁴³, Hayat Güzeldir³⁴⁴ gibi Yahudi soykırımını ve din özgürlüğünün ihlallerini anlatan filmler ve yanlarında Gidecek Yer Yok³⁴⁵, 200 Metre³⁴⁶ gibi Filistin zulmünü anlatan filmler de örnek verilebilir.

4.1.7. İfade Özgürlüğü

İfade özgürlüğü, İHEB'in 19. maddesinde³⁴⁷ ve AİHS'in 10. maddesinde³⁴⁸ geçer. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de kuruluşundan itibaren bu hakla ilintili

³⁴⁰ Sabahattin Nal, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Düşünce Vicdan ve Din Özgürlüğü", 65.

³⁴¹ "Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, din veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve din veya inancını, tek başına veya topluca ve kamuya açık veya özel olarak öğretme, uygulama, ibadet ve uyma yoluyla açıklama serbestliğini de kapsar."

³⁴² "1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir. 2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir."

³⁴³ Steven Spielberg, *Schindler's List*, (1993), <https://www.imdb.com/title/tt0108052/>

³⁴⁴ Roberta Benigni, *Life Is Beautiful*, (1997), <https://www.imdb.com/title/tt0118799/>

³⁴⁵ Yuval Abraham vd., *No Other Land*, (2024), <https://www.imdb.com/title/tt30953759/>

³⁴⁶ Ameen Nayfeh, *200 Meters*, (2020), <https://www.imdb.com/title/tt12246266/>

³⁴⁷ "Herkesin kanaat ve ifade özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, müdahale olmaksızın kanaat taşıma ve herhangi bir yoldan ve ülke sınırlarını gözetmeksizin bilgi ve fikirlere ulaşmaya çalışma, onları edinme ve yayma serbestliğini de kapsar."

³⁴⁸ "1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir. 2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı

birçok karar vermiştir. İfade özgürlüğü ile ilgili temel prensipler de bu kararlar sayesinde şekillenmiş temel prensiplerini edinmiştir. İfade özgürlüğü, toplumun olmazsa olmazlarındır. İncitici yahut rahatsız edici düşüncelerin dahi korunmasını içeren bir özgürlüktür. Açık fikirlilik gerektirir. İfade özgürlüğünün üç unsuru bulunmaktadır. Bilgi edinme ve düşünme, bir görüşe sahip olma ve düşüncayı açıklama hürriyetleri. Ek olarak basın özgürlüğü ve diğer yayın organlarındaki özgürlükler sayılabilir.³⁴⁹

*Germinal*³⁵⁰ filminde Etienne Lantier'in hikayesi anlatılmaktadır. Maden yataklarına sahip küçük bir yere yerleşen ve iş arayan sıradan biri olan Lantier, kasabada yeni bir arkadaş edinecek ve hayatı değişecektir. Arkadaşı sayesinde madem ocaklarına giren Etienne, maden işçilerinin sıkıntılarını çok akından görecektir. Film hem maden sendikası kurup hem büyük bir grev düzenleyen Etienne'in maden sahipleriyle savaşını izletirken aslında işçi haklarını, sermayeyle savaşı, toplanma özgürlüğünü, ifade hürriyetini izletip tüm bunların işçinin bakış açısından görülmesini sağlamaktadır.

4.1.8. Ayrımcılık Yasağı

Ayrımcılık Yasağı, İHEB'in 7. maddesinde³⁵¹ ve AİHS'in 14. Maddesinde³⁵² geçer. Hukuken tüm insanlar eşittir. Eşitlik kavramıyla insanlar arasında bir ayrım olmadığını ifade etmektedir. Devlet herkese eşit muamele etmesi gereken bir yapıdır. Hukuk kuralları genel olsa da bazen eşitlik tam olarak aynı muamele anlamına gelmemektedir. Aynı durumda olanların aynı şekilde muamele görmesi olarak ifade

erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.”

³⁴⁹ Ahmet Bahçe, Abdullah Demir, “İfade Özgürlüğünün Teorik Boyutu ve Türk Hukukunda İfade Özgürlüğü”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4/2 (2017), 46.

³⁵⁰ Claud Berri, *Germinal*, (1993), <https://www.imdb.com/title/tt0107002/>

³⁵¹ “Herkes yasa önünde eşittir ve ayrım gözetilmeksizin yasa tarafından eşit korunmaya hakkı vardır. Herkes, bu Bildirgeye aykırı herhangi bir ayrımcılığa ve ayrımcı kışkırtmalara karşı eşit korunma hakkına sahiptir.”

³⁵² “Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.”

edilebilmektedir. Eşitlik hakkın negatif görünüşü iken, ayrımcılık yasağı daha pozitif yükümlülük barındırmaktadır³⁵³.

“Bülbülü Öldürmek³⁵⁴” filminde bir kasabada beyaz bir kadına edilen tecavüz araştırılmaktadır. Bu suçtan sanık olarak yargılanan siyahiyi beyaz bir avukat savunmaktadır. Bu avukat sırf bir siyahiyi savunduğu için birçok engelle karşılaşacak, çok fazla sıkıntı yaşayacaktır. Bu süreci avukatın küçük kızı gözünden seyirciye aktaran filmde o döneme ait birçok veriye rastlanmaktadır. Filmin geçtiği zamanda henüz eşitlik mantığı tam oturmamış ve ayrımcılık yasağı evrensel hukuka henüz dahil olmamıştır. Çekildiği dönemde de birçok önyargı vardır. Bu önyargılara rağmen çekilen filmde eşitlik ve ayrımcılık yasağı net şekilde vurgulanmıştır.

Geçtiğimiz yılların gündemden düşmeyen ve birçok ödül almış filmlerinden biri olan Parazit³⁵⁵ filminde de eşitlik konusu vurgulanmıştır. Yoksul bir ailenin oğlu zengin bir evde özel ders vermeye başladıktan sonra kendi ailesinin fertlerini sırayla eve sokmaya başlar. Fakat sonra işler beklenmedik bir hal alacaktır. Bu filmde bir yağmur sahnesi, zenginlerin olaylardan etkilenmesiyle fakirlerin etkilenmesi arasındaki farkı çok net işlemektedir. Farklı statülerdeki kişilerin dünyaya ve olayları bakışları arasındaki farkı çok güzel öne çıkaran film aslında temel ihtiyaçlarına dahi zor ulaşan insanların, ayrımcılığa uğradıkları bu dünyada, diğer hak ve özgürlüklerinin çok anlamı olmadığını sertçe izleyicinin yüzüne çarpmaktadır.

4.2.Ölüm Cezasının Filmler Üzerinden Değerlendirilmesi

Ölüm cezası, yıllardır tartışılan fakat üzerinde mutabakat sağlanamayan farklı fikirlerin olduğu ve dönemsel olarak bazı değişimlerin yaşandığı bir yaptırım türüdür. Hukukçular arasında dahi farklı görüşler bulunmaktadır. Sosyal medyadaki yoğun ölüm cezası talebi³⁵⁶ ile birleşen kitlesel hareket dürtüsü sonucu son dönemde daha sık tartışılır hale gelmiştir. Bu çalışmada ölüm cezasına tarihsel süreçleri, hukuki altyapısı,

³⁵³ Ulaş Karan, “Türk Hukukunda Ayrımcılık Yasağı ve Türk Ceza Kanunu’nun 122. Maddesinin Uygulanabilirliği”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 73 (2008), 149.

³⁵⁴ Robert Mulligan, *To Kill a Mockingbird*, (1962), <https://www.imdb.com/title/tt0056592/>

³⁵⁵ Bong Joon-ho, *Parasite*, (2019), <https://www.imdb.com/title/tt6751668/>

³⁵⁶ Odatv, “Küçük Narin Cinayeti İsyan Ettirdi İdam Tartışması Yeniden Alevlendi”, Erişim 26 Mart 2025, <https://www.odatv.com/guncel/kucuk-narin-cinayeti-isyan-ettirdi-idam-tartismasi-yeniden-alevlendi-120062756>.

görüşlerin temelleri yönlerinden yaklaşıldıktan sonra “Sinemanın ölüm cezasına dair bakış açısına nasıl bir etkisi oluyor?” sorusu cevaplanmaya çalışılacaktır.

Birçok kavramı herkesin anlayacağı şekilde anlatabilen ve kitleleri etkileyen sinemanın ölüm cezasına bakıştaki etkisi anlatılmak için on farklı film seçilmiş ve bu filmler üzerinden küçük metaforlar ve anlamlı sahnelerle, hukuk kitaplarında anlatılamayacak bazı etkilerin bazı sahnelerle verilebileceği işlenmek istenmiştir.

Seçilen filmler; İskoçya Kraliçesi Mary’nin İdamı (*The Execution of Mary, Queen of Scots*), 12 Kızgın Adam (*12 Angry Men*), Otomatik Portakal (*Clockwork Orange*), Ölüm Yolunda (*Dead Man Walking*), Öldürme Zamanı (*A Time to Kill*), Öldürme Üzerine Kısa Bir Film (*A Short Film About Killing*), Yeşil Yol (*Green Mile*), Ölümle Yaşam Arasında (*The Story of David Gale*), ve Cellat (*Schepherds and Butchers*), Sadece Merhamet (*Just Mercy*) isimli filmlerdir. Bu filmler çok fazla ödüle aday gösterilmiş ve birçok ödül almış filmlerdir.

Filmler özellikle farklı dönemlerden ve farklı görüşlerden seçilmiştir. 1895 yılında çekilmiş filmde de 2019 yılında çekilmiş filmde de ölüm cezası konusunun ele alındığı ve kitlelerin bu konu üzerine düşünmesinin ve fikirlerini sorgulamasının amaçlandığı gösterilmek istenmiştir.

Ölüm cezasının sinemada çok fazla ele alındığı ve bu konuda özellikle mesajlar verildiği farklı yılların farklı görüşleri ihtiva eden filmleriyle anlatılmak istenmiştir. Aynı zamanda seçilen filmlerden alınabilecek benzer dersler olduğu da gözler önüne serilmek istenmiştir. Filmlerde ayrıca ölüm cezasının farklı öznelerin hayatlarına da negatif etkileri olabildiği gösterilmek istenmiştir. Yalnızca sanığın ve ailesinin değil, onun yanında hakimin, avukatın, gardiyanın, celladın, akademisyenin, aktivistin, gazetecinin, tanığın, temizlikçinin hatta bu kişilerin ailelerinin bile ölüm cezasından etkilendiği filmler üzerinden gösterilmeye çalışılmıştır. Filmler tek tek incelenerek bu etkiler anlatılacaktır.

4.2.1. İskoçya Kraliçesi Mary'nin İdamı³⁵⁷ (*The Execution of Mary, Queen of Scots*)

Tarihte ölüm cezası ile ilgili bilinen ilk filmidir. 1895 yılında Thomas Edison'un yapımcılığını üstlendiği bu 18 saniyelik kısa film sinema tarihinin özel efekt kullanılan ve eğitilmiş oyuncuların içinde bulunduğu ilk film olarak da geçmektedir. Filmde Mary Stuart infaz sehpasına getirilir ve celladın baltayla başını kesmesi ile ve sonra yere düşen başı eliyle havaya kaldırmasıyla son bulur.

Çok kısa bir film olsa da tarihteki ilk film olması ve ölüm cezasının tüyler ürperticiliğini efektler ve profesyonel oyuncularla tüm çıplaklığı ile ortaya koyması açısından oldukça önemli bir filmidir. Tarihsel olayların yeniden toplumun göz önüne sunulması ve yaşanan olayların dramatikliğini hissettirmesi açısından sinemanın önemini vurgulayan ilk filmlerdendir. Görsel şiddet kullanılarak toplumda duygu ve empati oluşturulmuştur. Böylece izleyen kişinin ölüm cezası hakkındaki düşüncelerinin etkilenmesi amaçlanmıştır. Net sahneler ile izleyiciyi şok edip ölüm cezasının toplumsal ve etik açıdan sorgulanmasına sebebiyet verilmiştir.

4.2.2. 12 Kızgın Adam³⁵⁸ (*12 Angry Men*)

Film tüm zamanların gelmiş geçmiş en ünlü filmlerinden biridir. Öyle ki hem dünyanın en çok izlenen filmleri arasında yer bulmuş hem de eleştirmenlerden tam not almıştır. 1957 yılında vizyona giren film 2007 senesinde ülkesinde; kültürel, tarihi ve estetik olarak en önemli filmlerden seçilmiş ve ABD Ulusal Film Arşivi'ne alınmıştır³⁵⁹.

Filmde bir mahkeme jürisi konu edilmektedir. Şehrin yoksul bölgelerinden birinde yaşayan bir sanık vardır. Sanık babasının cinayeti ile suçlanmaktadır. Bu cinayeti işleyip işlemediğini anlamak için toplumun farklı kesimlerinden 12 kişilik jüri oluşturulmuştur. Bu sanığın suçlu ya da suçsuz olduğuna karar verebilmek için

³⁵⁷ Alfred Clark, *The Execution of Mary, Queen of Scots*, (1895), <https://www.imdb.com/title/tt0132134/>

³⁵⁸ Sidney Lumet, *12 Angry Men*, (1957), <https://www.imdb.com/title/tt0050083/>

³⁵⁹ Library of Congress, "Library of Congress Announces National Film Registry Selection for 2007", Erişim 10 Mart 2025, <https://www.loc.gov/item/prn-07-254/>.

oybirliği sağlamaları gerekmektedir. Eğer 12 kişi de sanık suçludur derse sanık ölüm cezasına mahkum edilecektir. Aksi halde jüri kendini feshedecektir.

12 jüri bir odaya alınır. Yılın en sıcak günü olduğu söylenen o günde vantilatörün bozuk olduğunu düşündükleri bir odaya geçilmiştir. Kimse çalışıyor mu diye bakmaz çünkü topluluk psikolojisi ile bozuk olduğuna karar verilmiştir. Aynı bu olaydaki gibi az düşünüp çoğunluk psikolojisi ile odadan hızlı kurtulmak için en kısa sürede karar vermeleri sağlanmak istenmektedirler.

11 jüri üyesinin tartışmalar sonunda mutabık kaldığı sonuca yalnızca 8 numaralı jüri itiraz etmektedir. Bu jüri ölüm cezasının çok büyük bir ceza olduğunu savunmaktadır. Bu jüri bembeyaz giyinmiş bir mimardır. Diğer 11 kişini koyu giyindiği bu ortamda yalnızca kendisi beyaz giyinerek aslında aydınlığı temsil eden kişi olduğu metaforu görölmektedir. Aynı zamanda bu jürinin *ölüm cezasının orantısızlığı* görüşünü savunduğu görölmektedir.

Tek kişi dahi olsa ikna edilmesi gereken bu jüri diğer üyelerin sabrını zorlasa da birini ölüm cezasına göndermenin kolay olmaması gerektiğini ve herkesin tam anlamıyla ikna olması gerektiğini savunan 8. üye herkese rağmen savunmasına devam edecektir. Önyargıları yüzünden kolay karar verdiklerini ve evlerine dönmek istedikleri için detaylı düşünmediklerini iddia eden 8. üye, olaya ve davaya yaklaşımla birçok fikir değiştirecek ve adil bir yargılanma nasıl olması gerektiğini gösterecektir.

Görgü tanığı olmasından dolayı onların ifadeleriyle hemen ikna olan 11 jüri üyesine “*bu tanıklar yanılıyor olamaz mı?*” diyerek farklı bir bakış açısı sunan 8. üye diğer tüm jürileri şaşırtmıştır. Bu bakış açısı *adli hataların telafisi imkansız zararlar oluşturunabileceği görüşüne* örnektir. Zihnin bir kamera olmadığını ve bir süre sonra kusursuz şekilde aynı görüntü oynatamayacağını, insanlar gördükleri ya da duydukları şeyi yanlış aksettirebileceği görüşleriyle hareket eden 8. üye zaman içinde diğer üyeleri de teker teker yanına çekecektir.

Eşitlik sağlandığı zaman o sıcak hava yerini yağmura bırakacak ve vantilatörün de çalıştığı anlaşılacaktır. Aslında bunlar da filmde birer metafordur. Adalet yavaş yavaş yerine gelmeye başladıkça ağırlık kalkmış ferahlık gelmiştir.

Filmin başında suçlu olduğunu düşünen ve çoğunluk psikolojisi ile rahat hareket eden üyelerin, 8. üyenin konuşmaları ile zamanla düşünce değiştirdiği ve sosyal etkiye kapılıp diğer görüşe döndüğü görülecektir. Kişi sayısı 12'den fazla olsaydı belki tek kişinin onları ikna etmesi daha zor olacak olsa da yine de bu örnekleme her birini düşüncesinin tersine ikna edebilmiştir. Burada hiç kimsenin birbirini tanımaması ve bir daha görme olasılıklarının çok düşük olması da kişilerin fikrini rahat değiştirebilmesine sebebiyet vermiştir. Önyargılı olan ve özellikle davayı kişiselleştiren kişilerse fikirlerini en sonda da olsa değiştirmek durumunda kalacaklardır.

Azınlık etkisi, yeterli ve istikrarlı ise büyük toplulukları etkileyebilir. Burada da kitle psikolojisi gözler önüne serilmektedir. Filmin en başında birkaç kararsız üyenin herkes kaldırıyor diye el kaldırdığı görülmektedir. Bu kişileri konuşarak etkilemek daha kolaydır. Ve fikir azınlıkta da olsa, önce böyle kişiler kendi tarafına çekilerek çoğunluk oluşturmak daha kolaydır.

Film boyunca seyirciyi de 13. Jüri gibi odada tutan siyah beyaz filmde, kişi ölüm cezası ve adil yargılanma üzerine çok derin düşüncelere dalacaklardır. Yanlış kanıtların yahut yanlış ifadelerin nelere mal olabileceğini yalnızca 12 kişinin konuşmalarını, sıkıntılarını, önyargılarını, taraf değişikliklerini izleyerek anlayacaklardır.

4.2.3. Otomatik Portakal³⁶⁰ (*A Clockwork Orange*)

Film Anthony Burges'in aynı isimli romanından uyarlanmıştır. 1971 yapımı bu filmde başroldeki Alex ve arkadaşları toplum düzenine karşı şiddet dolu eylemler gerçekleştiren bir çetedir. Alex'in çetesi tecavüz, cinayet gibi büyük suçlar işleyerek anarşist bir hayat sürmektedirler. Bir gün çetesinin ihanetine uğrayan ve yakalanan Alex hapishaneye gönderilir. Ölüm cezası ile yargılandığı esnada hapishanede

³⁶⁰ Stanley Kubrick, *A Clockwork Orange*, (1971), <https://www.imdb.com/title/tt0066921/>

“*Ludovico Tekniği*” diye bir tedavi olduğunu öğrenir. Bu teknik kişinin öldürölmek yerine rehabilite edilebileceği inancını taşıyan ve değişik yöntemlerle insanın içindeki şiddet duygusunu kaldıracakını iddia eden bir tekniktir. Bu şekilde cezadan sıyrılabileceğini düşünen Alex kendini bu tedaviye denek olarak aldırır.

Ludovico tedavisinde kişinin beynine zararlı bir teknikle şiddet görüntöleri izletilerek şiddet eğilimi ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Alex’in şiddete karşı duyduğu tüm istek ve arzular yok edilir ancak bu süreç Alex’in iradesinin de yok olmasına ve otomatik portakal gibi bir robot olmasına sebebiyet verecektir. Çok sevdiği Beethoven müziği bile tedavideki videolarda bulunduğu için kendisini tiksindirmiştir. Tedaviyi alıp dış dünyaya çıktığında sürekli ezilen, itilen, kullanılan bir kurban olmuştur. Farkında olmadan daha önce suç işlediği bir eve girip oradaki adamın onu tanınmasıyla kendini bir işkencenin içinde bulacaktır. Adam daha önce karısına zarar vermiş olan Alex’in Beethoven’ın 9. Senfonisi’ni duyunca çıldırdığını gazetede okuduğundan ona müziği açarak işkence yapar. Buna dayanamayan Alex intihar eder fakat başarılı olamaz. Hükümet intihar olayı sonrasında tedavinin insanlara yaptığı bu etki fark eder ve onu eski haline döndürür.

Film ölüm cezası ile ilgili *rehabilitasyon şansının elinden alınması* fikrini ele almaktadır. Filmdeki suçlunun ölüm cezası yerine psikolojik bir ölüme tabii tutulması aslında rehabilitasyonun nasıl olmaması gerektiğine örnektir. Hem ölüm cezası hem de psikolojik ölüm gibi olan Ludovico tekniğinin şiddetin birer biçimi olduğunu ve insan iradesini yok sayarak insani olmayan yöntemler kullanılmasının yanlışlığını gözler önüne serer. Bireyin yalnızca fiziksel olarak hayatta kalıp ruhsal olarak ölmesinin hiçbir manası olmadığını o nedenle rehabilitasyonun önemini ve çok hassas şekilde ele alınması gerektiğini izleyiciye gösterir.

Filmde Alex ve arkadaşlarının bile isteye, ölüm cezasından korkmaksızın sırf zevk için suç işlemleri de ölüm cezasının *faydasızlığına* verilebilecek bir örnektir. Çünkü kanunda ölüm cezası olması yahut onu alabilme ihtimalleri onları korkutmamakta aksine yaptıkları her şeyden keyif almakta ve isteyerek yapmaktadırlar. Film birçok görüşü barındırması açısından özellikle seçilmiştir.

4.2.4. Öldürme Üzerine Kısa Bir Film³⁶¹ (*A Short Film About Killing*)

1988 yılında çekilen Öldürme Üzerine Kısa Bir Film'i daha iyi anlamak için yönetmenin içinden çıktığı süreci ve kafa yapısını anlamak önemlidir. Krzysztof Kieslowski 2. Dünya Savaşı'nın ortasında 1941 yılında doğmuştur. Ülkesi Polonya'nın içinden geçtiği tarihi sürece tanıklık ederek büyümüştür. Çocukluğu çok kolay geçmese de sinemaya tutunarak ayakta kalmaya çalışan Kieslowski sinemanın şairi olarak anılmaktadır. Polonya'nın en ünlü sinema okulu olan National Film School in Lodz'da okumuştur³⁶². Sinemayla ilgili şu sözleri aslında yapmak istediği birçok şeyi açıklamaktadır. “Sinema hiçbir şeyi değiştirmez, ama insanların birçok şeyi anlamalarını sağlar. Dünyayı değiştirecek olan şey filmler değil, o filmleri izleyen insanlardır³⁶³.”

Film özellikle Polonya'da ölüm cezasının askıya alındığı yıl çekilmiştir. 1988 yılında çektiği Öldürme Üzerine Kısa Bir Film'i çekme amacını da şu sözlerle anlatmıştır:

“Filmi çekmemin sebebi, ölüm cezası verilirken yapılan eylemlerin benim adıma yapıldığını düşünmem. Ben toplumun bir parçasıyım, vatandaşıyım. Birileri bir başkasının boynuna ip geçirip ayağının altındaki tabureyi tekmeliyorsa bu aynı zamanda benim adıma yapılan bir eylemdir. Ben bunu istemiyorum. Aslında film ölüm cezasından çok öldürmeyle ilgili. Hangi sebeple olursa olsun, kimi öldürürseniz öldürün, öldürülen kim olursa olsun, öldürmek yanlıştır. Son olarak da ülkemizin insanının birbirine acımadığı, birbirinden nefret ettiği, kimsenin birbirine yardım etmeyip yalnızca engel olduğu dünyasını anlatmak istemem. Yalnız insanların dünyasını anlattım, insanların birbirlerini attıkları dünyayı³⁶⁴.”

Aslında yönetmenin yaşam hakkının ne kadar önemli olduğunu, kimsenin devlet eliyle öldürülmemesi gerektiğini ve ölüm cezası verilenlere tüm toplum adına verilen bu cezanın toplumu temsil etmediğini anlatmaktadır.

³⁶¹ Krzysztof Kieslowski, *A Short Film About Killing*, (1988), <https://www.imdb.com/title/tt0095468/>

³⁶² Krzysztof Kieslowski, Biyografi, <https://www.imdb.com/name/nm0001425/>

³⁶³ Krzysztof Kieslowski, *Dekalog*, (1994), <https://www.imdb.com/title/tt0092337/>

³⁶⁴ Youtube, “Krzysztof Kieslowski ile Öldürme Üzerine Kısa Bir Film Hakkında Konuşma”, Erişim 10 Mart 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=MBAlHSnDbJM>

Film ölü hayvanlar üzerinden açılış yapmaktadır. Aslında bu ölü hayvanlar, öldüren küçük çocuklar, insanoğlunun içindeki öldürme yatkınlığını göstermektedir. Hayvanlardan insanlara doğru akan kadraj aslında insanın gücünü de vurgulamaktadır. Sonrasında en güçlü olan karakterleri yani insanları kadraja alır. Bu insanın da bir hayvan olduğuna ama en kuvvetlisi olduğuna yönelik bir metafordur. Görülen kişiler filmin ana karakterleri katil Jacek Lazar, mağdur taksici ve avukattır.

Filmde ilk olarak, ileride öldürülecek olan taksici görülmektedir. Kendisiyle ilgili olumlu bir imaj çizilmemiştir. Hatta özellikle itici, sinir bozucu bir karakter resmedilerek aslında böyle kişilerin de yaşama hakkının olduğunu gösterilmeye çalışılmıştır. Çünkü yönetmen, izlerken ölüm sahnesinde bu adamın dahi ölmesinin istenmeyeceğini düşündürmek istemiştir.

Jacek Lazar ise katildir. Onun Polonya sokaklarındaki gezileri mercek altına alınmıştır. Sokakta yürüyüp birileriyle sohbet ettiği, pazarlık yaptığı kahve içip gözlem yaptığı görülmektedir. Hatta tam cinayetten önceki sahnede avukatla aynı kafede zaman geçirmektedirler. Katilin sokaklarda gezdiği sırada, köprüden taş atarak arabalara kaza yaptırması, tuvaletteki neşeli adama zarar vermesi de aslında suça yatkınlığını göstermektedir. Sonrasında taksicinin arabasına binecek ve ortada hiçbir sebep yokken onu tüm acımasızlığıyla öldürecektir. Acımasızca ve sebepsizce bir cana kıyılması, seyircide bu fiilleri gerçekleştiren kişinin de çok büyük bir ceza alması isteğini uyandırmaktadır. Bu sahneler *cezanın kısasa yönelik ve zaruri olduğu* görüşüne örnek oluşturmaktadır.

Bir de stajyer Avukat Piotr Balicki vardır. Filmdeki en önemli kısımlardan biri avukatın ruhsat için mülakat sahnesidir. Neden avukat olmak istediği sorulduğunda net bir cevabı olmadığını söyler. Ceza hukuku müeyyideleriyle ilgili düşüncesinin sorulduğu soruda ise, bu cezaların suçlu için değil suçlu olmayanlara ibret olması için verildiğini düşündüğünü söyler. “*Oysa mahkumu etkileyen mahkum olmasıdır. Caydırıcı basit ve korkutucu olan budur.*” demiştir. Ölmenin değil hapis yatmanın daha zor olduğunu belirtmiştir. “*Cezanın şiddetini kuşkulu bir şekilde haklı çıkarmak çoğunlukla yanlıştır.*” demiştir. Bunu güvenilir klasik bir bakışla destekleyebilir misin sorusuna ise “*Kabil’den bu yana hiçbir ceza suç işlenmesini engelleyemedi*” diyerek Marx alıntısı yapmıştır. Bu aslında ölüm cezasının gerekli olmadığını, çünkü cezanın

şiddetinin artmasının aslında suçu önlemediğini açıkça söylemiştir. Sonrasında mülakatı geçip artık avukat olmaya hak kazanmıştır.

Bu avukatın ilk duruşması ise katil Jacek Lazar'ın duruşmasıdır. Savunmasını nasıl yaptığı, yargılama aşamaları ya da hükmün gerekçesi filmde gösterilmemektedir. Yalnızca bir ölüm kararı daha verildiği görülmektedir. Avukat, kendisi daha tecrübeli olsaydı bu cezanın alınmayabileceğini düşünürken, hakimden *“fark etmezdi, sizin konuşmanız yıllardır gördüğüm en iyi ölüm cezası karşıtı konuşmaydı. Fakat ceza böyle olmalıydı”* sözlerini duyması ile kendisini rahatlatır. Bu sözler aslında kanunlarla ilgili sıkıntıyı ve sistemin değişmesi gerektiğini işaret etmektedir.

Cinayet sahnesi bittikten sonra hüküm okunurken, seyircide böyle sebepsiz ve canice cinayet işleyen kişinin çok büyük bir ceza almasının hatta belki öldürülmesinin doğru olduğu hissi bırakılmaya çalışılmıştır. Filmin devamında ise aslında kimsenin ölüm cezasını hak etmediğini, herkesin masum ve yaşamaya değer bir tarafı, *insan onuru* olduğunu gösterilmeye çalışılmıştır. Burada da *orantılı olmadığı, insan onuruyla bağdaşmadığı görüşleri* görülmektedir. Farklı düşüncelerin de derin şekilde hissedilmesi ve arada kalınması bu filmin seçilmesindeki en önemli etmenlerdendir. Ölüm cezası olmamalı mesajı vermek isterken bir yandan da katilin öldüğünü görmek istemek, sonrasında onu da anlamak ve yine ölüm cezası fikrinden uzaklaşmak gibi birçok ayrı ucu seyirciye yaşatan bu film sinemanın etkisine çarpıcı bir örnektir.

Avukat cinayetten hemen önce aynı kafede olduklarını öğrendiğinde, belki bir şey yapsaydı bu suçu önleyebileceğini düşünmektedir. Bu onun hassas olduğunu düşündürse de aslında sebepsiz bir suçu ne yaparsanız yapın ne kanun koyarsanız koyun engelleme çok zor olacağını göstermektedir. Sonrasında zaten katilin küçük kız kardeşinin öldüğünü, eğer o ölmeseydi belki de her şeyin farklı olacağını söylediği sahne gelmektedir. Ölümün, insanların yaşamını ne kadar etkilediğini gösteren bir sahnedir.

Son sahne ise, taksiciyi öldürürken kendisinden nefret edilen, ölmesi istenen katilin öldürülmesidir. Bu sahne detaylı şekilde katilin kıvranışı izletilmektedir. *Cezanın insan onuru ile bağdaşmadığı görüşüne örnek oluşturmaktadır.* Burada ölüm cezası, devlet eliyle halk adına işlenen bir cinayet olarak tanımlanmıştır. Hiç kimsenin,

devlet dahi olsa cinayet işlememesi gerektiği düşüncesinin son sahnelerde gergin şekilde verildiği bir filmidir.

4.2.5. Ölüm Yolunda³⁶⁵ (*Dead Man Walking*)

Film bir rahibenin gerçek yaşam öyküsüne dayanmaktadır. Ölüm cezasına çarptırılan ve yardım için rahibeye yazan bir mahkumla olan ilişkisi ele alınmıştır. Mahkum Mathew ve bir arkadaşı bir çifti ormanda öldürüp sonra da kadına defalarca tecavüz etmekten suçlanmaktadır. Cinayet esnasında orada olduğunu ve uyuşturucu etkisinde olduğunu söyleyen Matthew masum olduğunu, orada olmaktan başka bir şey yapmadığını iddia etmektedir. Bu nedenle filmin *başında adli hataların telafisi imkansız zararlar oluşturabileceği görüşü* öne çıkmıştır. Özellikle suçu işlediği arkadaşının avukatının iyi olması sebebiyle müebbet hapis cezası alması onunsa aynı suçtan ölüm cezası alması seyircide haksızlık bilinci oluşturmaya çalışmaktadır. Hatta rahibenin bulduğu avukatın kurula yaptığı ilk savunmadaki konuşması bu haksızlık üzerinedir. Matthew'ın suçlu olduğu için değil fakir olduğu ve gerekli savunmayı yapamadığı için ölüm cezasına çarptırıldığının altını çizerek kurulu etkilemeye ve hata yaptıklarına ikna etmeye çalışmaktadır. Avukatın kurul karşısında yaptığı konuşma oldukça ilgi çekicidir.

“İdam cezası yeni bir şey değil. Yüzyıllardır bizimle. İnsanları diri diri yaktık baltayla kafalarını sevdik. Bu yüzyılda sevmediğimiz insanlar öldürmenin daha insancıl yollarını arayıp durduk. Onları idam mangasıyla urduk, gaz odalarında boğduk. Şimdiyse en insancıl aygıtı geliştirdik. Ölümcül enjeksiyon. Adamı bağlıyoruz ilk iğne ile anestezi, sonra ikinci iğne akciğerleri söniyor ve üçüncü iğne kalbini durduruyor. Onu yaşlı bir at gibi uyutuyoruz. Yüzü sadece uyurken organları kıyameti yaşıyor. Normalde yüzü kasları kasılırdı ama ilk iğne tüm dehşeti alıyor böylece izlemek zorunda kalmıyoruz. Dudaklarımızda intikam kanını tatmak zorunda olmuyoruz. Ama bu insanın organları bükülüyor kasılıyor. Orada durup başımızı sallayıp adalet yerini buldu diyoruz.”

Bu konuşma *insan onuru görüşü ve ölüm cezasının orantılılık ilkesine aykırı olduğu görüşleri* öne çıkmaktadır. Ölüm cezasının topluma insanlık dışı bir mesaj verdiğini ve toplumsal vicdanı zedelediğini savunarak merhamet ve onur ile ilgili sorgulamalar yapmıştır. Avukatın en başta rahibeye söylediği *“Canavar öldürmek*

³⁶⁵ Tim Robbins, *Dead Man Walking*, (1995), <https://www.imdb.com/title/tt0112818/>

kolay ama insan öldürmek zordur.” repliği de mahkumların canavarlaştırılarak insanlıktan ve böylece insan onurundan uzaklaştırıldığı böylece vicdan yapılmadığına örnektir.

Mahkumun ölüm cezasına çarptırılmadan önceki düşünceleri hayata dair düşünceleri rahibeden oldukça farklıdır. Matthew Hitler yanlısı, faşist, ırkçı ve zararlı düşüncelerle dolu biridir. Tekrar doğsa terörist olup hükümet binası patlatmak istediğini söyleyen, Hitler’in haklı olduğunu yalnızca insan öldürmeyi biraz abarttığını söyleyen, kendisinden önce sandalyede siyahi biri oturacağı için umarım güzelce temizlenir diyecek kadar ırkçı biridir. Filmde bağ kurulması çok zor olan ve içindeki iyiliğe dair çok az şey görülen Matthew’ın ve onun gibi insanların dahi ölüm cezasına çarptırılmaması gerektiği savunulurken, bir yandan mağdurların aileleri üzerinden *kısasa yönelik zaruriyet* görüşü gözler önüne serilmektedir. Ölen çocukların bir daha gülemeyecekleri, aileleriyle vakit geçiremeyecekleri, mezun olamayacakları dile getirilerek, sanıkların yaşattıklarını ödemeleri gerektiği fikri de işlenmiştir. Filmde hem lehe hem aleyhe görüşler bu şekilde bulunduğundan dolayı özellikle seçilmiştir.

Filmin sonunda ölüm cezası kesinleşince aslında suçunu itiraf etmiştir. İnsanların öldürülmesinin yanlış olduğunu, ne kendisinin ne de hükümetin insan öldürmemesi gerektiğini söyleyerek yine insan onuruna vurgu yaptıktan sonra infaz edilmiştir. Rahibenin “*Can almak kötü diye can almayı anlamıyorum.*” sözü de yine kısasa yönelik zaruriyet görüşüne karşı çıkmaktadır. Rahibe film boyunca fenalaşıp bayılarak ölüm cezasının din insanlarını da etkilediğine dair örnek oluşturmaktadır.

4.2.6. Öldürme Zamanı (*A Time to Kill*)³⁶⁶

Film, Güney Amerika’da geçmektedir. Irkçılığın baskın olduğu bu topraklarda iki beyaz adamın, on yaşında siyahi bir kıza tecavüz edip öldürmeye çalışmalarını ve bu olayların sonrasında yaşananları konu almaktadır.

İki tecavüz sanığı yargılanırken, mağdur kızın babası kendi adaletini aramaya karar verecektir. Öncesinde gidip tanıdığı bir avukata kendisine yardımcı olup olmayacağını sorar. Daha önce siyahilere tecavüz edenlerin salındığını ya da ölüm

³⁶⁶ John Schumacher, *A Time to Kill*, (1996), <https://www.imdb.com/title/tt0117913/>

cezası almadığını söyleyip kendi adaletini arayacağını mesajlarını vermektedir. İki sanığın suçu işleyişi filmin ilk sahnesinde gösterilmiş ve seyircide bu kişilerin cezalandırılması isteği uyandırılmıştır. İki sanığın salıverilmesi ya da müebbet hapse mahkum edilerek ölene dek devlet eliyle bakılması fikri bu nedenle seyirci için çok rahatsız edicidir. *Kısasa yönelik zaruriyet görüşüne* örnek oluşmasının yanında, ölüm cezası almayıp hapisanede ömür boyu kalmaları fikri de sanıkların *rehabilite şansı düşük bu kişiler açısından devlete oluşturacağı mali külfet görüşünü* de akla getirmektedir.

Baba adaletsizlikten korktuğundan kızına bunu yapan kişileri öldürür. Genç avukat onu savunmaya karar verir. Bu savunma kararı ona çok ağır bedeller ödetecek olsa da sonunda müvekkili için olabilecek en iyi sonucu alacaktır.

Yargılama esnasında zengin bir avukatın kızı olan bir hukuk öğrencisi ücretsiz şekilde avukata yardımcı olmak istemiştir. Kız tamamen ölüm cezasına karşı olan ve hedefi ölüm cezasının tamamen kaldırılması olan idealist bir profil olarak gösterilmiştir. Avukat ise tam aksine ölüm cezasının sıkı savunucusudur.

Avukat ve stajyerinin ölüm cezası hususundaki tartışmaları filmin seçilmesindeki en büyük etmenlerdir. Filmdeki en önemli karakter olan avukat çok net bir şekilde ölüm cezasını savunmaktadır. “*Elimde olsa adliye önünde dar ağacı kurulup suçluların idam edildiği zamana geri dönerim. Ölüm cezasının tek kötü yanı yeterince kullanılmamasıdır.*” demektedir. Stajyerin cevap olarak “*Kimin ölüp ölmeyeceğine nasıl karar vereceksin peki?*” sorusuna ise suçlu olduğu kesin olan örnekler verip soruyu geçiştirmiştir. Fakat sonrasında “*rehabilitasyona ve affa inanmam. Güvenlik ve adalete inanırım*” diyerek ölüm cezasının lehine görüşlerden en ön planda olanlardan *rehabilitasyon şansının kişinin elinden alınması görüşünü reddederek caydırıcılık görüşünü* desteklemiştir. Stajyer ise cevaben avukatın bir ölüm cezası izlemesi gerektiğini, orada mahkumun can çekişini, af dileyişini, altını ıslatışını görmesini ve sonrasında tekrar bu fikri savunmasını söylemiştir. Burada da *insan onuru görüşü* görülebilmektedir.

Her ne kadar konuşma stajyerin konuşması ve kalkıp gitmesiyle sonlansa da iki fikre dair görüşlerin net şekilde savunulduğu, farklı fikirlerin perdeye yansıtıldığı

bir film olması hasebiyle oldukça önemlidir. En ön plandaki karakterin ölüm cezasını savunduğu çok fazla film görülmemiştir. Bu nedenle bu film farklı görüşleri barındırma açısından iyi bir örnektir.

4.2.7. Yeşil Yol (Green Mille)³⁶⁷

Ölüm cezası denilince akla gelen ilk filmlerden biri Yeşil Yol'dur. Filmin senaristi ve yönetmeni Frank Darabont dünyanın en ünlü yönetmenlerinden biridir. IMDB TOP250 listesinin yıllardır ilk sırasında olan Esaretin Bedelinin, Öldüren Sis gibi filmlerin de yönetmenidir. Yeşil Yol, Stephen King'in romanının perdeye uyarlanmış halidir. Başrollerinde de dünyaca ünlü aktörler Tom Hanks ve Michael Clarke Duncan oynamaktadır.

Yeşil Yol, birçok dalda Oscar'a aday gösterilmiştir. En iyi film, en iyi yardımcı erkek, en iyi uyarlama senaryo, en iyi özgün müzik bunlardan bazılarıdır. Oscar alamasa da birçok başka ödül almaya hak kazanmıştır. Dünyanın en ünlü filmlerinden sayılmaktadır. Böyle kült bir film çalışma için özellikle seçilmiştir. Çünkü dünyanın gündemini bu derece meşgul eden, en ünlü yönetmenlerin ve oyuncuların içinde bulunduğu bu filmin ölüm cezası ile ilgili olması çok önemlidir. Dünyanın her yerinde izlenen film birçok insanı ölüm cezası üzerine düşünmeye sürüklemiştir. Bu da aslında çalışmanın ana konusu olan ölüm cezası üzerine değerlendirmelerde sinemanın etkisini gösteren örneklerdendir.

Film, kişi masum olsa dahi yanlış anlaşılmalara ve başkalarının kötülükleri sonucu nasıl büyük sıkıntılar yaşayabileceğini göstermektedir. Bu da *adli hataların telafisi imkansız zarara yol açacağı görüşüne* örnektir. Haksız yere ölüm cezası alan bir kişinin gerçek bir hayat hikayesini konu olarak seyirciye yaşadıkları gösterilmektedir. Film ismini, ölüm cezasına çarptırılanların, infaz edilecekleri yere doğru yürüdükleri yol olan yeşil yoldan almaktadır.

Film bir huzur evinde başlamaktadır. Burada emekli gardiyan Paul Edgecomb'un Top Hat filmini izleyip duygulanması üzerine arkadaşıyla sohbeti gösterilmiştir. Burada Paul eskiden çalıştığı hapisanede suçluları ölüm cezası

³⁶⁷ Frank Darabont, *Green Mille*, (1999), <https://www.imdb.com/title/tt0120689/>

uygulamasına götürürken geçirdikleri yolu, yani yeşil yolu hatırladığını söylemektedir. 60 yıldan daha uzun bir süre geçse de hala o yol aklındadır ve yaşadıklarını unutamamaktadır. Aslında aynı Scephers and Butchers filminin ele alındığı kısımda anlatıldığı gibi sadece ceza alanlar yahut yakınları değil, o cezayı uygulayanlar ve orada bulunanlar da ölüm cezasından fazlasıyla etkilenmektedir.

Green Mille ve Scephers and Butchers filmleri gerçek bir hikayeden alınmıştır ve bu filmlerde gardiyanların da ölüm cezasından ne kadar etkilendiği gözler önüne serilmektedir. Green Mille’de özellikle yaşadıkları travmalar, yaşadıkları hem fiziksel hem mental stres, mahkumlardaki iyileşmeyi görüp sonra onların ölüm cezasını infaz etmelerinin psikolojilerinde bıraktığı onarılamaz etki gösterilmektedir. Bu konuda özellikle ABD hapishanelerinde görev yapan gardiyanların açıklamaları vardır³⁶⁸. Film bu açıklamaları doğrular niteliktedir.

Filmde gardiyan Paul, unutamadığı bir mahkumu anlatmaya başlamaktadır. Afro-Amerikan John Coffey, iki beyaz kıza tecavüz etmekle suçlanan, aşırı heybetli fakat huy olarak bir o kadar yumuşak biridir. Fazla iyi olarak sinemaya aktarılan bu karakter özellikle kötü yönlerden arındırılarak saflığın, masumlüğün simgesi olarak işlenmiştir.

Kötü bir gardiyanın husumetlilerine elektrik verme şeklinde ölüm cezası infaz edilirken daha çok acı vermek için iletkeni ıslatmaması sahnesi seyirciye ölüm cezasının korkunç yanlarını göstermektedir. Burada yaşananlar ve mahkumun yaşadığı işkenceyi izlemek *insan onuruna yakışmadığı ve orantılı bir ceza olmadığı görüşlerine* örnek oluşturmaktadır.

İyi bir gardiyanın John’u bırakmaya çalışmasını ise John dünyanın zalim bir yer olduğunu, insanların birbirine ıstırap verdiği için hep bir acı içinde olduğunu söyleyerek reddeder. John infaz edilir. Gardiyan ise, John gibi birinin ölümüne sebep olduğu için ceza olarak uzun yaşama mahkum edildiğini ve dünyada oyalanıp tüm sevdiklerinin ölümünü izleyerek bunu ödediğini iddia eder. Filmin sonunda ilk sahnelerde sohbet ettiği ve olayları anlatmaya başladığı arkadaşının da cenazesine

³⁶⁸ The Guardian, “Prison Guard Trauma Execution Death Penalty”, Erişim 23 Mart 2025, <https://www.theguardian.com/world/2024/apr/28/prison-guard-trauma-execution-death-penalty>

katılacaktır. Gardiyanın kendini cezalandırılmış kabul etmesi ölüm cezasının uygulayanlara ve izleyenlere ne kadar travma oluşturduğunun göstergesidir.

Film aslında John “*yorgunum patron*” diyerek isyan ettiğinde adalet sistemi ile ilgili birçok soruya cevap vermektedir. İzleyiciye saf ve suçsuz birinin de o yeşil yoldan yürütülebileceğini, sırf dönemin konjonktürü o yönde diye yahut sırf kötü insanlar suçu onların üzerine atıyor diye haksız yere nasıl cezalandırabileceklerini göstermektedir. Aynı zamanda bu cezaya şahit olan yahut uygulamak zorunda kalan kişilerin de aradan yarım asırdan fazla zaman geçse dahi hala bundan ne kadar etkilenebileceğinin bir göstergesi olacaktır.

4.2.8. Ölümle Yaşam Arasında³⁶⁹ (*The Life of David Gale*)

Yönetmeni Alan Parker olan ve senaryosu felsefe profesörü Charles Randolph tarafından yazılan filmde oldukça çarpıcı bir şekilde kanıtların ölüm cezası için yeterli olamayacağı çünkü gerçeklerin de manipüle edilebileceği yahut çarpıtılabileceği gerçeği anlatılmaktadır. *Adli hataların telafisi imkansız zararlar doğurabileceği görüşüne* en büyük örnek olarak verilebilecek filmidir.

Filmde aslında ölüm cezası karşıtı bir gruba üye olan birkaç aktivistin çok detaylı şekilde planladıkları en büyük eylemleri anlatılmaktadır. Ölüm cezası olmamalı diyen bir felsefe profesörünün tecavüz ve kasten insan öldürme suçlarından yargılandığı filmde inançlarını kanıtlamak uğruna insanların yapabileceği şeylerin büyüklüğü gözler önüne serilmektedir.

Filmde Kevin Spacey’in canlandığı David Gale, Texas Üniversitesi’ndeki bir felsefe profesörüdür. Oldukça sevilen profesör aynı zamanda bir aktivisttir. Birlikte ölüm cezası karşıtı eylemlerde bulundukları arkadaşları vardır ve böyle bir topluluğa üyedir. Bir gün David Gale bu toplulukta olan ve birlikte ölüm cezası karşıtı eylemler yaptığı arkadaşlarından birine tecavüz edip sonrasında da öldürmekten suçlanacak ve tüm hayatı değişecektir.

³⁶⁹ Alan Parker, *The Life of David Gale*, (2003), <https://www.imdb.com/title/tt0289992>

Bu suçlanmanın sonucunda David Gale hakkında ölüm cezasına hükmedilecektir. Cezanın infazına 3 gün kala David Gale bir gazeteci ile konuşmak istediğini söyleyecek ve özellikle spesifik şekilde Bitsey Bloom'u çağıracaktır. Bu gazeteci son zamanlarda çocuk pornosu ile ilgili haber yaptığı için hapse girmiştir ve haklı olduğuna inandığından asla geri adım atmamıştır. Bu nedenle özellikle onu seçtiği düşünülmektedir.

Bitsey Bloom'la yaptığı röportaj sırasında David Gale'in bu suçlamalardan önceki hayatı gözler önüne serilmektedir. Eşi tarafından sürekli aldatılan Gale, karısının başka bir şehirde olduğu bir gün öğrencisiyle birlikte olur. Fakat sonrasında ilişkiye devam etmek istemeyince bu öğrenci tarafından tecavüzle suçlanır ve tutuklatılır. Karısı çocuklarını da alıp David'i terk edince, hayatı altüst olan profesör kendini alkole verir.

David'in bu mahvolmuş döneminde, öldürmekle suçlandığı arkadaşının da lösemi olduğunu fakat bunu kendisine söylemediğini öğrenir. Bu dönemi anlatırken otel odasında bir kaset olduğunu söyleyip gazeteciyi meraklandıran David, gazetecinin gidip o kaseti bulmasıyla gizem perdesini aralamaya başlayacaktır. Kasette Constance'ın bağlanıp çırpındığı bir görüntü vardır. Fakat kimin bağladığı görünmemektedir. Yine de bu kasetle birlikte suçlunun David Gale olduğu düşüncesi iyice kesinleşmiştir.

Filmin sonunda, kasetin uzun hali bulunur. Ve Costance'ın, Gale ve bir arkadaşlarının yardımıyla kendini öldürdüğü anlaşılır. Bu kaset özellikle gazeteciye buldurulur. Çünkü hem ölüm cezasının ne kadar yanlış şeylere sebep olacağını göstermek hem de Gale'in oğlu gözünde aklanmasını sağlamak istedikleri için gazetecinin bulup yayınlamasını istemektedirler. Bu uzun kaset sayesinde Gale'i kurtarabileceğini düşünen gazeteci infazın gerçekleşeceği yere koşsa da infaz gerçekleşir ve Gale sırf inançları uğruna kendini öldürtür. Masum insanların da oluşturulmuş, tahrip edilmiş delillerle bu cezaya nasıl mahkum edilebileceğini göstermişlerdir.

Filmde, ölüm cezasının yanlış bir yöntem olduğu, adil olmadığı, her zaman karışıklıklara yol açabileceği anlatılmaktadır. 3 gün boyunca David Gale'in suçlu

olduğu inancıyla onu dinleyen gazetecinin son sahnede gördükleri, inanç uğruna savaşmanın anlamını göstermektedir. Tüm bunların bir kurgu olması ve yalnızca ölüm cezasının yanlış kişileri hedef alabileceğini, yargının yanlışlabileceğini, delillerin yerleştirilebileceğini göstermek için kendi canını veren David Gale'in mesajı, ölüm cezasına çok farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

4.2.9. Cellat³⁷⁰ (*Schepherds and Butchers*)

Güney Afrika yapımı olan ve gerçek bir hayat hikayesinden uyarlanan bu film birçok festivalde gösterilmiştir. Bu filmde bir gardiyanın yargılanışı izlenmektedir. Gardiyan bir gün sinir krizi geçirip mahkumlara saldırmış ve birinin ölümüne sebep olmuştur. Bununla ilgili yargılanmaktadır. Yaptığı şeyleri hatırlamayan gardiyanın elinde düzgün bir savunması olmadığı görülmektedir.

Gardiyan, cezaevinde ölüm cezasına mahkum edilen kişilerin kilolarına göre ip uzunluğunu hesaplamakla görevlidir. Yaklaşık 160 infazda bilfiil bulunmuştur. Daha önce infaz sonrası tuvaletini kaçıranları, çok kan akanları gördükçe kustuğu ve fenalaştığı olmuş. Ölümünü izlediği kişilerden bazılarına daha önce egzersiz yaptırdığı, çalışmalar düzenlediği, İncil okuduğu bilinmektedir. Böyle iletişim ve bağ kurduğu insanların ip boyunu hesaplayıp sonra ölümlerini izliyor. Bu da kendisinin psikolojisini çok ağır etkilediği anlaşılmaktadır. Burada *insan onuruyla bağdaşmayan bir ceza olduğu* görüşü ele alınmıştır.

Sonrasında avukatın derin çalışması sonucu gardiyanı tetikleyen bir sebep olduğu bulunmaktadır. Bu sebep ölüm cezasına mahkum edilenlerin ölmeden önce aşağıda açılan döşeme kapağının sesiyle, gardiyanın kriz geçirip mahkumlara saldırdığı gün minibüsün kapısından çıkan sesin aynı olmasıdır. Bu ses gardiyanı tetiklemiş ve zaten bozulmuş psikolojisiyle cinayet işlemesine sebep olmuştu. Bazen arkadaşlık yaptığı, bazen sohbet ettiği, genelde başlarında durup sahip çıktığı insanların ölümlerinde bulunmak, bir nevi cellat olmak gardiyanı inanılmaz etkilemiştir. Ölüm cezasını defalarca izleyen birinin suç işlerken bunu düşünmemesi

³⁷⁰ Oliver Schmitz, *Schepherds and Butchers*, (2016), <https://www.imdb.com/title/tt4627352/>

ve suçu işlemesi aslında *caydırıcılık görüşünün yanlış olduğuna ve ölüm cezasının faydasız olduğu görüşüne* dair net bir örnek olarak kabul edilebilir.

Bir insanı hep çoban hem de cellat yapılamayacağı, başında durup sahip çıktıklarını öldürmenin onun hayatını da mahvedeceği filmde gözler önüne serilmiştir. Filmde de Mahkeme hafifletici sebep olarak bu durumu kabul eder ve gardiyan 20 yıl şartlı tahliye imkanı hapis cezası alır.

Filmde ilgi çeken hukuki diyaloglar da bulunmaktadır. İki avukatın filmin başlarında yaptığı sohbette bir avukatın “*Ölüm cezası olmalı çünkü çoğunluk istiyor.*” dediği sahnede diğer avukatın “*Çoğunluğun daha önce istediği şeylere farklı örnekler olarak kazıkta yakılan kişileri, cadı suçlamasında bulunulan kişilerin yakılmasını hatta bir peygamberin çarmıha gerilmesini gösterebiliriz.*” dediği sahne çok çarpıcıdır. Çoğunluğun istediği şeylerin çok yanlış sonuçları olabileceği ve düzeltme imkanının bulunulmayacağı, yalnızca çoğunluğun isteğiyle hareket edilmemesi gerektiği basit diyaloglarla çok net ortaya koyulmuştur.

Başka bir sahnede de yine avukatlardan biri “*Cinayetten ölüm cezasına çarptırılanlar birer hayvandır ve o insanların öldürdüğü canlar için hiçbir şey yapılamamakta, gerekli ceza verilememektedir.*” demektedir. Burada insan onuru görüşünü hiçe sayması dışında, ölüm cezasını savunanların en çok desteklediği fikirlerden biri olan *kısasa yönelik zaruriyet görüşü ve caydırıcılık görüşü* savunulmaktadır. Filmler farklı fikirleri ele alıp çarpıcı sahnelerle izleyiciye bu mesajı verebilmektedir. Burada da aynı filmin içinde iki görüşe yönelik fikirlerin gösterilmesi ve farklı görüşleri destekleyen kişilerin diyalogları sinemanın etkisinin altını çizmektedir.

4.2.10. Sadece Merhamet³⁷¹ (*Just Mercy*)

Film, Bryan Stevenson’un aynı adlı kitabından uyarlanmıştır ve gerçek bir hikayeye dayanmaktadır. 1980’lerde Alabama’da geçen filmde bir siyahi bir kadının öldürülmesiyle suçlanır ve aslında masum olmasına rağmen sırf ırkından dolayı suçlu olduğu kabul edilir. Avukat Stevenson, Harvard mezunu bir siyahi olarak bu davada

³⁷¹ Dustin Daniel Cretton, *Just Mercy*, (2019), <https://www.imdb.com/title/tt4916630/>

adaletin yerini bulması adına büyük bir hukuki mücadele başlatır. Bu mücadelede oldukça yalnız kalacak ve birçok önyargı ile savaşıacaktır.

Filmde geçen “*Bir insanın hayatını almak bu sistemi düzeltebilir mi?*”, “*Adaletin sağlanması için doğru olanı yapmak zorundayız, eğer yanlış insanı öldürmekte ısrar edersek biz de cinayet işlemiş oluruz.*” ya da “*Adaletin sadece cezalandırmaktan ibaret olmadığını görmek zorundayız.*” gibi repliklerle Bryan Stevenson seyirciyi ölüm cezası üzerine düşünmeye zorlamaktadır. Sistem ve adalet üzerine büyük bir sorgu oluşturan filmde *adli hatalar yapılabileceği görüşü* oldukça güzel şekilde işlenmiştir.

Tüm filmlerdeki genel renk paletlerine bakıldığında, özellikle cinayet sahnelerinde siyah, gri, mavi gibi çok soğuk ve koyu renkler ile karşılaşmaktadır. İnsan öldürmenin ve ölüm cezasının ruhsal, toplumsal ve fiziksel olarak getirdiği soğukluğu sembolize etmektedir. Sıcak renkler neredeyse hiç kullanılmamıştır. Çok kısa geçen sıcak renkler sarı ve turuncu karakterin umudunu, hayatla bağını gösterecek olsa da tekrar soğuk renklere yer verilerek ölümün kaçınılmazlığı ve geri döndürülemezliği vurgulanmıştır. Kırmızıyı cinayet sahnelerinde de kullanarak toplumsal şiddeti ve bireyin hislerini ele almaya çalışmıştır. Başka daha sakin olan renkler ölüm cezası yaklaştıkça daha da ağır hale gelmiştir. Böylece yönetmenler ölüm cezasının ağırlığını koyu renklerle vermiş, umudun olduğu yerlerde sarı ve turuncu gibi renklerle izleyiciyi yükseltmeye çalışmıştır.

Tüm filmler birlikte incelendiğinde sinema tarihinde ölüm cezası filmlerinin oldukça önemli olduğu görülecektir. 200 yıldan fazladır ölüm cezası üzerine filmler çekilmektedir. Bu filmlerde ölüm cezasının savunulduğu sahneler de kaldırılmasını savunan sahneler de mevcuttur. Birçok insanın bu cezalardan etkilendiği ve birçok telafisi imkansız zarar olduğu çarpıcı sahnelerle seyirciye gösterilmiştir. İzleyenin ölüm cezası üzerine düşüncelerini tekrar tekrar sorgulayacağı bu on film daha öncesinde açıklanan nedenlerle seçilmiştir. Fakat bu konu hakkında çekilen birçok farklı film de mevcuttur.

SONUÇ

İnsan hakları, modern hukuk sistemlerinin temeli olarak kabul edilen ve her bireyin onurunu güvence altına almayı amaçlayan evrensel haklardır. Bu haklar arasında yaşam hakkı, insanın en temel ve vazgeçilmez hakkı olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak ölüm cezası, bu hakkın sınırlarını sorgulatan ve hakkın ihlali anlamına gelen bir uygulamadır. Yaşam hakkı ve ölüm cezası arasındaki bu gerilimli ilişki; hukuki, etik ve toplumsal anlamda derin tartışmalar yaratmaktadır.

Ölüm cezası her dönem üzerinde tartışılan bir konu olsa da son dönemde Türkiye’de daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Yaşanan üzücü olaylar, taciz, tecavüz vakaları, darbe girişimi, terör saldırıları halkın ölüm cezasına daha pozitif bakabilmesine yol açmıştır. Pandemi ve savaş durumlarının temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması rejimini esnetmesi, devletlerin otoriterleştirmesi, halkın yaşanan olaylara verdiği büyük tepkiler ve siyasilerin dahi ölüm cezasından bahsetmeye başlaması sonucunda temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması hususuna bakışta değişiklikler olmuş ve ölüm cezasını savunan kesimlerde bazı artışlar gözlenmiştir.

Çalışmada ölüm cezasına bakış açımızı sinema nasıl etkiliyor sorusuna cevap aranırken insan hakları, hakların korunduğu belgeler, yaşam hakkı, ölüm cezasının tarihsel süreci, cezanın uygulanma şekilleri, uygulanan ülkeler gibi birçok başlık detaylı şekilde işlenmiştir. Sonrasında bu cezaya bakış açısını etkileyen etmenler ele alınmış ve sinemanın cevaba etkisi tartışılmıştır.

Ölüm cezasına dair görüşler çalışmada detaylı şekilde incelenmiştir. Ölüm cezasını savunan görüşler, meşru müdafaa, cezanın zaruriliği, cezanın devlete mali külfet oluşturduğu görüşü ve caydırıcılık şeklinde sayılabilirken; aleyhe olan görüşler ise adli hataların yapılabilmesi ve yargıda güvensizlik ortamı oluşturabilme tehlikesi, ölüm cezasının faydasızlığı, insan onuruna yakışmayan bir ceza oluşu, rehabilite şansının elden alınması ve uygulama dönemi ile ilgili yapılabilen haksızlıklardır.

Çalışmada ele alınan filmler de bu görüşleri ele almaktadır. Filmler özellikle farklı dönemlerden ve farklı görüşlerden seçilmiştir. 1895 yılında çekilmiş filmde de 2019 yılında çekilmiş filmde de ölüm cezası konusunun tartışıldığı ve halen tam bir

sonuca varılamadığı gösterilirken aynı zamanda filmlerden alınabilecek benzer dersler olduğu gözler önüne serilmek istenmiştir. Filmlerde benzer mesajlar olabilse de farklı görüşlerin bulunduğu, ölüm cezasının farklı öznelerin hayatlarına da negatif etkileri olabildiği gösterilmek istenmiştir. Yalnızca sanığın ve ailesinin değil, onun yanında hakimin, avukatın, gardiyanın, akademisyenin, aktivistin, gazetecinin, tanığın, temizlikçinin, din insanının hatta bu sayılan kişilerin ailelerinin bile ölüm cezasından etkilendiği düşüncesi seçilen filmler üzerinden gösterilmeye çalışılmıştır.

Filmler özellikle geniş bir tarih aralığında seçilmiştir. Çok uzun yıllardır perdeye yansıtılan ölüm cezası konusunun halen aynı şekilde tartışılmaya devam ettiğinin altı çizilirken dönemsel farklılıklar da belirtilmek istenmiştir. Bilhassa farklı görüşleri barındıran, farklı kişilerde uyandırdığı etkileri ele alan filmler seçilerek ölüm cezasına bakış açısına farklı açılardan yaklaşarak etki ettikleri gösterilmek istenmiştir.

İlk olarak seçilen İskoçya Kraliçesi Mary'nin İdamı (*The Executions of Mary Queen of Scots*) filmi, tarihte ölüm cezası ile ilgili çekilmiş bilinen ilk filmidir. 18 saniyelik bu filmde cellat kraliçenin başını gövdesinden ayırdıktan sonra eline alarak havaya kaldırır. Tarihsel bir olayın tüm çıplaklığı ve çarpıcılığı ile aktarıldığı bu film ölüm cezasını toplumsal ve etik açıdan sorgulamayı amaçlamaktadır.

12 Kızgın Adam (*12 Angry Men*) filminde özellikle sabit fikirli olunmaması gerektiğini ve tek bir farklı bakış açısının bile çok büyük şeyler değiştireceğini gösterilmektedir. Farklı metaforlarla konuya dair mesajlar veren filmde özellikle görgü tanıklarına güvenilmemesi gerektiği, bunların yargıyı yanlış etkileyebileceğini ve bir davanın ölüm cezasıyla sonuçlanabilmesi için çok detaylı inceleme yapılması gerektiğini anlatmıştır. Filmde ölüm cezanın ne kadar büyük bir ceza olduğunun altı çizilerek *orantılı bir ceza olmadığı görüşü* gösterilirken, *adli hataların telafisi imkansız zararlar oluşturabileceği görüşünü* ele almıştır.

Otomatik Portakal (*A Clockwork Orange*) filminde ölüm cezası yerine farklı bir rehabilitasyon çeşidine gönüllü olan bir mahkum anlatılmaktadır. Bu filmde rehabilitasyon şeklinin ne kadar önemli olduğu, yalnızca ölüm cezasını kaldırmanın değil alternatif yolları da düzenlemenin sisteme etki edebileceği ele alınmıştır. Bireyin yalnızca fiziksel olarak hayatta kalıp ruhen ölmesinin bir manası olmadığı hassas

şekilde ele alınmıştır. Film, başlangıcında canice suç işleyip bundan zevk alan kişileri yansıtırken bu kişilerin büyük bir ceza alması isteğini körükleyerek ölüm *cezasının kısasa yönelik ve zaruri olduğu* görüşünü destekleyen sahneler içermektedir. Fakat sonrasında bu kişilerin cezaları göze alarak suç işlediği, canice duygularla düşünmeksizin hareket ettirdikleri gösterilerek *ölüm cezasının faydasızlığı* görüşünü gözler önüne sermişlerdir. En temelde konusu itibari ile ölüm cezasının *rehabilitasyon şansını elden alması görüşünü* ele alıp farklı bir açıdan yaklaşması sebebiyle seçilmiştir.

Öldürme Üzerine Kısa Bir Film (*A Short Film About Killing*), hem ölüm cezasının kaldırılması gerektiğine dair hem de kaldırılmaması gerektiği görüşlerine dair doneler içeren bir filmidir. İzleyicinin iki düşünce arasında gidip geldiği sahneler ihtiva etmektedir. Seyirci bir yandan *cezanın kısasa yönelik ve zaruri olduğu görüşüne* yaklaşarak göz göre göre zevk için birini öldüren kişinin büyük bir cezayla cezalandırılması gerektiğini düşünmekte, failin sırf öldürülmeyeceğini düşündüğü için böyle yaptığını düşünerek caydırıcılık görüşüne katılmaktadır. Fakat film aynı zamanda filmin sonlarına doğru, mahkumun *rehabilit edilebilirliğini ve cezanın insan onuruna yakışmadığı, orantılı olmadığı* fikirlerini de ele alıp seyirciyi yine farklı hislerle baş başa bırakmaktadır. Farklı fikirleri bir arada bulunduran film seyircinin önyargılarını kırma ve farklı perspektiflerden baktırma açısından çok önemlidir.

Ölüm Yolunda (*Dead Man Walking*) filminde, bir rahibenin ölüm cezasına çarptırılmış bir mahkumla olan ilişkisi gözler önüne serilmektedir. Mahkum masum olduğunu, kötü savunmadan ve fakirlikten dolayı ölüm cezasına çarptırıldığını iddia etmektedir. Bu iddiaları destekleyen konuşma ve duruşma sahneleri *adli hataların telafisi imkansız zararlar oluşturacağı görüşüne* örneklerdir. Ölüm cezasının zaman içinde insancıllaştırılmaya çalışıldığı fakat aslında bunun bir manası olmadığı çünkü dışarıdan görülme de mahkumun beklerken ve uygulanırken büyük sıkıntılar yaşadığına dair konuşmalar ve sahneler *cezanın insan onuru ile bağdaşmadığı ve orantısız olduğu görüşlerini* desteklemektedir.

Öldürme Zamanı (*A Time to Kill*) filmi ise siyahi bir kıza tecavüz eden iki sabıkalı beyazın kızın babası tarafından öldürülmesi ve sonrasındaki yargılama aşaması hakkındadır. Daha önce siyahilere karşı işlenen suçlardan salınan beyazlar

olması bu nedenle babanın adalet arama çabası ilk sahnelerde seyirciyi *ölüm cezasının kısasa yönelik zaruriyet* olduğu görüşüne yaklaştırmaktadır. Beyaz suçluların ceza almayıp ömür boyu mahkum olmaları fikri de filmde rehabilite şansı düşük kişiler açısından *devlete oluşacak mali külfet görüşünü* akla getirmektedir.

Yeşil Yol (*Green Mille*) filminde ise daha çok *adli hataların oluşturacağı sıkıntıları gözler* önüne serilmektedir. Suçsuz insanların da yargılanıp bu cezayı alabileceği, bazı gruplara ayrımcılık yapılabileceği, yanlış anlamaların bu kişilerin aleyhine yorumlanabileceği ve onların sırf bu yanlış yargılama sonucu yaşayacaklarını izleyiciye göstermektedir. Yargıya ve genel devlet kurumlarına olan güvenin azalacağı, sıkıntılı süreçlerden kişilerin haksız yere ölebileceği, işkence görebileceği anlatılmaktadır. Cezanın *insan onuruyla bağdaşmadığı ve orantılı olmadığı* görüşleri gösterilmektedir. İzleyiciye farklı yönlerden bakarak değerlendirme yapma şansı sunmaktadır.

Ölümle Yaşam Arasında (*The Life of David Gale*) filminde ise ölüm cezasının geri döndürülemezliğini anlatmaktadır. Adli hataların yapılabileceğini ve bunun telafisi imkansız zararlar verebileceğini, kendini ölüm cezasına mahkum ettirip infaz edilen bir profesörü anlatan film *adli hataların telafisi imkansız zararlar oluşturabileceği görüşüne* dair güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Cellat (*Schepherds and Butchers*) filminde aslında ölüm cezasının uygulayanlara dahi zarar veren bir uygulama olduğunu işlenmektedir. *Faydasızlık görüşüne* çok güzel bir örnek olan filmde, yıllarca ölüm cezası izlemiş hatta uygulamış bir gardiyanın dahi suç anında bu cezayı alabilme ihtimalinden etkilenip suç işlemekten vazgeçemediği ve bir sürü kişiyi öldürebildiği anlatılmaktadır. Aynı zamanda ölüm cezasının yaşayan, izleyen, uygulayan herkes için nasıl büyük sıkıntılar yaşatabildiğinin altını çizmekte ve *insan onuruyla bağdaşmayan bir ceza* olduğunu göstermektedir. Filmde ölüm cezasını savunan bir avukatın sahneleri de *kısasa yönelik zaruriyet görüşü ve caydırıcılık görüşlerine* örnek oluşturmaktadır.

Ve son olarak Sadece Adalet (*Just Mercy*) filminde, siyahi birinin bir kadın cinayetinden suçlanması ve onu savunan Harvard mezunu siyahi avukatın hikayesi ele

alınmıştır. Filmde haksız yere birini öldürmekle ilgili sahneler *adli hataların telafisi imkansız zararlar oluşturabileceği görüşüne* örnek oluşturmaktadır.

Tüm filmler birlikte incelendiğinde sinema tarihinde ölüm cezası ile ilgili yüz yıldan fazladır çekilen filmler olduğu görülmektedir. Bu filmlerde ölüm cezasını savunan görüşler olduğu kadar kaldırılması gerektiğini savunan görüşler de mevcuttur. Birçok insanın bu cezalardan etkilendiği ve telafisi imkansız zararlar doğduğu, insan onuruyla bağdaşmadığı, orantılı bir ceza olmadığı görüşleri seyirciye gösterilmektedir. Aynı zamanda cezanın kısasa yönelik zaruriyet olduğu, caydırıcılık için gerekli olduğu görüşleri de ekrana yansıtılmaktadır.

Ölüm cezasının olması gerektiğini savunan görüşlerde, cezanın zaruriliği ve diğer cezaların yeterli olmaması yönlerin mantıklı gibi görünebilmektedir. Fakat yaşam hakkı kutsaldır ve insan onuru korunmalıdır. Ölüm cezası olmamalı diyen görüşler ise özellikle geri döndürülemezlik ve uygulamanın sıkıntıları açısından tarafımızca oldukça haklı bulunmaktadır. Sonradan yanlış bir yargılama yapıldığı, hatalı bir ceza verildiği anlaşıldığında hiçbir şekilde geri döndürülemeyecek olması çok büyük bir sıkıntıdır.

Bazı suçlar için belli şartlarda ölüm cezası öngören sistem en mantıklısı olarak görünse de günümüz dünyasında bunun uygulanabilirliği çok zordur. Belli şartların değiştirilebilirliği, kanunların farklılaşabilme ihtimali yahut sahte delillerle yargılama gibi birçok etmenin sistemi sıkıntıya sokabileceği açıktır. Yaşam hakkının kutsallığına riayet ederek ve kişinin rehabilitesini ön plana alarak, yalnızca caydırıcılık ve korkutuculuk üzerine değil, daha çok kişinin tekrar topluma kazandırılacağı ceza sistemleri kurmak akılcı olacaktır.

Bu görüşe ulaşmamızda sinemanın ve seçilen on filmin büyük etkisi olmuştur. Çalışmamızın ana amacı, hukuk ve sanat ilişkisi üzerinden başlayıp sinemanın haklara etkilerini tartışmak ve ölüm cezasına yönelik görüşlere sinemanın etkisini ele almaktır.

KAYNAKÇA

Ağaoğlu, Dilara. *Müzik ve Hukuk İlişkisi Üzerine*. Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi 19. Kitap. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2010.

Ak, Aliye. *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de İdam Cezası Tartışmaları (1999-2017)*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Akbulut, Berrin. *Türk Ceza Hukuku Genel Bilgiler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.

Akbulut, İlhan. "Ölüm Cezası Geri Gelmeli Mi?". Türkiye Barolar Birliği Dergisi. 131 (2017): 11-30.

Akyazı, Güner- TATAR, Onur. *Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası*. Ankara: Ankara Barosu İnsan Hakları Komisyonu Yay., 2002.

Altıparmak, Cüneyd. "Ülkemizdeki Kolluk Düzenlemeleri Açısından Hukuk Devletinde Özgürlük ve Güvenlik İkilemi". DÜHFD. 26/44 (2021):37-74.

Andreyev, Leonid. *Yedi Asılmışların Hikayesi*. İstanbul: Yar Yayınları, 2020.

Armağan, Servet. *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyet*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2001.

Arslan, Zühtü. "Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasa'nın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler". Anayasa Yargısı Dergisi. 19 (2002): 161-190.

Aşkın, Ahmet Cevdet. "Bir İktidar Göstergesi Olarak Halka Açık İnfazlar", Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medya ve İletişim Çalışmaları Programı. 4 (2019): 35-48.

Ateşoğulları, Kamil. *Ölüm Cezası Bir İnsanlık Suçu*. İstanbul: Belge Yayınları, 2000.

Aybay, Rona. *İnsan Hakları Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları, 2022.

Bahadır, Oktay. *Yaşama Hakkı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.

Bahçe, Ahmet- Demir, Abdullah. “İfade Özgürlüğünün Teorik Boyutu ve Türk Hukukunda İfade Özgürlüğü”. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 4/2 (2017), 41-80.

Bal, Ali. Kölelik, Zorla Çalıştırma ve Benzer Uygulamalara İlişkin Yasağın Uluslararası Hukuk ve AİHM İçtihatları Çerçevesinde Gelişimi. *YBHD*. 4 (2019): 47-74.

Balcıgil, Osman. *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası AF Örgütü Konferanslarında Ölüm Cezası*. İstanbul: Birikim Yayınları, 1982.

Bat, Yüksel. “*Demokratik Hukuk Devletinde Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası*”, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Baykal, Emel. “*AIHS’e göre ve AYM’ye Göre Yaşam Hakkı*”. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Beccaria, Ceasar. *Suçlar ve Cezalar Hakkında*. Ankara: İmge Kitapevi, 2016.

Bilgin, Naciye. “*Ölüm Cezası Güncel Tartışmalar ve Eğilimler*”. Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Birtane, Şermin. “Özel Hayata Saygı Hakkı (AİHS 8. Madde) Bağlamında Çalışma Hakkı ve Mesleki Hayat İlişkisi”. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 38/2 (2021): 57-97.

Boyar, Oya- Işık, Sezen Kama. “Dördüncü Kuşak Haklar ve Bilişim Teknolojilerinin Doğuşunda Mahremiyet Kavramına Karşılaştırmalı Bir Bakış”. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 25/2 (2019): 602-623.

Cengiz, Serkan. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Yaşam Hakkı”. Türkiye Barolar Birliği Dergisi (2011): 383-404.

Centel, Nur-Zafer, Hamide-Çakmut, Özlem. *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, İstanbul: Beta Yay., 2023.

Cerulo, Karen A. “Sociopolitical Control and the Structure of National Symbols: An Empirical Analysis of National Anthems”. *Social Forces*. 68/1 (1989): 76-99.

Cohen, Gerald Allan. *Self-Ownership, World-Ownership, and Equality*. New York: Cornell University Press, 1986.

Coetzee, John Maxwell. *Barbarları Beklerken*. İstanbul: Can Yayınları, 2016.

Çakı, Caner. “Horst-Wessel Marşı Üzerinden Nazizm İdeolojisi İnşası”. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 46 (2018): 89-110.

Çifçioğlu, C. T. “Yaşama Hakkı”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 103 (2012):137-168.

Civelekoğlu, Funda. “Korkunçlaşan Dünyanın Teselli Noktası Olarak Distopya”, *Doğu Batı*. 80, (2017): 11-38.

Coşan, Leyla- Verimli, Emre. “Hukukun Kırılma Noktaları Franz Kafka’nın Dava ve Melih Cevdet Anday’ın İsa’nın Güncesi Romanlarında Bireysellik, Kimlik ve Aidiyet Sorunsalı”. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*. 4/2 (2016): 20-30.

Çoban, Ali Rıza. *Strasbourg’da Herküllere İhtiyacımız Var Mı? ”, 50. Yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Başarı Mı Hayal Kırıklığı Mı?* Ankara: Ankara Barosu Yay., 2009.

Demirbaş, Timur. “Kişi Güvenliği”. İÜHF Mecmuası 43. 1-4 (1977): 149-172.

Doğhan, Abdul Hannan. “2001’den Günümüze ABD İşgalinin Afganistan’daki Sosyo-ekonomik Yansımaları, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum”, 10/30 (Kış 2021): 243-263.

Donnelly, Jack. *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*. Ankara: Yetkin Yay., 1995.

Erdoğan, Mustafa. *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*. Ankara: Hukuk Yay., 2019.

Erman, Barış. *Ceza Hukukunda Tıbbi Müdahalelerin Hukuka Uygunluğu*. Ankara: Seçkin Yay., 2003.

Flannery, Austin. “Ötanazi Üzerine Beyanname”. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 43/2 (2002): 405-412.

Garlicki, Lech. *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Göre Yaşam Hakkı*. Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı Sempozyumu. Ankara: Yargıtay Konferans Salonu, 2003.

Gemalmaz, Mehmet Semih. *Devlet Birey Özgürlük*. İstanbul: Legal Yay., 2015.

Gemalmaz, Mehmet Semih. *İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2012.

Gemalmaz, Mehmet Semih. *Türkiye’de Ölüm Cezası*. İstanbul: BETA Yayıncılık, 2001.

Gölcüklü, Feyyaz- Gözübüyük, Şeref. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İnceleme ve Yargılama Yöntemi*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2009.

Gören, Zafer. *Anayasa Hukukuna Giriş*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., 1999.

Hafizoğulları, Zeki-Özen, Muharrem. *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: USA Yayıncılık, 2015.

Hakeri, Hakan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2019.

Hegel, George W. F. *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*. İstanbul: Sümer Yay., 2019.

Howarth, W. D. “Droid du Seigneur: Fact or Fantasy”. *Journal of European Studies*. 1/4 (1971): 313-326.

Hugo, Victor. *Bir İdam Mahkumunun Son Günü*. İstanbul: Karbon Kitaplar, 2018.

Hüseyinoğlu, Emin. “Rusya Federasyonu Ceza Hukukunda Ölüm Cezası”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 28/2 (2020): 427-441.

Hüseyinoğlu, Emin-DAĞ, Asiye Nurşen. "Ölüm Cezası Hakkında Güncel Bir Değerlendirme". *Akademik Düşünce Dergisi*. 5 (2022): 47-84.

İşıқтаç, Yasemin. “Bir Hukuk Tanımı Vermenin Zorunluluğu”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 2/2 (1998): 115-132.

Imbert, Jean. *Ölüm Cezası*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

İşler, Betül. *İnsan Hakları Açısından Ölüm Cezası, Edebi Eserlerden Örneklerle*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

İdem, Tekin. "Cumhuriyet Döneminde Kadın Mahkumlara Verilen İdam Cezaları". MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi. 11/2 (2022): 727-743

İnal, Tamer. "AİHM Nezdinde Kişisel Başvuru Hakkı, Yaşama Hakkının İhlali ve Aile İçi Şiddet". Kazancı Hukuk Dergisi (Eylül-Ekim 2010): 73-74.

Kant, Immanuel. *Ahlakın Metafiziği Hukuk Öğretisi*. Ankara: Fol Kitap, 2022.

Karan, Ulaş. "Türk Hukukunda Ayrımcılık Yasağı ve Türk Ceza Kanunu'nun 122. Maddesinin Uygulanabilirliği". Türkiye Barolar Birliği Dergisi. 73 (2008): 246-173.

Kapani, Münci. *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*. Ankara: Bilgi Yay., 2011.

Kilkelly, Ursula. *Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Sekizinci Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*. İnsan Hakları El Kitapları No. 1 (Almanya: Avrupa Konseyi, 2001)

Kızıl, Neşe. *Hukuk ve Edebiyat*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2015.

Koca, Ümit. "Uluslararası İnsan Hakları, İslam Hukuku ve Ölüm Cezası". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 19 (2012): 63-91.

Koçin, Abdülhakim. *Hukuk ve Edebiyat*. Ankara: Adalet Akademisi Yay. 2017.

Kozan, Rüya. *Devlet Opera ve Balesi Müdürlüklerinde Bale Baş Koreograflarının İnsan Yönetiminin İncelenmesi*. İstanbul: Mimar Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kök, Ahmet Nezih. "Yaşam Hakkına Yönelik Suçlarda Kanıt Elde Edilmesi". Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 11/2 (2007): 233-254.

Köroğlu, Mehmet. “İslam Hukuku’nda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar”. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (2015): 215-237.

Köse, Türey. *Yargılı İnfazlar Türkiye Tarihinde İdamlar*. İstanbul: Siyah Beyaz Yay., 2007.

Kuçuradi, Ioanna. “*İnsan Hakları, Kavramları ve Sorunları*”. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2016.

Leight, Danny vd.. *Sinema Kitabı*, İstanbul: Alfa Yay., 2023.

Mahiroğulları, Adnan. “Emile Zola’nın “Germinali” ve XIX. Yüzyılın Sonlarında Fransız Endüstri İlişkileri”. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. 44 (2012): 15-30.

Mahmutoğlu, Fatih Selami. “Ötanazi ve Yaşam Destek Ünitelerine Bağlı Hastaların Durumu”. 2. Uluslararası Tıp Etiği ve Tıp Hukuku Kongresi Bildiri Kitabı (2009)

Maşalı, Münteha. *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Bursa: Emin Yayınları, 2011.

Menteşe Batum, Oya. “Edebiyat Nedir?”. Littera. 22 (2008): 49-56.

Misafir, Selim. *Devlet ve İnsan Hakları Perspektifinde Hukuk ve Sinema*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Nal, Sabahattin. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Düşünce Vicdan ve Din Özgürlüğü”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 57/4 (2002): 63-93.

Nakaza, Abubakar Emanuel. *İslam Hukuku ve Uluslararası Hukukta Ölüm Cezası Verilen Suçlar ve Gerekçelerinin İncelenmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Nişancı, Dilaver. “AİHM Kararları Işığında Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (AİHS m. 5) Ve Bu Hakkın İfade Özgürlüğü (AİHS m. 10) İle Amaçta Saptırma Yasağı (AİHS m. 18) Açısından İrdelenmesi”. DÜHFD. 26. 44 (2021): 37-74.

Öntaş, Hüseyin. “Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisinin Alt Dallarından Biri Olarak: Hukuk ve Edebiyat”. Varlık. 1180 (2006): 11-13.

Özel, Çağlar. “Medeni Hukuk Açısından Ölüm Anının Belirlenmesi ve Ceset Üzerindeki Hakka İlişkin Bazı Düşünceler”. AÜHFD. 5/1: (2002)

Özgenç, İzzet. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.

Özkan Duvan, Ayşe. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Maddesi Çerçevesinde Yaşam Hakkının Korunmasında Devletin Yükümlülüğü”. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi. 24/2 (Aralık 2018): 660-682.

Özkan, Selfiye. “Politik İktidar Bağlamında Hayvan Çiftliği Romanı”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. 7/2 (2018): 1434-1437.

Rand, Ayn. *İnsanın Hakları*. Sosyal ve Siyasal Teori: Seçme Yazılar. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1993.

Reich, Jacqueline. *Italian Fascism and the Female Body: Performance and Aesthetics in Cinema*. Berkeley: University of California Press, 2002.

Ricci, Steven. *Cinema and Fascism: Italian Film and Society, 1922–1943*. Berkeley: University of California Press, 2008.

Sancaklı, Saffet. “Hz. Peygamber ve İnsan Hakları”. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi. 3/2. Samsun (2003): 28-29.

Sarınca, Köksal. *Ölüm Cezası*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Satılmış, Hande. “Ölüm Cezaları, Hukuka ve Türk Hukuk Sistemine Uygunluğu”. İstanbul Milliyetçi Avukatlar Grubu Bülteni (2018): 3-7.

Savcı, Bahri. "Yaşam Hakkı; Felsefesal Açıdan Pratiğe Doğru". AÜHFD, 1/12 (1980): 119-134.

Selçuk, Sami. “Cumhuriyet Döneminden Önce Türklerde Ölüm Cezası”. Yargıtay Dergisi, 3/3 (1977): 657-672.

Selçuk, Sami. *Eski Çağlarda Suç Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yay., 2015.

Seçgin, Mücahid. "Eski Hukukumuzda İdam Cezası". İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Sophocles, *Antigone*. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 2005.

Şahbaz, İbrahim. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Kişi Özgürlük ve Güvenliği”. Türkiye Barolar Birliği Dergisi. 58 (2005): 89-124.

Şentuna, Mustafa Tarık. “İnsan Hakları Hukuku’nda Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı’nın Gelişimi”. Türkiye Barolar Birliği Dergisi. 3 (2001): 984-986.

Şimşek Öner, A. Aslı. *Kentte İnsan Haklarından “Kente Hakka Mı Kentin Haklarına Mı? Sinema ve İnsan Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme, Sinema Filmlerinde İnsan Hakları*. İstanbul: Kriter Yayınevi, İstanbul, 2020.

Tanör, Bülent. *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri 1789-1980*. İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2024

Turaç, Berkay. "Suudi Arabistan’ın Terörizmle Mücadele Stratejileri Çerçevesinde 12 Mart Vakası Sert Bir Yanıt Mı?". Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi. 2/1 (2022): 51-68.

Turanlı, Kıvılcım. *Edebiyatın İyi Kötü Tanıklığı, Edebiyat, Hukuk ve Sair Tuhaflıklar*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2016.

Turinay, Faruk. *Hukuk ve Edebiyat ya da İki G'nin Ötesinde: Gerçek ve Güzellik, Edebiyat, Hukuk ve Sair Tuhaflıklar*. Ankara: Dost Kitabevi Yay., 2016.

Tümay, Murat- Mutlu, İsmail. Human Rights In Films: A Thought Experiment on a Theoretical Basis, Human Rights Review. 15 (2018): 49-61.

Uçkaç Altun, Sibel. "Hitler Almanya'sında Sanat ve Propaganda". Sanat ve Tasarım Dergisi. 1/5 (2010): 23-39.

Uygun, Oktay. *İnsan Hakları Kuramı, İnsan Hakları*. İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2003.

Uygur, Nermin. *İnsan Hakları Açısından Edebiyat*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Uzun Aydın, Derya. "Benzer ve Farklı Yönleriyle Resim ve Sinema İlişkisi". The Journal of Academic Social (2017): 286-301.

Ünal, Şeref. *Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku*. Ankara: Yetkin Yay., 1996.

Üzülmez, İlhan. *Türk Hukukunda İşkence Suçu*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2003.

Yardımcı, Mehmet Murat. "Lehindeki ve Aleyhindeki Görüşler İtibariyle Ölüm Cezası Sorunu". Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Yıldırım, Tunç. "Sinemanın "Yedinci Sanat" Olma Niteliği: Ricciotto Canudo'nun Schopenhauer ve Hegel Felsefelerinden İlham Aldığı Bütüncül Sanat Görüşü Üzerine Bir İnceleme". Sinefilozofi Dergisi. 4 (2022): 155-178.

İTERNET KAYNAKLARI

Action Network, “Netflix: Remove the Antisemitic Blood Libel Film Farha”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://actionnetwork.org/letters/netflix-remove-the-antisemitic-blood-libel-film-farha>.

African Court on Human and Peoples Rights Document, Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.african-court.org/wpafc/documents/>.

Atilla YAYLA, “İdam Cezası Tartışmaları”, Erişim 21 Mart 2025, <http://www.hurfikirler.com>.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Erişim 15 Şubat 2025, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur.

BBC, “Erdoğan Parlamentodan İdam Çıkarsa Onaylarım”, Erişim 21 Mart 2025. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36831255>.

BBC, “ABD’de İlk Kez Bir Kişi Nitrojen Gazıyla İdam Edildi”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cjmdjelv2vyo>.

BBC, Cellat Yorgun Olduğu İçin Üç Kez İdamdan Kurtulan İdam Mahkumu, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47317412>.

BBC, “İran’da Üç Protestocu Daha İdam Cezasına Çarptırıldı”, “İran’da İdam Kararları: Yargılananlara Savunma İçin 15 Dakika Süre Veriliyor”, Erişim 15 Şubat 2025, www.bbc.com.

BBC Science Focus, “Do Carrots Really Help You See in the Dark”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.sciencefocus.com/the-human-body/do-carrots-really-help-you-see-in-the-dark>.

Albert CAMUS, Arthur KOESTLER, *Ölüm Cezası Üstüne Düşünceler* (İstanbul: Alan Yay., 1986), Erişim 15 Şubat 2025, <https://ipfs-library.net/ipns/k51qzi5uqu5dilpz7m511k9sq15alyfmh27f352l3nz99j2e7urb77adivvumd/albert-camus-arthur-koestler-olum-cezasi-ustune-dusunceler.pdf>.

CZUCZMAN, Rylan, “Nutritics, Why Most of the Iron in Spinach is Suprisingly Useless”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.nutritics.com/en/blog/why-most-of-the-iron-in-spinach-is-surprisingly-useless/>.

Cornell Law School Legal Information Institute, “Death Penalty”, Erişim 15 Şubat 2025, https://www.law.cornell.edu/wex/death_penalty/.

Death Penalty Information Center, “Masumiyet Veritabanı”, Erişim 19 Mart 2025, <https://deathpenaltyinfo.org/facts-and-research/data/innocence>.

DOĞRU, Osman ve NALBANT, Atilla, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi: Açıklama ve Önemli Kararlar”, C: 1, 2012, Erişim 15 Şubat 2025, https://www.academia.edu/17870804/Copy_of_I_HAS_Ac_%C4%B1klama_ve_O_nemli_Kararlar_cilt_1_Dog_ru_Nalbant_.

Euronews., “ABD’de Bir İdam Mahkumu Sandalyede İnfaz Edildi”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://tr.euronews.com/2018/12/07/abd-de-bir-idam-mahkumu-elektrikli-sandalyede-infaz-edildi>.

Euronews, “ABD’de Bir Mahkum İşlediği Cinayetten 26 Yıl Sonra Zehirli İğne İle İdam Edildi”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://tr.euronews.com/2022/01/28/abd-de-bir-mahkum-isledigi-cinayetten-26-y-l-sonra-zehirli-igneye-idam-edildi>.

Euronews, “Belarus’ta Teröre Teşebbüs Edenlere İdam Cezası Verilebilecek”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://tr.euronews.com/2022/05/18/belarus-ta-terore-tesebbus-edenlere-idam-cezas-verilebilecek>.

Euronews, “Üç Eşcinselin Katili Zehirli İğne İle İdam Edildi”, Erişim 15 Şubat 2025, www.tr.euronews.com.

Fair Planet, When Was the Death Penalty Abolished in the UK, Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.fairplanet.org/story/when-was-the-death-penalty-abolished-in-the-uk/>.

Fikriyat, “Süt Tozu ile Zehirlenen Nesiller”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.fikriyat.com/fikriyat-ozel/2018/05/22/sut-tozu-ile-zehirlenen-nesiller>.

Hasta Hakları Yönetmeliği m. 13, Erişim 15 Mart 2025, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4847&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>.

Hukuk Ansiklopedisi, *İdam Türleri*, Erişim 15 Mart 2025, <https://hukukbook.com/idam-turleri/>.

Human Rights Center, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi Ölüm Cezasının Kaldırılması Protokolü, Erişim 15 Şubat 2025, https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklarSozl_OlumCezasininKaldirilmesi_Protokol.pdf.

Hürriyet Gazetesi, “Anadolu Kartalları Şafak Bekçilerini Arattı”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ugur-cebeci/anadolu-kartallari-safak-bekcileri-ni-aratti-19177913>

Hürriyet Gazetesi, İşte İdam Anketinin Sonuçları, Erişim 10 Mart 2025, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-idam-anketinin-sonucu-17424720?utm_source=chatgpt.com.

İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Erişim 15 Şubat 2025, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf.

İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Erişim 15 Şubat 2025, <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019101449/insanhaklaribeyannamesi.pdf>.

Krzysztof Kieslowski, Biyografi, Erişim 21 Mart 2025, <https://www.imdb.com/name/nm0001425/>.

LDF, “Eyaletlere Göre Ölüm Cezası Vakaları ve İstatistikleri”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.naacpldf.org>.

Library of Congress, Library of Congress Announces National Film Registry Selection for 2007, Erişim 10 Mart 2025, <https://www.loc.gov/item/prn-07-254/>.

Medieval Times&Castles, “Brazen Bull”, Erişim 15 Şubat 2025, <http://www.medievality.com/brazen-bull.html>.

ÖZEN, Muharrem, “İnsan Hakları ve Temel Hürriyetleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi Bağlamında Yaşama Hakkı ve İşkence Yasağı Konularında İç Hukuktaki Düzenlemelere ve Türk Mahkemelerindeki Davalardaki Sorunlar”, Erişim 15 Şubat 2025, <https://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/tbbbbooks/insan-haklari-avrupa-sozlesmesi-ve-adli-yargi.pdf>.

ÖZBEY, Mustafa, “Tabloda, Ölüm, Şiddet, Gaddarlık ve Çaresizlik”, PressTürk, Erişim 15 Şubat 2025, <https://www.presturk.com/yazarlar/mustafa-ozbey/tabloda-olum-siddet-gaddarlik-ve-caresizlik/2049>.

Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi, “Babil Hukuku ve Hamurabi Kanunları”, Erişim 25 Mart 2025, https://www.sadab.org/FileUpload/bs701867/File/babil_hukuku_ve_hamurabi_kanunlari1.pdf.

Sanata Başla, “3 Mayıs 1808 “The Third of May” GOYA, Erişim 15 Şubat 2025, <https://sanatabasla.com/2012/07/3-mayis-1808-the-third-of-may-1808-goya/>.

SPAULDING, Norman, “The Enclosure of Justice: Courthouse Architecture, Due Process, and the Dead Metaphor of Trial”, Yale Journal of Law & the Humanities, 24 (08 Mayıs 2013): 311, Erişim 05 Mart 2025, <http://digitalcommons.law.yale.edu/yjlh/vol24/iss1/16>.

The Guardian, “Prison Guard Trauma Execution Death Penalty”, Erişim 23 Mart 2025, <https://www.theguardian.com/world/2024/apr/28/prison-guard-trauma-execution-death-penalty>.

TDK Güncel Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim 15 Şubat 2025)

TRT Haber, “Cumhurbaşkanı Erdoğan: İdam konusu gündeme gelebilir ve tartışmaya açılabilir”, Erişim 21 Mart 2025, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-idam-konusu-gundeme-gelebilir-ve-tartismaya-acilabilir-691926.html>.

Uluslararası Af Örgütü Raporu, “Ölüm Cezaları ve İnfazları 2021”, Erişim 15 Şubat 2025, www.amnesty.org.tr.

Gest WIGMORE, The Lawyer in Literature, Erişim 5 Mart 2025, <https://ia801601.us.archive.org/21/items/lawyerinliteratu00gest/lawyerinliteratu00gest.pdf>.

WOLT, Daniel, Fotoğrafın Arkasındaki Hikaye: Sokrates’in Ölümü, Erişim 15 Şubat 2025, <http://www.phil.bilkent.edu.tr/index.php/fotografın-arkasındaki-hikaye-sokrat-esin-olumu>.

Youtube, “Krzysztof Kieslowski ile Öldürme Üzerine Kısa Bir Film Hakkında Konuşma”, Erişim 10 Mart 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=MBAIHSnDbJM>

FİLMLER

- Aaron Sorkin, *The Trial of the Chicago 7*, (2020), <https://www.imdb.com/title/tt1070874/>.
- Alan Parker, *The Life of David Gale*, (2003), <https://www.imdb.com/title/tt0289992>.
- Alfred Clark, *The Execution of Mary, Queen of Scots*, (1895), <https://www.imdb.com/title/tt0132134/>.
- Ameen Nayfeh, *200 Meters*, (2020), <https://www.imdb.com/title/tt12246266/>.
- Bong Joon-ho, *Parasite*, (2019), <https://www.imdb.com/title/tt6751668/>.
- Claud Berri, *Germinal*, (1993), <https://www.imdb.com/title/tt0107002/>.
- Darin J. Sallam, *Farha*, (2021), <https://www.imdb.com/title/tt11555492/>.
- Denis Villeneuve, *Incendies*, (2010), <https://www.imdb.com/title/tt1255953/>.
- Dustin Daniel Cretton, *Just Mercy*, (2019), <https://www.imdb.com/title/tt4916630/>.
- Frank Darabont, *The Shawshank Redemption*, (1994), <https://www.imdb.com/title/tt0111161/>.
- Frank Darabont, *Green Mille*, (1999), <https://www.imdb.com/title/tt0120689/>.
- Harry Hook, *The Lord of the Flies*, (1990), <https://www.imdb.com/title/tt0100054/>.
- John Schumacher, *A Time to Kill*,(1996), <https://www.imdb.com/title/tt0117913/>.
- Krzysztof Kieslowski, *A Short Film About Killing*, (1988), <https://www.imdb.com/title/tt0095468/>.
- Krzysztof Kieslowski, *Dekalog*, (1994), <https://www.imdb.com/title/tt0092337/>.
- Leni Riefenstahl, *Triumph des Willens* (1935) <https://www.imdb.com/title/tt0025913/>.
- Marco Bechis, *Garage Olimpo*, (1999), <https://www.imdb.com/title/tt0201631/>.
- Mert Baykal, *Pardon*, (2005), <https://www.imdb.com/title/tt0425333/>.
- Nicholas Meyer, *The Day After* (1983) <https://www.imdb.com/title/tt0085404/>.
- Oliver Schmitz, *Schepherds and Butchers*, (2016), <https://www.imdb.com/title/tt4627352/>.
- Ömer Vargı, *Anadolu Kartalları*, (2011), <https://www.imdb.com/title/tt0092099/>.
- Peter Weir, *The Truman Show*, (1998), <https://www.imdb.com/title/tt0120382/>.
- Robert Mulligan, *To Kill a Mockingbird*, (1962), <https://www.imdb.com/title/tt0056592/>.
- Roberto Benigni, *Life is Beautiful*,(1997), <https://www.imdb.com/title/tt0118799/>.

Roman Polanski, *J'accuse*, (2019), <https://www.imdb.com/title/tt2398149/>.
Roman Polanski, *Pianist*, (2002), <https://www.imdb.com/title/tt0253474/>.
Sidney Lumet, *12 Angry Men*, (1957), <https://www.imdb.com/title/tt0050083/>.
Stanley Kubrick, *A Clockwork Orange*, (1971), <https://www.imdb.com/title/tt0066921/>.
Sergei Eisenstein, *Battleship Potemkin*, (1925), <https://www.imdb.com/title/tt0015648/>.
Steve McQueen, *12 Years A Slave*, (2013), <https://www.imdb.com/title/tt2024544/>.
Steven Spielberg, *Minority Report*, (2002), <https://www.imdb.com/title/tt0181689/>.
Steven Spielberg, *Schindler's List*, (1993), <https://www.imdb.com/title/tt0108052/>.
Tim Robbins, *Dead Man Walking*, (1995), <https://www.imdb.com/title/tt0112818/>.
Tony Scott, *Enemy of the State*, (1998), <https://www.imdb.com/title/tt0120660/>.
Tony Scott, *Top Gun*, (1986), <https://www.imdb.com/title/tt0092099/>.
Yuval Abraham vd., *No Other Land*, (2024), <https://www.imdb.com/title/tt30953759/>.

KARARLAR

Ahmet Özkan ve Diğerleri v. Türkiye, Başvuru No. 21689/93, 06.04.2004.
Andronicou ve Constantinou v. G. Kıbrıs, Başvuru No.86/1996/705/897, 09.10.1997.
Avşar v. Türkiye, Başvuru No.25657/94, 10.07.2001.
AYM, 15 Ocak 2003. 1998/35.
AYM, 16 Mayıs 2024, 2020/39653.
Calvelli v. Ciglio v. İtalya, Başvuru No. 32967/96, 17.06.2002.
Demiray v. Türkiye, Başvuru No.27308/95, 21.11.2000.
Furman v. Georgia, Başvuru No.408 US 238, 1972.
Gregg v. Georgia, Başvuru No. 428 US 153, 1976.
Gül v. Türkiye, Başvuru No.22676/93,14.12.2000.
Incal v. Türkiye, Başvuru No:33678/93, 09.06.1998.
Imrek v. Türkiye, Başvuru No: 57175/00, 28.01.2003.
Kaya v. Türkiye, Başvuru No. 22535/93, 28.03.2000.
Kenaan v. Birleşik Krallık, Başvuru No. 27229/95, 03.04.2001.
L.C.B. v. Birleşik Krallık, Başvuru No. 23413/94, 09.06.1998.

McCann ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, Başvuru No. 17/1994/464/545, 5.09.1995.
Nachova ve Diğerleri v. Bulgaristan, Başvuru No. 43577/98 ve 43579/98, 6.07.2005.
Opuz v. Türkiye, Başvuru No: 33401/02, 09.06.2009.
Öcalan v. Türkiye, Başvuru No:46221/99, 12.05.2005.
Öneryıldız v. Türkiye, Başvuru No: 48939/99, 30.11.2004.
Powell v. Birleşik Krallık, Başvuru No.45305/99, 4.05.2000.
Pretty v. İngiltere, Başvuru No. 2346/02, 29 Nisan 2002.
Salman v. Türkiye, Başvuru No.21986/93, 27 Haziran 2000.
Scialacqua v. İtalya, Başvuru No. 34151/96, 01.07.1998.
Siliadin v. Fransa, Başvuru No. 73316/0/ 26.07.2005.
Soering v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 14038/88, 7.7.1989.
Van der Mussele v. Belçika, Başvuru No. 8919/80 23.11.1983.